

T.C.
Fırat Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİ KAZANDIRMASI
BAĞLAMINDA HAMDULLAH KÖSEOĞLU’NUN
ÇOCUK ROMANLARININ İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Elif KAYA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan SİNAN

Elazığ, 2022

T.C.
Fırat Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü
Yüksek Lisans Tezi

Tez Başlığı: Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırması Bağlamında Hamdullah Köseoğlu'nun Çocuk Romanlarının İncelenmesi

Tez Yazarı: Elif KAYA

İlk Teslim Tarihi:

Savunma Tarihi:

Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez, Eğitim Bilimleri Enstitüsünün Yönetim Kurulunun .../.../ 20.... tarih ve ... sayılı kararı ile oluşturulan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık olarak yapılan tez savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Turan SİNAN

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Şener DEMİREL

Üye: Dr. Öğretim Üyesi Ahmet BAŞKAN

Üye:

Üye:

O N A Y

Bu tez, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../ 20.... tarih ve ... sayılı kararıyla tescillenmiştir.

Prof. Dr. Ahmet TEKİN
Enstitüsü Müdürü

BEYANNAME

Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırması Bağlamında Hamdullah Köseoğlu’nun Çocuk Romanlarının İncelenmesi ” başlıklı yüksek lisans tezimin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

Elif KAYA

.../ .../ 2022

ÖN SÖZ

Bilginin beceriye dönüştürüldüğü günümüz dünyasında eleştirel düşünebilen bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Zira eleştirel düşünme yetisine sahip bireyler hem içinde yaşadığı toplumun ilerlemesine ve gelişmesine katkı sağlayacak hem de kendi kişisel gelişimlerini devam ettirme noktasında gayret göstereceklerdir.

Eğitimin her aşamasında yeni nesle eleştirel düşünme becerisi edindirmek ve bu beceriyi geliştirerek bireylerin eleştirel düşünmeyi yaşam tarzı hâline getirmelerini sağlamak, millî eğitimin temel amaçları arasında yer almaktadır. Yine Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda eleştirel düşünen, okudukları ve dinledikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunan, analiz eden ve akıl yürüten bireylerin yetiştirilmesi özel amaçlar olarak sıralanmaktadır.

Edebî eserler, dilin ve düşüncenin en etkili şekilde aktarıldığı metinlerdir. Edebî eserler, okuru dil ve düşünce yönünden geliştirirken eğitmeyi de ihmâl etmemektedir. Eleştirel düşünme, edebî eserler aracılığıyla geliştirilebilecek bir düşünme becerisidir. Bu sebeple nitelikli edebî eserlerin bireyleri çok yönlü düşünmeye, araştırmaya, sorgulamaya ve örtük iletileri çözümlemeye yönlendirmesi gerekmektedir.

Günümüz çocuk edebiyatı yazarlarından Hamdullah Köseoğlu'nun çocuklar için kaleme aldığı romanlarını, çocuk okurlara eleştirel düşünme becerisi kazandırması yönünden incelediğimiz bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde araştırmaya yönelik bir giriş yapıldıktan sonra problem durumu ortaya konulmuş, araştırmanın amacı ve neden önemli olduğu ifade edilmiştir. İkinci bölümde öncelikle eleştirel düşünme ile ilgili kuramsal bir çerçeve çizilmiş ve bu çerçevede ele alınan kavramlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Daha sonra araştırmaya konu olan eserlerin yazarı Hamdullah Köseoğlu'nun hayatı ve yapıtları hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntem ve modeli ifade edilmiş, veri toplama araçları, verilerin toplanma ve analiz sürecinden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde araştırmaya konu olan eserler özetlenmiş; eserlerin konu, karakterler ve örtük iletiler aracılığıyla çocuk okurları eleştirel düşünmeye sevk edip etmediği tespit edilmiştir. Beşinci ve son bölümde elde edilen bulgular alan literatürden hareketle tartışılmış, araştırmanın sonuçları ifade edilmiş ve araştırma sonucunda birtakım önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca yazar Hamdullah Köseoğlu ile vefatından çok kısa bir süre önce yapılan söyleşiye çalışmanın ekler bölümünde yer verilmiştir.

Bu çalışmayı hazırlarken yardımlarını, fikirlerini, bilgilerini benden esirgemeyen kıymetli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Turan SİNAN'a, teşekkürlerimi bir borç bilirim. Yaşadığı sağlık problemlerine rağmen değerli vaktini bana ayıran, ömrünün son günleri olduğunu bilmeden gerçekleştirdiğimiz söyleşide sorularımı içtenlikle yanıtlayan usta yazar Hamdullah KÖSEOĞLU'na minnettarım.

Yaşamımın her aşamasında koşulsuz bir sevgiyle desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen, bu dünyadaki en büyük varlığım olarak addedeceğim, hayatımın anlamı olan biricik aileme şükranlarımı sunarım.

Elif KAYA

Elazığ, 2022

ÖZ

Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırması Bağlamında Hamdullah Köseoğlu'nun Çocuk Romanlarının İncelenmesi

Elif KAYA

Yüksek lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı
2022, Sayfa: XVIII+137

Düşünme; belirli bir amaca yönelik olarak gerçekleştirilen, bireyi bir yargıya varmaya, bir sonuca ulaşmaya yönelten eylemdir. Eleştirel düşünme; analiz etme, değerlendirme, problem çözme ve karar verme gibi becerilerin işe koşulduğu üst düzey bir düşünme becerisidir. Eleştirel düşünme, olaylara ve durumlara sorgulayıcı bakış açısıyla bakabilmektir. Eleştirel düşünme, 21. yüzyıl becerileri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla eleştirel düşünebilen bireyler yetiştirilmesi günümüz toplumunun vazgeçilmez gereksinimleri arasındadır.

Eleştirel düşünme; öğrenilebilen, yaşam süresi içerisinde geliştirilebilen bir yetidir. Eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesinde, zihinsel süreçlerin harekete geçirilmesinde etkili olan birçok faktör vardır. Ancak bu faktörler içerisinde kitap okumak çok önemli bir yere sahiptir. Eleştirel düşünme unsurları bakımından zengin bir içeriğe sahip olan edebî eserler; bireylerin eleştirel düşünebilmesine, olaylara ve durumlara farklı açılardan bakabilmesine ve ufuklarının genişleyebilmesine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla nitelikli çocuk kitapları, eleştirel düşünme yetisini edindirme ve geliştirme bakımından oldukça değerlidir. Bu sebeple bireylere eleştirel düşünme becerisi kazandırılabilmesi için seçilen eserlere dikkat edilmesi, çocukların dil ve düşünme becerilerini geliştirmeye yardımcı olan, çocuk dünyasını ve duyarlılığını göz önünde bulunduran, yetkin çocuk edebiyatı yazar ve eserlerinin tercih edilmesi gerekmektedir.

Tarama modelinde betimsel bir yaklaşımın benimsendiği bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma materyali olarak Hamdullah Köseoğlu'nun

“Kardelen”, “Bir Yıldız Geçiyor”, “Yayla ieği”, “Gülşen’in öyküsü” ve “Uçurum Kent” romanları seçilmiştir. Çalışmada Hamdullah Köseoğlu’nun çocuklar için kaleme aldığı beş romanı çocuklara eleştirel düşünme becerisi kazandırması bağlamında incelenmiştir. Sz konusu kitapların, eleştirel dşnme unsurlarını sunması yönünden uygun olduğu, okurları eleştirel dşnmeye teşvik ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hamdullah Kseoğlu, Eleştirel Dşnme, ocuk Edebiyatı, ocuk Romanı.

ABSTRACT

Investigation Of Hamdullah Köseoğlu's Children's Novels In The Context Of Achieving Critical Thinking Skills

Elif KAYA

Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Institute of Educational Science

Department of Turkish and Social Sciences Education

Division of Turkish Education

2022, P: XVIII+137

Thinking; It is an action that is carried out for a specific purpose, which leads the individual to make a judgment and reach a conclusion. critical thinking; It is a high-level thinking skill in which skills such as analysis, evaluation, problem solving and decision making are used. Critical thinking is the ability to look at events and situations from a questioning point of view. Critical thinking is among the 21st century skills. Therefore, raising individuals who can think critically is among the indispensable requirements of today's society.

Critical thinking is a ability that can be learned and improved over life expectancy. There are elements that promote critical thinking and improve mentally. However, reading a book has a very important place among these factors. literary works that have a comprehensive content in the context of critical thinking ability, allow individuals to think critically, look at events and situations from different angles, and expand their horizons. In this context, qualified children's books are very valuable in terms of acquiring and developing critical thinking skills. For this reason, in order for individuals to gain critical thinking skills, care should be taken to select carefully prepared works and to choose competent children's literature writers and works that help develop children's language and thinking skills, consider the world of children and their sensitivity.

In this research, in which a descriptive approach was adopted in the scanning model, the document analysis method was used. As the study material, Hamdullah Köseoğlu's novels “Kardelen”, “Bir Yıldız Geçiyor”, “Yayla Çiçeği”, “Gülşen’in Öyküsü” and “Uçurum Kent” were chosen. In the study, five novels written by Hamdullah Köseoğlu for children were examined

in the context of helping children gain critical thinking skills. It has been concluded that the books in question are suitable in terms of presenting critical thinking elements and encourage readers to think critically.

Keywords: Hamdullah Köseoglu, Critical Thinking, Children's Literature, Children's Novel.

İÇİNDEKİLER

BEYANNAME	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLOLAR LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR VE SEMBOLLER LİSTESİ.....	xvii
EKLER LİSTESİ.....	xviii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu	3
1.2 Araştırmanın Amacı.....	5
1.3 Araştırmanın Önemi	5
1.4 Sayıtlar.....	6
1.5 Sınırlılıklar.....	6
1.6 Tanımlar.....	6
1.7 Konu ile İlgili Yapılan Araştırmalar.....	7
İKİNCİ BÖLÜM.....	10
2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	10
2.1 Dil	10
2.2 Ana Dili	11
2.3 Düşünce	12
2.4 Dil ve Düşünce İlişkisi.....	12
2.5 Düşünme	14

2.6 Eleştirel Düşünme.....	17
2.6.1 Eleştirel Düşünmenin Önemi	20
2.6.2 Eleştirel Düşünmenin Boyutları	23
2.6.3 Eleştirel Düşünen Bireylerin Özellikleri	25
2.7 Eleştirel Düşünme ve Eğitim	27
2.7.1 Eleştirel Düşünme Öğretilebilir.....	28
2.7.2 Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırmada Kullanılan Yaklaşımlar	29
2.7.3 Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırmada Öğrenme ve Öğretme Ortamı	30
2.7.4 Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırmada Öğretmenin Rolü	32
2.7.5 Eleştirel Düşünmenin Türkçe Eğitimi Açısından Önemi.....	34
2.8 Çocuk Edebiyatı ve Eleştirel Düşünme	39
2.8.1 Çocuk Edebiyatı	39
2.8.2 Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandıracak Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler	40
2.9 Çocuk Edebiyatı Yazarı Hamdullah Köseoğlu.....	42
2.9.1 Hayatı.....	42
2.9.2 Eserleri	42
2.9.2.1 Masal Kitapları	42
2.9.2.2 Öykü Kitapları	43
2.9.2.3 Roman Kitapları	44
2.9.3 Aldığı Ödüller.....	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	46
3.YÖNTEM	46
3.1 Çalışmanın Modeli.....	46
3.2 Çalışma Materyali.....	46
3.3 Veri Toplama Araçları	47

3.4 Verilerin Analizi	47
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	48
4. BULGULAR.....	49
4.1 Kardelen Kitabının Tanıtımı.....	49
4.1.1 Özet.....	49
4.1.2 Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerine Katkısı	50
4.1.2.1 Kendini Kanıtlama.....	50
4.1.2.2 Sorgulama	50
4.1.2.3 Araştırma Yapma.....	52
4.1.2.4 Akıl Yürütme	53
4.1.2.5 Mücadele Etme	54
4.1.2.6 Kaygı	56
4.1.2.7 Yaşama Sevinci	56
4.1.2.8 Misafirperverlik	57
4.1.2.9 Gelenekler ve Töreler	57
4.1.2.10 Geçim Sıkıntısı	58
4.1.2.11 Hayal Kurma.....	58
4.1.2.12 Toplumsal Roller	59
4.1.2.13 Toplumsal Eleştiri.....	59
4.1.2.14 Çocuk İşçiliği.....	60
4.1.2.15 Oyun Tutkusu	60
4.1.2.16 Öz Eleştiri	61
4.1.2.17 Hayvan Sevgisi	61
4.2 Bir Yıldız Geçiyor Kitabının Tanıtımı	62
4.2.1 Özet	62
4.2.2 Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerine Katkısı	63

4.2.2.1 Geçmiş	63
4.2.2.2 Düşünme	64
4.2.2.3 Azim.....	66
4.2.2.4 Pişmanlık	67
4.2.2.5 Toplumsal Eleştiri.....	67
4.2.2.6 Toplumsal Cinsiyetçilik.....	68
4.2.2.7 Özgürlük	69
4.2.2.8 Öz Eleştiri	70
4.2.2.9 Alışkanlıklar.....	71
4.2.2.10 Ergenlik.....	71
4.3 Yayla Çiçeği Kitabının Tanıtımı	73
4.3.1 Özet.....	73
4.3.2 Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerine Katkısı	74
4.3.2.1 Özlem.....	74
4.3.2.2 Yardımlaşma ve İş Birliği.....	75
4.3.2.3 Sabır	77
4.3.2.4 Ülkü	77
4.3.2.5 Hayvan Sevgisi	78
4.3.2.6 Farklı Düşünmek	80
4.4 Gülşen'in Öyküsü Kitabının Tanıtımı	81
4.4.1 Özet.....	82
4.4.2 Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerine Katkısı	82
4.4.2.1 Aile İçi İletişim.....	82
4.4.2.2 Soru Sorma	84
4.4.2.3 Toplumsal Değerler	86
4.4.2.4 Özgürlük	88

4.4.2.5 Toplumsal Cinsiyetçilik.....	88
4.4.2.6 Hayal Gücü	89
4.4.2.7 Çocuk Hakları.....	90
4.4.2.8 Karşılaştırma Yapma	91
4.4.2.9 Oyun ve Eğlence.....	91
4.5 Uçurum Kent Kitabının Tanıtımı.....	92
4.5.1 Özet.....	93
4.5.2 Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerine Katkısı	94
4.5.2.1 Hayvan Sevgisi	94
4.5.2.2 Akıl Yürütme	94
4.5.2.3 Arkadaş Sevgisi	97
4.5.2.4 Sorgulama	97
4.5.2.5 Sır Saklama	100
4.5.2.6 Aile İlişkileri.....	100
4.5.2.7 Kardeş Sevgisi	101
4.5.2.8 Kadının Değeri	101
4.5.2.9 Karşılaştırma.....	101
4.5.2.10 Geleceğe Yönelik Tasarılar	102
4.5.2.11 Mücadele Etme	103
4.5.2.12 Gelenek ve Görenekler	104
4.5.2.13 Öz Eleştiri	105
4.5.2.14 Doğa Sevgisi.....	106
4.5.2.15 Toplumsal Eleştiri.....	106
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	108
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	108
5.1 Sonuç ve Tartışma	108

5.2 Öneriler	114
KAYNAKLAR	116
EKLER	126
İZİN BELGESİ	134
ÖZ GEÇMİŞ	137

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1	Düşünme ile Eleştirel Düşünme Arasındaki Farklar.	19
Tablo 2	Eleştirel Düşünmenin Bilişsel Becerileri ve Alt Becerileri.	24
Tablo 3	Eleştirel Düşünmeyi Geliştirmeye Yönelik Sorular Listesi.....	25
Tablo 4	Eleştirel Düşünen ve Eleştirel Düşünmeyen Bireylerin Özellikleri	27
Tablo 5	Eleştirel Düşünme Yaklaşımları	30
Tablo 6	2019 TUDÖP Ortaokul 5-8. Sınıflar Eleştirel Dinleme/İzleme Kazanımları.....	36
Tablo 7	2019 TUDÖP Ortaokul 5-8. Sınıflar Eleştirel Okuma Kazanımları.....	37
Tablo 8	2019 TUDÖP Ortaokul 5-8. Sınıflar Eleştirel Konuşma Kazanımları	38
Tablo 9	2019 TUDÖP Ortaokul 5-8. Sınıflar Eleştirel Yazma Kazanımları	38
Tablo 10	Kardelen Eserinde Eleştirel Düşünme Becerilerine İlişkin Bulgular	62
Tablo 11	Bir Yıldız Geçiyor Eserinde Eleştirel Düşünme Becerilerine İlişkin Bulgular.....	73
Tablo 12	Yayla Çiçeği Eserinde Eleştirel Düşünme Becerilerine İlişkin Bulgular	81
Tablo 13	Gülşen'in Öyküsü Eserinde Eleştirel Düşünme Becerilerine İlişkin Bulgular.....	92
Tablo 14	Uçurum Kent Eserinde Eleştirel Düşünme Becerilerine İlişkin Bulgular .	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1	Düşünme Süreci Döngüsü.....	15
Şekil 2	Düşünme Becerileri	16

KISALTMALAR VE SEMBOLLER LİSTESİ

AKT.	: Aktaran
ÇEV.	: Çeviren
HZL.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
TÜDÖP	: Türkçe Dersi Öğretim Programı
vd.	: Ve Diğerleri

EKLER LİSTESİ

Ek 1 Yazar Hamdullah Köseoğlu ile Yapılan Söyleşi	126
Ek 2 İncelenen Kitapların Kapak Görselleri	133
Ek 3 Etik Kurul Raporu.....	134
Ek 4 Orijinallik Raporu	136

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin baş döndürücü bir hızla ilerlediği çağımızda insanoğlu, birçok bilgiye kolaylıkla ulaşabilmektedir. Bilginin artması, bilgi kaynaklarının çeşitlenmesi ve bilgiye hızlı erişim imkânı, ulaşılan bilginin güvenilirliğini ve geçerliliğini sorgulamayı; birçok bilgi arasından doğru olanı ayırt etmeyi ve işe yarayacak bilgiyi seçmeyi gerektirmektedir. Bireyin bilgiyi ayıklayabilmesi, düzenleyebilmesi ve yapılandırabilmesi onu diğer canlılardan ayırt etmeyi sağlayan düşünme eylemi ile mümkündür. İnsanlar doğaları gereği düşünürler; ancak düşünme, sanıldığı gibi sıradan bir alışkanlık ya da insan için bir zorunluluk olarak nitelendirilmemelidir. Düşünme; bilinçli bir eylem, etkin bir süreç, amaca dönük devingen bir yapı, bilgiler arasında çeşitli bağlantılar kurabilme yetisi, sonuca ulaşmaya ve karar vermeye dayalı bir etkinliktir (Aslan, 2013). Karşılaştırma yapma, ayırma, seçme ve birleştirme gibi çok boyutlu zihinsel işlemler bütünü olan düşünmenin birçok türü vardır. Bunların başında eleştirel düşünme gelmektedir.

Eleştirel düşünme; olaylara, durumlara nesnel bir bakış açısıyla çok yönlü olarak bakabilmek, bilgiyi sorgulayabilmek, yorumlayabilmek, bilgiler arasında neden sonuç ilişkileri kurabilmektir. Özden (2008), eleştirel düşünmeyi; kişinin kendi düşüncelerinin farkında olarak kendisi dışında kalan bireylerin de düşünme süreçlerini göz önünde bulundurması, öğrendiklerini uygulaması, olayları ve durumları anlamlandırması ve aktif bir zihinsel süreçle bilgiyi organize etmesi olarak ifade etmektedir. Eleştirel düşünme, düşünme üzerine düşünmektir.

Eleştirel düşünme, üst düzey düşünme becerisidir. Bu beceriyi geliştirebilmek eğitimle mümkündür. Türk Millî Eğitim Sistemi'nin hedefleri arasında kalıplaşmış davranış ve dayatılmış bilgilerden hareket etmek yerine duygu ve düşünce yönünden gelişmiş, düşüncelerini akıl süzgecinden geçiren, uzlaştırıcı, duyarlı ve hoşgörülü bireyler yetiştirmeye dayalı demokratik eğitim sistemi yer almaktadır (Şahinel, 2002). Demokratik eğitim sistemi, kişisel özgürlüğe katkıda bulunmakta ve daha medeni bir yaşam sürülmesine zemin hazırlamaktadır.

Toplumun aktif, araştıran, sorgulayan, tek bir doğruya odaklanmadan çok yönlü, saplantısız, bağımsız, derinlemesine düşünebilen, nitelikliyle niteliksizi, doğruyla yanlış

ayırt edebilen bireylere ihtiyacı olduğu anlaşıldığından çağdaş okullarda eleştirel düşünme becerisi edindirmeyi amaçlayan birtakım programlar oluşturulmaktadır (Seferoğlu ve Akbıyık, 2006). Zira ezberci eğitim anlayışının hâkim olduğu, bireyin tekdüze bir düşünce sisteminin esiri olduğu, üreticiliğin yok edildiği, eleştirel düşünmenin, merak etmenin ve sorgulamanın rafa kaldırıldığı bir eğitim politikasıyla günümüz dünyasında ilerleyebilmek mümkün değildir.

Ülkemizde geleneksel eğitim anlayışının terk edilerek yapılandırıcı yaklaşımın benimsenmesi ile öğretim programları, zihinsel becerilerin geliştirilmesi ve eleştirel bakış açısının kazandırılması doğrultusunda hazırlanmaya başlanmıştır (Güneş, 2009). Öğretim programında yapılan değişikliklere paralel olarak kendini doğru ve etkili bir şekilde ifade edebilen, araştırmacı ruhu gelişmiş, çok yönlü bakış açısına sahip, iç motivasyonu yüksek, bağımsız düşünebilen ve bu sayede öğretmene bağımlı kalmayan öğrenciler yetiştirilmektedir. Bu doğrultuda hazırlanan 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda da (TÜDÖP) öğrencilere yöneltilecek soruların eleştirel düşünmeye, mantık yürütmeye, analiz etmeye, değerlendirmeler yapmaya, çıkarımlarda bulunmaya yönelik düzenlenmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (MEB, 2019). Bu sayede bilgiyi ezberlemek yerine üretebilen, doğru düşünme yollarını bilen, ön yargılardan uzak, açık fikirli bireyler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Edebî eserler; düşüncenin doğru, güzel ve etkili bir şekilde aktarıldığı, dilin incelikleriyle örülü sanatsal ürünlerdir. Edebî eserler; verilmek istenen mesajların doğrudan değil de örtük iletiler aracılığıyla ifade edildiği, çok anlamlı, nitelikli yapıtlardır. Kurmaca metinlerde okuyucu ve dinleyici metnin gerçekliği ile dış dünyanın gerçekliğini ayırt etmeye, metnin unsurlarını sorgulamaya, anlamlandırmaya çalışır (Adalı, 2004). Edebî bir metnin çözümlenmesinde eleştirel düşünme becerisi işe koşulmaktadır. Özdemir (2016), eleştirel düşünmenin kazandırılmasında edebî eserlerin çok önemli materyaller olduğunu vurgulamaktadır. Bu sebeple bireylere eleştirel düşünme kazandırılabilmesi için seçilen eserlere dikkat edilmesi, yetkin çocuk edebiyatı yazar ve eserlerinin tercih edilmesi gerekmektedir.

Edebî eserler; düşünce yönünden gelişmiş, okuduklarını akıl süzgecinden geçiren ve eleştirel düşünebilen bireyler yetiştirilmesine yardımcı olur. Bu bağlamda çocuk yazınının incelenmesi, çocuklara yönelik hazırlanan yapıtların işlevlerini ne ölçüde yerine getirdiklerinin belirlenmesi son derece önemlidir. Nitekim bu öneme binaen çocuk

edebiyatı yapıtlarının eleştirel düşünme açısından irdelenmesine; elde edilen bilgi ve bulgulardan hareket ederek araştırmacılara, yayınevlerine, ebeveynlere, öğretmenlere ve öğrencilere fikir verebilmek adına bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir. Günümüz çocuk edebiyatı yazarlarından Hamdullah Köseoğlu'nun çocuklar için kaleme aldığı romanlarının hangi eleştirel düşünme unsurlarını içerdiği, yazarın eserlerinin çocuk okurlara eleştirel düşünme becerisi kazandıracak yeterliğe sahip olup olmadığı, çocuk edebiyatı yapıtlarının eleştirel düşünme noktasında taşıması gereken niteliklerin neler olduğu ve eserlerin amacına ne ölçüde hizmet ettiğinin araştırılmasının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1 Problem Durumu

Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler yaşamın birçok alanında kendini hissettirmektedir. Bu yenileşme ve gelişmelere bağlı olarak meydana gelen değişimler; toplumu, toplumun temelini oluşturan bireyleri, bireylerin bakış açılarını ve onlardan beklenen tutum ve davranışları etkilemektedir. Bu sebeple yalnızca Türkiye’de değil dünya genelinde düşünen, eleştiren, çok yönlü bakış açısına sahip, bilgiyi dönüştüren ve yeni durumlara transfer eden bireylere gereksinim duyulmaktadır.

Bilgi çağı olarak adlandırılan 21.yüzyıl, yaşanan bilimsel gelişmelerin etkisiyle nitelikli bireylere duyulan ihtiyacı artırmakta buna paralel olarak eğitim alanında yenilikler yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir (Aybek, 2010). Nitekim nitelikli bireylere duyulan ihtiyacı karşılayabilmek adına eğitim programlarında köklü değişikliklere gidilmekte, eğitim- öğretim ortamları bilgiyi organize edebilecek şekilde yapılandırılmaktadır. Bunun yanı sıra günümüzde en önemli güç olarak nitelendirilen bilginin doğru kullanılması amacıyla düşünme becerisini geliştirecek yöntem ve yaklaşımlar tercih edilmektedir.

Düşünme zihinsel bir etkinliktir. Yaratıcı, yansıtıcı, analitik, empatik, eleştirel gibi türleri olan düşünme, sıradan bir zihin etkinliğinden çok daha fazlasıdır. Düşünme türleri içerisinde günümüz insanına kazandırılması gereken becerilerin başında kuşkusuz eleştirel düşünme becerisi gelmektedir. Çünkü eleştirel düşünme; bireyin bilinçli, aktif çabasıyla belirli kalıplardan sıyrılarak olayları ve durumları sorgulaması, elde ettiği bilgi ve bulguları akıl süzgecinden geçirmeden karara varmaması ve olaylar karşısında nesnel bakış açısıyla değerlendirmeler yapmasıdır.

Eleştirel düşünme; son zamanlarda üzerinde çokça durulan, araştırmalara konu olan, çok boyutlu üst düzey düşünme becerilerindendir. Nitekim bilim ve teknoloji alanında yaşanan değişim ve gelişmeler, bireyin ve toplumun farklılaşan gereksinimleri, öğrenme öğretme yaklaşımlarındaki yenilikçi fikirler bireylerden beklenenleri de değişime uğratmıştır (Aybek, 2010). Bu değişim bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır (MEB, 2019). Dolayısıyla bireyden bilgi sahibi olmanın yollarını araması, bunun yanı sıra yaşamını kaliteli bir şekilde devam ettirebilmesi için gerekli becerileri kazanması, edindiği bu becerileri günlük yaşantısına taşıması ve öğrenme etkinliğine hayatı boyunca devam ederek kendini geliştirmesi, gerçekleştirmesi beklenmektedir.

Eleştirel düşünme becerisi doğuştan kazanılan bir beceri olmadığı için bu becerinin geliştirilmesine yönelik sistemli, çağdaş yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Zira gelişmiş, demokratik bir toplum olabilmenin temelinde eleştirel düşünen bireyler yetiştirmenin önemi büyüktür. Araştıran, sorgulayan, sınıflandıran, değerlendiren, yorumlayan, yeni çözüm yolları bulmaya çalışan, üreten bireyler, toplumu bulunduğu seviyeden daha üst noktalara taşıyabilecek, geleceği sağlam temeller üzerinde inşa etmek için gereken azmi ve çabayı sergileyebilecektir.

Bireylere eleştirel düşünme becerisi kazandırma noktasında çocuk edebiyatı ürünlerinin payı büyüktür. Çünkü çocuk edebiyatı yapıtları; çocukluk çağında karşımıza çıkan, hedef kitlesi çocuk olduğu için çocuk duyarlılığını ve bakış açısını göz önünde bulundurarak hareket eden, çocuğun gelişim özelliklerini dikkate alarak onun hayal dünyasını zenginleştirmeye, kavrama ve yorumlama yeteneklerini geliştirmeye çalışan, onu eğlendirirken eğitmeyi de ihmal etmeyen eserlerdir (Demirel, 2010). Çocuk kitapları, çocukların kişiliğini geliştirir, duyuşsal ve bilişsel gelişimine katkı sağlar, kendini ve çevresini anlamasına yardımcı olur, onları hayata dair doğru kararlar vermeye yönlendirir. İyi bir çocuk edebiyatı yazarı çocuğun dünyasına seslenebilmeli, ona eleştirel düşünme imkânı sunacak bir içerik oluşturabilmeli, örtük iletilerle düşünce iklimine temas edebilmeli, seçtiği karakterlerle farklı bakış açılarından bakabileceği kapıları aralayabilmelidir. İyi bir çocuk edebiyatı eseri, çocuğun dünyasını zenginleştirmeli ve onu eleştirel düşünmeye sevk etmelidir. Çocuğa, karşılaştığı problemlerle nasıl baş

edeceğini öğretebilmeli; okuduklarını, dinlediklerini, izlediklerini sorgulamadan, değerlendirmeden kabul etmemesi gerektiğini sezdirebilmelidir.

Literatüre bakıldığında eleştirel düşünme üzerine yapılmış çok sayıda çalışmanın olduğu söylenebilir. Çocuk edebiyatı alanında yapılmış çalışmalar da mevcuttur. Ancak çocuk edebiyatına eleştirel düşünme bağlamında yaklaşan dört yüksek lisans, bir doktora tezi ve birkaç makale bulunmaktadır. Yazar Hamdullah Köseoğlu'nu konu edinen ve yazarın eserlerini eleştirel düşünme bağlamında ele alan herhangi bir yüksek lisans tezi bulunmamaktadır. Bu alandaki eksikliği bir nebze olsun giderebilmek amacıyla yapılan çalışmanın problem durumu Hamdullah Köseoğlu'nun romanlarının çocuk okurlara eleştirel düşünme becerisi kazandırma yeterliliğidir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı; günümüz çocuk edebiyatı yazarlarından Hamdullah Köseoğlu'nun çocuk romanlarını, eleştirel düşünme becerisi kazandırması açısından incelemektir.

Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir:

1. Hamdullah Köseoğlu'nun çocuk romanlarında seçtiği karakterler eleştirel düşünme becerisi kazandırma açısından gerekli tutum ve davranışlara sahip midir?
2. Hamdullah Köseoğlu'nun çocuk romanlarında işlediği konular ve vermek istediği mesajlar eleştirel düşünme becerisi kazandırma yeterliliğine sahip midir?
3. Hamdullah Köseoğlu'nun çocuk romanları hangi eleştirel düşünme unsurlarını içermektedir?

1.3 Araştırmanın Önemi

Edebî eserler, bireylere eleştirel düşünme becerisi kazandırmada etkili olan unsurların başında gelmektedir. Nitekim birey, bir kitabı okurken kitapta anlatılanları içselleştirmekte, okuduğu roman karakterinin yerine zaman zaman kendini koymakta, yazarın vermek istediği doğrudan veya dolaylı mesajları yorumlamakta, okuduklarının gerçek yaşamla ilişkisini sorgulamakta ve değerlendirmeleri sonucunda belirli yargılara varmaktadır. Bu sebeple çocuk kitaplarının, bireylerin duyuşsal ve bilişsel gelişimlerini destekleyecek nitelikte, eleştirel ve yaratıcı düşünmeye elverişli, karşılaşılan problemlere yepyeni çözümler sunabilecek yapıda, merak duygusunu perçinleyecek içerikte,

araştırma ve sorgulamaya yöneltecek sorularla örölü, karşılaştırmalar yaparak birtakım çıkarımlarda bulunabileceği sağlam bir kurguya sahip olması gerekmektedir.

Çocuk edebiyatı eserlerinin okuyucusunun üst düzey düşünme becerilerini geliştirici nitelikte olması önemlidir. Hedef kitlesi çocuklar olan eserler seçilirken nitelikli kitapların tercih edilmesine özen gösterilmeli, edebî eserlerin taşınması gerektiği özelliklere son derece dikkat edilmeli ve çocuk duyarlılığı göz önünde bulundurularak titiz bir yaklaşımla hareket edilmeye çalışılmalıdır.

Bu çalışma, Hamdullah Köseoğlu'nun çocuk romanlarında yer alan eleştirel düşünme unsurlarını göstermesi ve çocuk kitaplarının sahip olması gereken özellikleri belirtmesi bakımından önemlidir. Çalışma, çocuklara eleştirel düşünme becerisi kazandırması bağlamında ebeveynlere ve öğretmenlere yol gösterebilir. Ayrıca çalışmanın, çocuk edebiyatının farklı türlerinde eserler veren, günümüz çocuk edebiyatı yazarlarından Hamdullah Köseoğlu üzerinde yapılan ilk yüksek lisans tezi olması açısından önem taşıyacağı düşünülmektedir.

1.4 Sayıtlar

Çalışmayla ilgili sayıtlar şu şekildedir:

1. Çalışmada seçilen örneklemin evreni yeterli oranda temsil ettiği,
2. İncelenecek kitapların yazarın edebî kişiliğini yansıttığı varsayılmaktadır.

1.5 Sınırlılıklar

1. Hamdullah Köseoğlu'nun eserlerinden basit seçkisiz örneklemeyle seçilmiş beş çocuk romanıyla,
2. Seçilen kitaplardaki eleştirel düşünme unsurlarıyla sınırlıdır.

1.6 Tanımlar

Düşünme: Duyum ve izlenimlerden bağımsız olarak aklın karşılaştırma yapma, bağlantı ve biçimleri kavrama yetisi (Türkçe Sözlük, 2009).

Eleştiri: Bir olgu, durum, olay hakkında değerlendirme yapmaktır (Ünlü, 1997).

Eleştirel Düşünme: Bir durumu farklı açılardan ele alma, sorgulama, değerlendirme ve çıkarımda bulunma etkinliği (Özdemir, 2008).

Çocuk Edebiyatı: Çocukluk çağındaki bireylerin anlama ve kavrama seviyesine uygun olarak kaleme alınan çalışma ve yayınları kapsayan edebiyat (Uslu, 2007).

Çocuk Romanı: Çocuk duyarlılığı ve bakış açısı göz önünde bulundurularak açık, anlaşılır bir şekilde yazılan uzun anlatılar (Sağlık, 2005).

1.7 Konu İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Literatür incelendiğinde çocuk edebiyatını eleştirel düşünme bağlamında ele alan dört yüksek lisans ve bir doktora tezinin bulunduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak çocuk edebiyatı yazarlarını inceleyen ve eleştirel düşünme ile bağ kuran çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir.

Cemile Cihaner'in (2007) *“Eleştirel Düşünme Kazandırma Yönüyle Bilgin Adalı'nın Çocuk Kitapları”* başlıklı bir yüksek lisans çalışması mevcuttur. Bu çalışmada Bilgin Adalı'nın “Dünya Artık Daha Güzel”, “Zaman Bisikleti”, “Geçmişten Gelen Konuklar”, “Dünyamızın İlk Şafağı”, “Ateşin Çocukları”, “Bolluk Ve Savaş”, “Havşan Öyküleri-1”, “Havşan Öyküleri-2”, Mavi Gezegenin İlk İnsanları” ve “Kaledibi Sokağı” adlı kitapları incelenmiştir. Bu kapsamda incelenen eserlerde eleştirel düşünmeyi kazandırmaya uygun davranışlara yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Emine Kemaneci'nin (2019) *“Aytül Akal'ın Öykülerinin Çocuklara Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırması Bağlamında İncelenmesi”* başlıklı yüksek lisans tezinde Aytül Akal'ın dört öykü kitabı incelenmiştir. Araştırmada Yazar Aytül Akal'ın öykü kitaplarında yer alan eleştirel düşünme unsurlarını tespit etmeye çalışmıştır. Çalışma sonunda incelenen eserlerin eleştirel düşünme kazandırma yeterliliğine sahip olduğu belirtilmiştir.

Özlem Sahil'in (2019) *“Muzaffer İzgü'nün Çocuk Kitaplarının Çocukların Eleştirel Düşünme Becerisine Katkısı”* başlıklı bir yüksek lisans çalışması mevcuttur. Çalışmada Muzaffer İzgü'nün çocuklar için yazdığı “Süperman İstanbul'a Düştü”, “Gözlüklü Köpek”, “Uzay Karpuzu”, “Okula Giden Robot”, “Bulutlara Simit Satan Çocuk” adlı kitaplarında yer alan 24 öykü eleştirel düşünme becerisi kazandırması bağlamında incelenmiştir. Bu kapsamda adı geçen öykülerin çocukları eleştirel düşünmeye yönltecek yapıda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Buket Özaltın İnce (2019) tarafından hazırlanan *“Eleştirel Düşünme Unsurlarını İçermesi Bakımından Zeynep Cemali'nin Çocuk Romanlarının İncelenmesi”* başlıklı yüksek lisans çalışmasında yazarın romanları eleştirel düşünme unsurlarını içermesi açısından incelemeye tabi tutulmuş ve bu romanların tamamında eleştirel düşünme

unsurlarına yer verildiği görülmüştür. Ayrıca çalışmada incelenen tüm romanların eleştirel düşünme unsurları oranının ortalaması % 65,64 olarak tespit edilmiştir.

Fatma Esra Kanmaz'ın (2019) "*Eleştirel Düşünme Becerisi Edindirme Bağlamında Çocuk ve Gençlik Kitaplarının İncelenmesi*" başlıklı bir doktora tezi çalışması mevcuttur. Bu çalışmada 2016 yılında çocuk ve gençlik edebiyatı alanında yazılmış okurlarca çokça tercih edilen çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarından otuz roman seçilmiş, seçilen kitaplar çocuklara eleştirel düşünme becerisini edindirmesi bağlamında değerlendirmeye çalışılmıştır. Roman kahramanlarında bulunması gereken eleştirel düşünme nitelikleri ve yeterlilikleri kategorilere ayrılarak incelenen kitaplardaki kahramanlar bu kategorilerde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen kitaplar arasında eleştirel düşünme puanı en yüksek olan kitap Küçük Prens; eleştirel düşünme puanı en az olan kitap da Çocuk Kalbi olarak belirlenmiştir.

Konuyla ilgili yapılan makaleler:

Sever ve Aslan (2009) tarafından yapılan çalışmada, Babamın Gözleri Kedi Gözleri ile Susi ve Paul'ün Gizli Günlükleri adlı kitaplar eleştirel düşünme kazandırması yönüyle analiz edilmiş ve bahsi geçen eserlerin çocuk okurlara eleştirel düşünme kazandıracak nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tekşan (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Ömer Seyfettin'in hikâyeleri hem eleştirel düşünmenin özelliklerini içermesi bağlamında ele alınmış hem de hikâyelerin Türkçe öğretiminde nasıl kullanılacağı üzerinde durulmuştur. Araştırma sonucunda yazarın birçok hikâyesinin eleştirel düşünme becerisi kazandıracak nitelikte olduğu belirtilmiştir. Ayrıca eserlerin hem düşündürücü hem de eğitici bir içerikte kaleme alındığı, bu sebeple Ömer Seyfettin'in eserlerine Türkçe ders kitaplarında daha fazla yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Çevik (2018) tarafından yapılan çalışmada, Dr. Parkyeri ve Kömür Karası Çocuk adlı çocuk kitapları eleştirel düşünme bağlamında incelenmiş, farklı kültürel özelliklere sahip bu iki eser belirli açılardan karşılaştırmış ve adı geçen çocuk kitaplarının, okurlarını eleştirel düşünmeye yönelten bir içeriğe sahip olduğu belirtilmiştir.

Erol ve Kara (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Küçük Kara Balık adlı eser eleştirel düşünme becerileri, yeterlilikleri ve tutumları açısından incelenmiş, eserde eleştirel düşünmenin alt becerilerinden özellikle değerlendirme, yorumlama ve çözümleme kategorilerine sıkça yer verildiği belirtilmiştir. Eserde eleştirel düşünme

yeterlilikleri bakımından çevresindekilerle iletişim kurma ve argümanları analiz etmenin ön plâna çıktığı ifade edilmiştir. Ayrıca eserin eleştirel düşünme tutumları bağlamında etrafında bulunan kişilerin duygularını ve bilgi düzeylerini değerlendirme eğiliminde olduğu görülmüştür. Adı geçen eserin eleştirel düşünme becerileri, yeterlikleri ve tutumları açısından zengin olduğu tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Dil

Dil, insanı diğer canlılardan ayıran en temel unsurdur. Sosyal bir varlık olan insanın duygularını, düşüncelerini aktarabilmesi, çevresindeki bireylerle sağlıklı bir iletişim kurabilmesi dil ile mümkündür. Birey, dil sayesinde karşısındakini anlar ve kendini karşısındakine dil aracılığıyla ifade eder. Dil, çok önemli bir ifade aracıdır. Sürekli gelişim göstermesi ve çok yönlü bir yapıya sahip olması, dilin sınırlarının çizilmesini güçleştirdiği gibi geçmişten günümüze birbirinden farklı dil tanımlarının ortaya konulmasına da neden olmuştur.

Dil; her toplumun ses, şekil ve anlam bakımından kendi bakış açısına göre biçimlendirdiği, insanlar arasında haberleşme aracı olarak kullanılan, seslerle örülü, gelişmiş bir düzendir (Korkmaz, 1992). Dil, kendi içinde belli başlı kuralları olan bir müessese ve canlı bir varlıktır (Ergin, 2012; Eker, 2013). Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan doğal bir anlaşma aracıdır (Gencan, 2001; Demir ve Yılmaz, 2014). Dil; insanları bir arada tutmayı başaran, evrensel olduğu kadar içselleştirilmiş bir yanı da bulunan olgu, ortak bir paydadır (Onan, 2011). Bu ortak payda insanları bir araya getirerek toplumsal bilincin oluşmasını sağlamaktadır. Toplumun kendine özgü özelliklerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasına kaynaklık eden dil, toplumun gelişmesine ve devamlılık sağlamasına yardımcı olmaktadır.

İnsanlar yaşamları boyunca dil ile etkileşim halindedirler. Dil, insanın kendini geliştirmesinde, gerçekleştirmesinde ve hayatı anlamlandırmasında çok önemli bir yere sahiptir (Güneş, 2011). Fertler dil sayesinde düşünürler, düşüncelerini dil aracılığıyla aktarırlar. Zihinde üretilen düşüncenin açığa çıkarılması dil ile mümkündür. Dolayısıyla dil, insanlar için vazgeçilmez bir olgudur.

Dilin hem bireysel hem de toplumsal bir yanı vardır. Kıran ve Kıran'a (2018) göre dil, yalnızca bir iletişim aracı değil, düşünceyi, kültürü ve uygarlığı oluşturan bir etkinliklerdir. Dili sadece insanlar arasında iletişim kurmaya yarayan bir araç olarak görmek, dilin toplumsal, kültürel işlevlerini ve önemli özelliklerini görmezden gelmek olarak nitelendirilebilir (Toklu, 2013). Dil, maddi ve manevi kültür unsurlarının eşsiz taşıyıcısıdır. Nesiller arasında kültür aktarımını sağlamak amacıyla kullanılır (Cemiloğlu,

2005). Bir milletin çağlar boyunca elde ettiği bilgi ve birikimler, dil sayesinde korunarak genç kuşaklara aktarılır (Karadağ, 2013). Bu sayede yeni nesiller geçmişten gelen bilgi, deneyim ve tecrübelerden yararlanarak hem kendi geleceklerini hem de yaşadıkları toplumun geleceğini inşa ederler. Bu yönüyle dil, bir milletin geçmişini ve geleceğini elinde tutan sistem olarak nitelendirilebilir.

2.2 Ana Dili

İnsanın ailesinden ve içinde yaşadığı çevreden öğrendiği, içselleştirdiği, duygu, düşünce, istek ve hayallerini biçimlendirdiği, yaşamı boyunca ona eşlik edecek ilk dil ana dilidir. Ana dili; ilk başta anneden, sonra aile fertlerinden daha sonra da yakın çevre ve içinde bulunulan ortamlardan edinilen, kişinin bilinçaltına inen, insanların içinde yaşadıkları toplumla güçlü bağlar ve sağlam ilişkiler kurmasını sağlayan bir dildir (Vardar, 2002; Aksan, 2007). Bireyin zihinsel gelişimini etkileyen, hayatı anlamlandırmasını, çevreyi tanımasını ve çevresindekilerle iletişim kurmasını sağlayan, içinde yaşadığı topluma aidiyet duygusu geliştirmesini, deneyim sahibi olmasını ve kendini gerçekleştirmesini destekleyen unsur ana dilidir (Gömleksiz, Sinan ve Demir, 2011). Dolayısıyla birey yaşadığı dünyada var olabilmeyi ana diline borçludur.

Ana dili, bir toplumun kültürel unsurlarıyla iç içe olan, nesilden nesile aktarılan, kişinin yaşamını devam ettirdiği topluma ait bir bildirişim dizgesidir (Bayraktar, 2014). Ana dili bilincinin ve sevgisinin aşılınması, aynı ulus içinde yaşayan bireylerin ortak bir düşünce sistemi oluşturmalarını, evreni beraber anlama ve kavrama yeteneklerini geliştirmelerini sağlar (Sinan, 2006). Bir milleti millet yapan fertler arasındaki bağları kuran, onların birbirlerine olan sevgilerini dile getirmelerine yardımcı olan, bir toplumun ve onu oluşturan bireylerin en kıymetli hazinesi, yardım edici kuvveti şüphesiz ana dilidir (Banarlı, 2007). Her bireyin mensup olduğu bir toplum, her toplumun da sahip olduğu bir ana dili vardır. İnsan, ait olduğu toplumun dili ile düşünür, konuşur. Bu sebeple toplumun sahip olduğu maddi manevi her türlü kültürel unsur, o toplumun ana dili ile gelecek kuşaklara aktarılır. Ana dili, bir topluma millî kimlik kazandırır (Uygur, 2001). Zira bir toplumu millet hâline getiren yegâne güç ana dilidir. Bu sebeple ana dili eğitimine çok önem verilmeli, ana dilini yeni nesillere tüm güzellikleriyle ve incelikleriyle kazandırabilmek için gerekli çalışmalar titizlikle yapılmalıdır.

2.3 Düşünce

Zihnin bir şey hakkında ulaştığı, elde ettiği, edindiği düşünme ürünü kavram, fikir ve görüş düşünce olarak ifade edilir. Düşünce, bireyin dünyayı algılama çabasıdır. Düşünce, dış dünyanın insan zihnine yansımalarıdır. Düşünce, zihinsel bir faaliyettir. Düşünce; psikolojik, sosyolojik ve kültürel boyutları olan bir kavramdır. Düşüncenin karmaşık bir yapıya sahip olması geçmişten günümüze pek çok düşünürün zihin dünyasını meşgul etmektedir. Walter Porzig'e (1995) göre düşünce, ilişkileri kavramaktır. Düşünce, birçok seçenek arasından kendisi için en uygun olanı seçmek, gereksiz olanı bırakmaktır. Düşünce, düşüncüler dizisidir. Düşüncüler dizisi, düşüncüler arasında ilişkiler kurulmasını sağlar. Bu sayede ilerlemiş düşünce, ilişkilerin ilişkisini de kavrar. Platon (1977), düşüncenin kişinin kendi içinden kendisiyle gerçekleştirdiği bir iç konuşma olduğunu ifade etmektedir. Kişi, gerçekleştirdiği iç konuşma ile zihinsel süreçlerini harekete geçirmekte ve düşüncesini yapılandırmaktadır.

İnsan düşünerek hayatını düzenler, ihtiyaçlarını karşılar. Düşünme insanoğlu için ihtiyaçtan ziyade bir zorunluluktur. Düşünce; evrende bu yetiye sahip tek canlı olan insanın anlayan, sorgulayan, üreten ve gelişen birey olmasına temel teşkil etmektedir. Düşüncenin şekillenebilmesi bireyin aktif çabasına bağlıdır. Düşünce, bilincin ürünüdür (Vygotsky, 2018). Bilinç olmadan düşüncenin ortaya çıkması mümkün değildir.

Pascal, insanın değerini belirleyen temel unsurun düşünceler olduğunu ifade eder. Düşünce, tarihi değiştiren, uygarlıkları ortaya çıkaran güçtür. İnsan aklının olanakları uzay kadar sonsuzdur. Birey, düşünce üretebilmek için beyin fonksiyonlarını harekete geçirir. Çalışan beyin hücreleri aklın gücünü artırır. Bilişsel gücün, kapasitenin artabilmesi uzun süreli ve sürekli çabayı gerektirmektedir (akt. Aslan, 1992). Aktif bir zihin, bireyin sınırlarını aşmasına yardımcı olmaktadır.

2.4 Dil ve Düşünce İlişkisi

İnsan düşünen bir varlıktır. Düşündüklerini ifade etme gereği duyan birey, bu ihtiyacını kendine has yeti olan dil aracılığıyla yerine getirmeye çalışır. Zira dil, iletişim ve bildirişim için kullanılan en gelişmiş sistemdir (Yaman ve Bacanlı, 2010). Ancak dil sadece iletişim ve bildirişim amacıyla kullanılan bir araç olarak görülmemelidir. Dil, iletişimin gerçekleşmesine aracılık edecek düşüncenin üretilebilmesi için gerekli en mühim kaynaktır. Humboldt'a göre dil, düşünceyi besleyen, onu ulaşabileceği nihai

noktaya taşıyan bir unsurdur (akt. Akarsu, 1998). Chomsky, dili düşüncenin varyasyonlarını üreten bir araç olarak ifade eder (Chomsky, 2002). Dolayısıyla düşüncenin çeşitliliğini sağlamak dil ile mümkün görülmektedir.

Düşünce dille kaynaştığında görevini yapabilecek duruma gelir. Dil, düşünce için basit bir yardımcı değildir; bilakis düşüncenin vazgeçilmez ortağıdır. Düşünce evrende sadece insanlara verilen bir özelliktir. Dil, düşüncenin dışa vurumunu sağlayan temel bir araçtır. Nitekim düşüncenin dış dünyayla buluşmasını dil sağlar. Wittgenstein'in "Dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır." sözü dil ve düşünce arasında ne denli güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir (Wittgenstein, 2006). Dil ve düşünce arasındaki ilişkinin ne düzeyde olduğu konusunda üç görüş hâkimdir (Tuna, 2006):

1. Dil ve düşünme aynıdır /dil ve düşünme karşılıklı etkileşim içindedir,
2. Düşünme dile bağlıdır / dil düşünmeyi etkiler,
3. Dil düşünmeye bağlıdır / düşünce dili etkiler.

Düşünme ve dil ilişkisini kapsamlı şekilde ele alan üç psikolog vardır: Watson, Piaget ve Vygotsky. Watson davranışçı yaklaşımı temel alan bir psikolog olduğu için düşünce ve dilin eş olduğunu ifade etmektedir. Piaget, önceleri birbirinden bağımsız olarak nitelendirdiği bu iki kavramın sonradan aynı düzlemde buluştuğunu belirtmektedir. Vygotsky ise; düşünme eyleminin bireyin içsel konuşmasından ibaret olduğunu savunmaktadır.

İnsanlar kavramlarla düşünür ve düşündüklerini sözcükler aracılığıyla dile getirir. Dolayısıyla dil ile düşünce birbirinden ayrılmaz. Dili ile düşünce arasındaki bağlantı mekanik bir şekilde gerçekleşir (Whorf, 1959). Dil, düşünceden ayrı bir şey değildir. Hatta iki kavram eşdeğerdir. Çünkü konuşamayan bir varlık aynı zamanda düşünemeyen bir varlıktır ve konuşamayan, düşünemeyen bir varlık insan değildir (Hocaoğlu, 2005). İnsan düşünen ve düşüncelerini ifade etme gereği duyan bir varlık olduğu için düşüncelerini aktaracağı bir vasıtaya ihtiyaç duyar. Bunu da dil vasıtasıyla gerçekleştirir. Aktarılabilecek bir düşünce olmazsa dil de olmaz.

Dilimizin elverdiği ölçüde düşünebiliriz. Düşünce ve dil birbirine paralel gelişen iki öğedir. Bu sebeple iki unsur arasında sıkı bir ilişki vardır (Bayraktar, 2014). Dilin gelişimi düşüncenin gelişmesiyle doğru orantılıdır. Dil, düşüncenin hem ürünü hem de koşuludur. Dil ve düşünce ikilisi birbirinden ayrı tutulamayacak kadar bütünleşmiş, iç içe geçmiş bir olgudur (Sapir, 1921). Düşünceyi oluşturan, onu daha ileri aşamalara taşıyan dildir.

Dolayısıyla fikir inşasını da dil sağlar. Zira dil ve düşünce arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. (Kıran ve Kıran, 2018). Birey, dil ve düşünce arasındaki karşılıklı etkileşim neticesinde yaşam içerisinde varlığını ortaya koymaktadır.

Dil ve düşünce birbirini etkileyen, besleyen ve geliştiren unsurlardır. Düşüncenin somut hâle gelmesinde dil çok önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla dili, düşüncenin elbisesi, biçimi ve kabı olarak nitelendirmek mümkündür. Dil, düşüncelerin zihinde şekil kazanmasında ve tasarlananların çevreye aktarılmasında aracılık etmektedir. Dille düşünce arasındaki ilişki, insana bilinçliliği ve buna bağlı olarak da anlamlı iletiler yaratma yeteneği kazandırır (Yalçın, Şengül, 2007) Dolayısıyla dil ile düşüncenin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu ve birbirinden ayrılmasının mümkün olmayacağı söylenebilir.

Düşüncenin anlam kazanabilmesi için doğru bir dille ifade edilmesi şarttır. Düşünceyi doğru bir dille ifade edebilmek için bireyin ana diline yeterince hâkim olması gerekmektedir. Ana dilini iyi bilmek dile ve düşünceye hâkim olmak demektir (Pilancı, 2008). Aksan (1999), dünyayı ana dilimizin penceresinden gördüğümüzü ve ana dilimizin kavramları ile evreni biçimlendirdiğimizi ifade ederken dilin düşünceyi aktaran, biçimlendiren bir yapısı olduğunu belirtmiş, dil ve düşünce arasındaki sıkı ilişkiyi ortaya koymuştur.

2.5 Düşünme

Düşünme, bireyin dünyaya gelmesiyle başlayan, süreç içerisinde geliştirilen, insana özgü bir güç, yeti ve niteliktir. Düşünme yetisi, insanı diğer canlılardan ayıran temel özelliktir. İnsanlar, kendilerini diğer canlılardan ayıran bu yeti sayesinde hayatı anlamlandırmakta, çevrelerinde olup bitenleri fark etmekte, dünyadan haberdar olmakta ve var oluşlarının nedenlerini çözümlemektedirler.

Düşünme, çok boyutlu, karmaşık bir yapıya sahip olduğu için üzerinde çok konuşulmuş, çok tartışılmış ve araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Düşünme, bireyin kasıtlı olarak yaptığı zihinsel davranışların tümüdür (Kazancı, 1989). Cüceloğlu'na (1997) göre düşünme, belirli bir maksatla yapılan, bireyin aktif bir şekilde katılım gösterdiği organize edilmiş bir süreçtir. Düşünme, insanların gözlem ve deneyimleri sonucunda ulaştıkları bilgi ve bulguları kavramsallaştırmaları, analize tabi tutmaları, eldeki bilgilerden hareketle çeşitli değerlendirmelerde bulunmaları ve

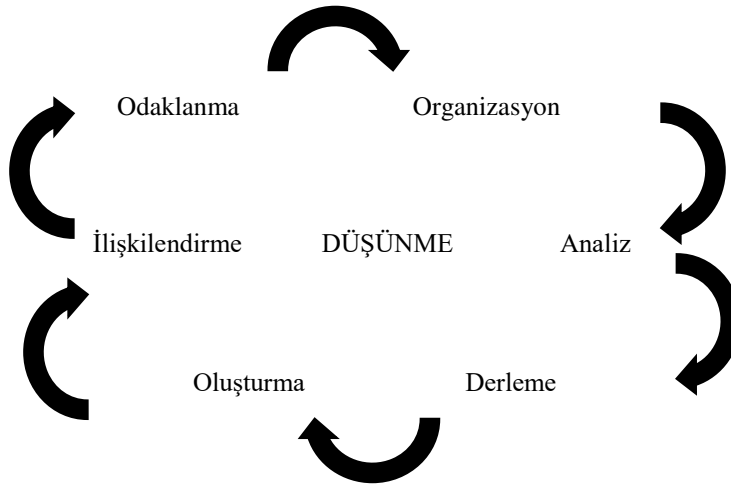
öğrenilenleri farklı durumlara uyarlayabilmeleri için gerçekleştirdikleri etkinliklerin tamamıdır (Saban, 2005). Düşünme, etkin bir çaba gerektirmektedir.

Özden (2008), gözlem, sezgi, mantık yürütme gibi kanallar aracılığıyla elde edilen bilgilerin düşünme eylemi ile disipline edildiğini ifade etmektedir. Bireyler, düşünme yoluyla istedikleri şeyleri yapılaştırır, kendilerine düşünme ortamları hazırlar ve bilinç akışını gerçekleştirirler (Özcan, 2000). Düşünme, günlük yaşamın akışı içerisinde gerçekleştirilen otomatik düşünceden farklı olarak amaca dönük, bilinçli bir düşünce eylemidir (De Bono, 2009). Bilinçli düşünmede, problemleri fark etme, tanımlama, neden-sonuç ilişkileri kurma, çözümleme, kıyaslamalar yapma, fikir yürütme, bağlantıları keşfetme, analiz etme, değerlendirmelerde bulunma, karar verme, sınıflandırma, çıkarımda bulunma söz konusudur.

Düşünme eyleminde hem süreç hem de sonuç evreleri bulunmaktadır. Ulaşılmak istenen sonuca varıncaya kadar düşünme, belirli bir süreçten ve aşamalardan geçer. Bu aşamalar, sağlıklı bir düşünmenin gerçekleşmesi için son derece önemlidir. Şekil 1’de düşünme sürecine ilişkin aşamaları gösteren bir döngüye yer verilmiştir.

Şekil 1

Düşünme Süreci Döngüsü (Akarsu, 2019).

Düşünmenin, belirli evre ve aşamalardan oluşan sistematik bir süreç olduğunu ifade eden Yıldırım’a (1998) göre, düşünme bileşenleri dört boyutta incelenebilir:

1. Gözlem ve algılama
2. Bilgileri saklama ve anımsama (bellek)
3. Bilgileri analiz etme ve değerlendirme (mantık)

4. Gözde canlandırma, geleceği görme, fikir üretme veya değiştirme(yaratıcılık)

Düşünme, yaşam boyunca ihtiyaç duyulan, hayatın her alanında karşılaşılan sorunlarla etkin bir şekilde baş edebilmeyi sağlayan, bilgiyi işleme, hatırlama, karar verme ve sorun çözme noktasında kullanılması gereken zihinsel eylemdir. Yaşadığımız çağda, bilimsel gelişmelerin ve teknolojik faaliyetlerin hız kazanması ile düşünme yetisi önem kazanmış, düşünme becerilerinin geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmaya başlanmıştır. Düşünme, öğretilebilen ve geliştirilebilen bir beceridir. Bu sebeple doğru ve sağlıklı bir düşünmenin gerçekleştirilebilmesi için etkili yöntem ve tekniklerin kullanılması gerekmektedir. Düşünme becerilerini Beyer (1988), şu şekilde sıralamaktadır:

Şekil 2

Düşünme Becerileri (akt. Başçam Çelik, 2011)

1. <u>Düşünme Yöntemleri</u>		
a. Sorun Çözme ▪ Sorunu Tanıma ▪ Sorunu ifade etme ▪ Çözüm planı geliştirme ▪ Çözüm planını uygulama ▪ Çözümü değerlendirme	b. Karar Verme ▪ Amacı Belirleme ▪ Seçenekleri Belirleme ▪ Seçenekleri analiz etme ▪ Seçenekleri sıralama ▪ Seçenekleri değerlendirme ▪ En uygun seçeneği belirleme	c. Kavramsallaştırma ▪ Duruma uygun örnekleri belirleme ▪ Ortak özellikleri belirleme ▪ Özellikleri sınıflandırma ▪ Özellik grupları arasında bağlantılar kurma ▪ Duruma uygun ek örnekler belirleme ▪ Kavram yapısını düzenleme
2. <u>Eleştirel Düşünme Becerileri</u>		
- Gerçek ile iddiaları ayırt etme - Gerekli bilgiyi gereksizden ayırma - İfadenin doğruluğunu belirleme - Kaynakların güvenilirliğini belirleme - İfade edilmemiş iddiaları belirleme - Ön yargıları belirleme - Mantık yanlışlıklarını ve tutarsızlıklarını belirleme - Dayanak noktalarının gücünü belirleme		
3. <u>Bilgiyi İşleme Becerileri</u>		
- Hatırlama - Çevirme - Kavrama - Uygulama - Çözümleme - Sentez - Değerlendirme - Mantıksal çıkarım		

Düşünmenin birçok türü bulunmaktadır. Yılmaz (2021), yirmi farklı düşünme türünü şöyle sıralamıştır: (1) Yansıtıcı Düşünme, (2) Yaratıcı Düşünme, (3) Eleştirel Düşünme, (4) Analitik Düşünme, (5) Üst-bilişsel Düşünme, (6) Tümevarımsal Düşünme, (7)Tümdengelimsel Düşünme, (8) Analogik Düşünme, (9) Yakınsak Düşünme, (10) Iraksak Düşünme, (11) Lateral Düşünme, (12) Dönüşümsel Düşünme, (13) Bütünleştirme Düşünme, (14) Hipotetik Düşünme, (15) Global Düşünme, (16) Refleksif Düşünme, (17) Omnipotent Düşünme, (18) İkonik Düşünme, (19) İnovatif Düşünme ve (20) Empatik Düşünme. Biz konumuz gereği düşünme türlerinden biri olan eleştirel düşünme üzerinde duracağız.

2.6 Eleştirel Düşünme

Eleştirel (critic) kelimesi ayırt etme, değerlendirme, yargılama anlamlarını ihtiva eden Yunanca “kritikos” sözcüğünden türeyerek Latince’ye “critius” olarak geçmiş ve bu yolla başka dillere yayılmıştır (Seferoğlu ve Akbıyık, 2006). Eleştirme, bir olayı, bir durumu iyi veya kötü yanlarıyla yargılamak, değerlendirmektir (Hançerlioğlu, 1996). Türkçe Sözlükte (TDK, 2009) eleştiri, bir konunun ya da yapının doğru ve yanlış yönlerinin açığa çıkarılması için incelenmesi, yargılanması ve tenkit edilmesi olarak tanımlanmıştır.

Literatüre bakıldığında eleştirel düşünmenin birbirinden farklılıklar gösteren birçok tanımıyla karşılaşılmaktadır. Eleştirel düşünmenin, üzerinde anlaşmaya varılan tek bir tanımının olmamasının sebepleri arasında kelimenin çok boyutlu yapısı, işlevi, zorluğu ve bileşenlerinin karmaşıklığı sayılabilmektedir. Ennis (1985) eleştirel düşünmeyi, neye inanacağına ve ne yapacağına karar verme, mantıklı ve yansıtıcı düşünme olarak ifade etmektedir. Eleştirel düşünme, olayları ve durumları bileşenlerine ayırma, fikir üretme, fikirleri düzenleme ve savunma, karşılaştırma yapma, sonuç çıkarma, gerekçeleri değerlendirme ve problem çözme becerisidir (Chance, 1986). Facione’ye (1990) göre eleştirel düşünme, belirli bir amaç doğrultusunda analiz etme, yargılama, yorumlama, değerlendirme ve çıkarımda bulunmaya dayanan, kanıtlarla desteklenen öz düzenleyici kararlar alınması işlemidir.

Eleştirel düşünme, bireyin kendi düşünme sürecini fark etmesi, başkalarının düşünme sürecini önemsemesi, iç dünyasında ve dış dünyada gerçekleşen hadiseleri anlaması, aktif katılım sağlayarak zihni bir faaliyet içerisine girmesidir (Cüceloğlu,

1997). Atabek'e (2000) göre, kişinin kendisine verilenleri verildiği hâliyle kabul etmemesi, sebep-sonuç ilişkileri kurarak değerlendirmelerde bulunması ulaştığı sonuçlardan hareket ederek sorunları çözmesidir.

Eleştirel düşünme; öne sürülen fikirleri ön yargılardan ve klişe ifadelerden uzak, açık fikirli bir bakış açısıyla, mantık kuralları ekseninde sağlam bir temele dayandırmaktır (Cevizci, 2010). Özdemir'e (2008) göre eleştirel düşünme; var olan bir olayı veya durumu kabullenmeden önce sorgulamak, konuyu farklı yönlerden ele almak, değerlendirme ve çıkarımda bulunmak amacıyla düşündürmektir.

Bireyin, kendini yönlendirdiği, kendini gözlemlediği, öz disiplini sağladığı düşünme, eleştirel düşünmedir (Paul ve Elder, 2016). Ruggiero' ya (2016) göre, eleştirel düşünmenin temelinde değerlendirme vardır. Öne sürülen görüş ve düşüncelerden hangisinin diğerinden daha değerli olduğuna karar verme söz konusudur. Karar verme aşamasında analiz işleminin yapılabilmesi için yeterli, nitelikli ve irdelleyici soruların sorulması gerekmektedir. Nitekim eleştirel düşünme disipline bağlı bir irdeme sürecidir.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak eleştirel düşünme için akıl yürütmeye dayalı, disipline edilmiş, odaklanma ve güdülenme gerektiren, aktif katılımın sağlandığı, kanıtlardan hareketle nesnel yargılara ulaşılan, ön bilgilerin kullanımını gerektiren, bilgiyi üretmeye, düzenlemeye, test etmeye ve yeni durumlara uyarlamaya yarayan, olaylar ve durumlar arasındaki ilişkileri keşfetmeye, bağlantıları çözümlemeye çalışan, kavramlara farklı bakış açılarıyla yaklaşmayı gerektiren, sınıflama, yorumlama, yordama, analiz etme, değerlendirme, çıkarımda bulunma gibi düşünme becerilerini işe koştan, süreç içerisinde farklı yöntem ve stratejiler denemeyi zorunlu kılan düşünme becerisidir diyebiliriz.

Eleştirel düşünme, düşünme becerilerinden biridir. Ancak her düşünme eyleminin eleştirel düşünme bağlamında değerlendirilmesi mümkün değildir. Zira, insanoğlu düşünen bir varlık olduğu için herhangi bir plâna bağlı kalmadan rastgele bir şekilde düşünme eylemi gerçekleştirebilmektedir. Oysa eleştirel düşünmede plânsız, amaçsız, rastgele bir düşünme söz konusu olamaz. Kişi, düşünme eyleminin farkındadır ve kendi düşünme sürecini yönetir, gözden geçirir. Lipman' ın (1988) düşünme ile eleştirel düşünme arasındaki farkları ifade ettiği görüşlerini Tablo 1'de olduğu gibi özetlemek mümkündür.

Tablo 1

Düşünme ile Eleştirel Düşünme Arasındaki Farklar (akt. Yılmaz, 2021).

Sıradan Düşünme	Eleştirel Düşünme
Tahmin Etme	Karar Verme
Tercih Etme	Değerlendirme
Gruplandırma	Sınıflandırma
İnanma	Varsayma
Anlama	Mantıksal Olarak Anlama
Kavramları Çağırıştırma	İlkeleri Kavrama
Bağıntıları Not Etme	Diğer Bağıntılar Arasındaki Bağıntılarını Not Etme
Kanıtızsız Düşünceleri Sunma	Kanıtı Dayalı Düşünceleri Sunma
Ölçüte Dayanmayan Kararlar Alma	Kanıtı Dayalı Kararlar Alma

Ennis (1986), eleştirel düşünme becerilerini on iki madde ile açıklamaya çalışmaktadır. Bunlar:

- İfade edilen durumun kavranması.
- İfadenin belirsizlik içerip içermediğini irdeleme.
- İfadede yer alan çelişkili durumları açığa çıkarma.
- Bir sonuca ulaşılma durumunu kontrol etme.
- İfadenin kesinlik durumunu yargılama.
- İfadenin ilkeye dayanma durumunu gözden geçirme.
- İfadenin güvenilirlik durumunu sorgulama.
- Tümevarım ilkesini temellendirme noktasında inceleme.
- Sorunun tanımlanma durumunu test etme.
- Sayıltı durumlarını gözden geçirme.
- Tanımın yeterli olup olmama niteliğini yargılama.
- İfadenin otoritelerce onaylanma durumunu sorgulama (akt. Fisher, 1995).

Özden' e (2008) göre, eleştirel düşünmenin temel özellikleri şunlardır:

- Eleştirel düşünmede, aklın, hafızanın ve bilginin aktif bir şekilde kullanılması gerekmektedir.
- Eleştirel düşünmede, bireyin özgür düşünmesi esastır. Bu sebeple ön yargılardan, kalıplaşmış ifadelerden uzak durulmalıdır.
- Eleştirel düşünmede, birey kendi düşüncelerini ve kendisi dışındaki kişilerin düşüncelerini gözden geçirir. Beğendiği görüş ve düşünceleri kendi fikirleriyle harmanlayarak düşünce dünyasını zenginleştirir.

- Eleştirel düşünmede, birey fikirlerini açıklayabilmeli; ancak açıkladığı her fikri kanıtlayabilmelidir.
- Eleştirel düşünmede, düşünceler neden-sonuç, temel ve destekleyici fikirler olarak bir araya getirilir.

Nosich (2016), eleştirel düşünmenin göze çarpan bazı özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- Eleştirel düşünme yansıtıcıdır: Bireyin, kendi fikirleri hakkındaki düşüncelerini içermektedir.
- Eleştirel düşünmenin bazı ölçütleri, standartları vardır: Bireyin fikirlerinin bir ölçüte göre olması gerekmektedir.
- Eleştirel düşünme gerçekçidir: Bireyin gerçek problemler hakkında düşünmesidir.
- Eleştirel düşünme mantık ekseninde yapılır: Amaca, hedefe ve gerçekliklere duyarlı bir yolun izlenmesi gerekmektedir.
- Eleştirel düşünme soru sormayla başlar: Bir sorunu çözebilmek için eleştirel düşünmeye ihtiyaç vardır. Bu bağlamda sorunları analiz etme noktasında uygun soruların sorulması hayati öneme sahiptir.
- Eleştirel düşünmede çözümleme önemli bir yere sahiptir: Eleştirel düşünmede soru sormak ne kadar gerekli olursa olsun tek başına soru sormak yeterli değildir. Bu soruların cevaplanması, çözümlenmesi gerekmektedir.
- Eleştirel düşünmede sonuçlara inanmak gerekmektedir: Eleştirel düşünmenin son basamağı sonuçlara inanmaktır. Bir olayı, durumu mantık ilkeleri içerisinde inceledikten ve irdeledikten sonra hala elde edilen bulgulardan ve sonuçlardan şüphe ediliyorsa oluşturulan mantığın tam olmadığı yorumu yapılabilir. Sonuçlara inanmak, bireyin eleştirel düşünmesinin testi veya ölçütüdür.

2.6.1 Eleştirel Düşünmenin Önemi

Dünya genelinde gerçekleştirilen son araştırmalara göre eleştirel düşünme, 21. yüzyıl becerileri arasında yer alan, önemi gün geçtikçe artan düşünme becerilerinden biridir. Bilgi çağında bireylere kazandırılması gereken en önemli özelliklerden biri olarak görülen eleştirel düşünme, çağdaş eğitim sisteminin vazgeçilmez unsurlarındandır.

Eleştirel düşünme becerisine ve tutumuna sahip bireyler yetiştirmek eğitim sisteminde öncelikli amaçlar arasında sayılmaktadır. Bu bağlamda eleştirel düşünmenin önemini Gürkaynak, Üstel ve Gülgöz (2008), iki bağlamda ele almış ve şu şekilde ifade etmiştir:

Bireyleşme: Eleştirel düşünme, kişinin kendi düşünme süreçlerinin farkında olması, kendi yaşamında karşılaştığı sorunlara en doğru çözümleri üretebilmesi, tutarlı ve farklı olanları ayırt edebilmesi, bağımsız düşünebilmesi, özgür ve özgün bir birey olarak hayatına devam edebilmesi açısından son derece önemlidir. Bireyin, toplumsallaşmasında etkili olan iki kurumdan biri olarak görülen okul, fertlerin özgün ve özgür bireyler olabilmeleri için tüm unsurlarıyla gereken donanımı sağlamalıdır.

Vatandaş Olma: Çağdaş demokrasilerin ihtiyaç duyduğu bireyler, toplumsal duyarlılığı olan, toplum içindeki görev ve sorumluluklarının bilincinde olan ve buna göre hareket eden, aktif, empati sahibi, farklı düşüncelere açık, kalıplaşmış düşüncelerden kaçınan, bilgili, kendi düşüncelerini oluşturan, sorgulayan, değerlendiren, çıkarımda bulunan, tartışma kültürüne sahip fertlerse eleştirel düşünme, yurttaş olmanın odağındadır. Demokratik vatandaş, siyasal ve hukuksal okuryazarlık konusunda bilgi ve birikimini artıran, etik anlayışa sahip, dili çözümleme ve kullanma yeteneği gelişmiş, sorun çözebilen, uzlaşma ve barış kültürüne hâkim, karar verme yetisi gelişmiş, alınan kararlara uyma noktasında herhangi bir sıkıntı yaşatmayan, sorumluluk alan, payına düşeni yapan kişidir.

Kurnaz'ın (2013), eleştirel düşünme becerisinin bireylere neden öğretilmesi gerektiğine ilişkin görüşleri şöyledir:

- Eleştirel düşünme, bireylerin anlamlı ve mantıklı kararlar vermesine yardımcı olur. Böylece vatandaşlar demokratik yönetime katılma imkânı elde ederler.
- Eleştirel düşünme, bireylerin yaşam içerisinde gerçekleşen olaylara sağlıklı bir şekilde yaklaşımlarını, gerçekçi çözümler üretmelerini sağlar. Böylece bütünü gören bir kamuoyu oluşturulabilir.
- Ezberciliği esas alan, dayatılmış bilgilerle yoğrulmuş, kalıplaşmış davranışlar geliştirmeyi amaç edinen eğitim sistemi yerine eleştirel düşünme becerisine dayalı, bireyin üretmesine, düşünmesine, sorgulamasına, yorumlamasına, tarafsız ve ön yargısız yaklaşmasına yardımcı olacak eğitim programları geliştirmek için gereklidir.

- İhtiyaç duyduğu bilgileri ayıklayarak seçen, yeni bilgiler üreten bireyler yetiştirmeyi sağlar.
- Sosyal medya, reklam, propaganda gibi yönlendirici kampanyalar karşısında nasıl bir tavır geliştirmesi gerektiğini bilen, sağlıklı kararlar alan bireyler yetiştirmeye yardımcı olur.
- Bireysel farklılıkların ayırdına varan, olaylar karşısında çoklu bakış açıları geliştiren bireyler yetiştirmek için gereklidir.

Lau ve Chan (2018), eleştirel düşünmenin önemini şu şekilde açıklamaktadır:

- Eleştirel düşünme genel bir düşünme becerisidir: Eleştirel düşünme becerisine sahip olmak ve bu beceriyi kullanmak belirli alanlarla sınırlı değildir. İyi, açık ve mantıklı düşünmek hayatın her alanında ihtiyaç duyulacak bir durumdur.
- Yeni bilgi ekonomisinde eleştirel düşünme çok önemlidir: Bilgi ve teknoloji alanında meydana gelen hızlı değişiklikler, bireyin analiz etme, problem çözme, bilgiyi yeni durumlara uygulama becerilerindeki yeteneğini artırmasını gerektirmektedir. Nitekim bilgi ekonomisi esnek entelektüel becerilere olan talebi artırmaktadır.
- Eleştirel düşünme dili ve sunum becerilerini geliştirir: Açık fikirli ve organize düşünmek, düşüncelerimizi ifade etmemizi etkilemektedir. Eleştirel düşünme hem anlama becerilerini hem de anlatma becerilerini geliştirmektedir.
- Eleştirel düşünme yaratıcılığı teşvik eder: Eleştirel düşünme, çok boyutlu, farklı bakış açılarından bakmayı gerektiren bir yetidir. Sorunlar karşısında yaratıcı fikirler bulabilmek için odaklanmak, yenilikçi anlayışla yaklaşmak, orijinal olmak, hayal gücünü harekete geçirmek, kalıplaşmış olanın dışına çıkmak, yeni düşünceler üretmek, yeni düşünceler arasından en iyi olanını seçmek ve gerektiğinde bu düşünceleri değiştirmek gerekmektedir.
- Eleştirel düşünme kendi üzerine düşünme için çok önemlidir: Bireyin, kendi yaşam anlayışını, değerlerini, duygu ve düşüncelerini tanıması, bilmesi, yansıtması gerekmektedir. Eleştirel düşünmede, kendini değerlendirme, öz denetimini sağlama önemli bir ölçüttür.

- İyi eleştirel düşünme, bilim ve demokrasinin temelidir: Bilimin ilerlemesi ve demokrasinin düzgün işleyişi eleştirel düşünme becerisi gelişmiş vatandaşlar ile mümkündür (akt. Yılmaz, 2021).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere eleştirel düşünme, bireye düşünce özgürlüğü kazandırır, olaylara ve durumlara farklı açılardan bakma cesareti verir, olayların ve durumların analizini doğru yapması için yol gösterir, bireyin bilgi birikimini artırır, mantıklı fikirler üretmesine yardımcı olur, sağlıklı kararlar vermesini kolaylaştırır, iyi sonuçlar almasını sağlar, çelişkileri ve tutarsızlıkları fark etmesine imkân verir, kendini daha doğru ve etkili ifade etmesine yardımcı olur. Eleştirel düşünürler, kendilerini savunma ve karşılarında bulunan kişileri ikna etme noktasında sıkıntı yaşamazlar. Eleştirel düşünme yetkinliğine ulaşmış bireyler, aynı zamanda yurttaşlık bilinci gelişmiş fertlerdir. Bu sebeple eleştirel düşünmenin bireyin yaşamında ne denli önemli bir yere sahip olduğu görülmeli, bu doğrultuda adımlar atılmaya çalışılmalıdır.

2.6.2 Eleştirel Düşünmenin Boyutları

Eleştirel düşünmenin tanımında olduğu gibi boyutlarında da araştırmacılar arasında sınıflandırma yönünden birtakım farklılıklar vardır. Bu araştırmada, Facione önderliğinde yürütülen Delphi çalışması sonucu ortaya çıkan ve geliştirilen eleştirel düşünme boyutlarına ilişkin sınıflandırmaya yer verilmiştir.

Facione (2018), eleştirel düşünme becerilerini şu şekilde sınıflandırmaktadır:

Yorumlama: Olayların, durumların, yargıların, inanışların, deneyimlerin ve kuralların ne olduğu anlamak, önemini fark etmek ve bunları kavramaktır.

Çözümleme: Bilgi, görüş, fikir, deneyim, yargı ve sebep gibi durumları ifade etme maksadıyla yararlanılan soru, ifade, açıklama, tasvir, kavram ve diğer ifade biçimleri arasındaki ilişkileri belirleyebilmektir.

Değerlendirme: Bireyin, fikir, görüş, inanış, yargı, deneyim ve algısını ortaya koyan ifadeleri güvenilirlik yönünden test etmek, soru, açıklama, kavram, tasvir ve diğer ifade biçimleri arasındaki ilişkilerin mantıksal gücünü ölçmektir.

Çıkarımda Bulunma: Usa dayalı çıkarımlar yapmak amacıyla gereksinim duyulan unsurları belirlemek, varsayımlar oluşturmak, verilerden, bilgilerden, açıklamalardan, tasvirlerden, kurallardan, ilkelerden hareket ederek sonuç çıkarmaya çalışmaktır.

Açıklama Yapma: Mantık yürütülerek elde edilen verileri, bilgileri, açıklamaları, kavramları ve sonuçları güçlü, güvenilir, geçerli, tutarlı, anlamlı ve inandırıcı bir şekilde sunmak, resmin bütününe görmeye çalışmaktır.

Öz Düzenleme: Bireyin, düşünme biçimini, zihinsel eylem sırasında kullandığı teknikleri, elementleri ve bu işlemler sonucunda elde ettiği, ulaştığı verileri sorgulamak, analiz etmek maksadıyla kendi çıkarımsal yargılarını değerlendirmektir.

Eleştirel düşünmeye ait altı genel bilişsel beceri ve alt beceriler Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2

Eleştirel Düşünmenin Bilişsel Becerileri ve Alt Becerileri (Facione, 2018).

Bilişsel Beceriler	Alt Beceriler
Yorumlama	Kategorileştirme/Sınıflandırma Önem Biçme/ Çözme
Çözümleme	Anlamını Aydınlatma/Netleştirme Fikirleri Gözden Geçirme/İnceleme Argümanları Ortaya Çıkarma Argümanları Analiz Etme
Değerlendirme	İddiaları Değerlendirme Argümanları Değerlendirme
Çıkarımda Bulunma	Kanıttan Kuşkulama/ Sorgulama Alternatifleri Tahmin Etme Sonuçlar Çıkarma
Açıklama	Sonuçları İfade Etme Prosedürleri Doğrulama Argümanları Sunma
Öz Düzenleme	Öz İnceleme/ Kendini Gözden Geçirme Öz/ Kendini Düzeltme

Eleştirel düşünmenin bilişsel becerileri ve alt becerileri incelendiğinde, eleştirel düşünme becerisine sahip bireylerin karşılarına çıkan bilgiyi veya sorunu tanımlayan, çözüme ulaşabilmek için çeşitli verileri toplayan ve çözüm aşamasında farklı yolları deneyen, elde ettiği bilgi ve bulguları değerlendiren, son kararını vermeden önce kanıtlarını açıklamaya ve tartışmaya çalışan, problem çözme yeterliliğine ulaşmış fertler oldukları görülmektedir.

Eleştirel düşünme becerisinin gelişmesi için sorulacak sorular son derece önemlidir. Eleştirel düşünmeyi geliştirmeye yönelik sorular Tablo 3’te sunulmaktadır:

Tablo 3*Eleştirel Düşünmeyi Geliştirmeye Yönelik Sorular Listesi (Facione, 2018).*

Yorumlama	Bu, ne demek? Neler oluyor? Bunu nasıl anlamalıyız? Bunu en iyi şekilde nasıl sınıflandırabiliriz? Bu ifade ile ne söylenmeye çalışılıyor? Bunu akılcı buluyor musunuz?
Çözümleme	Bu görüşü savunmanızın nedenleri nelerdir? Hangi sonuçlara ulaştınız? Neden böyle düşünüyorsunuz? Bu görüşü desteklemenizin veya karşı çıkmanızın nedenleri nelerdir? Bu sonucu kabul etmek için hangi varsayımları kullanmalıyız? Bunu neye dayanarak iddia etmektesiniz?
Çıkarımda Bulunma	Şu ana kadar hangi sonuçlara ulaşabildiniz? İhtimal dışında bırakacağımız durumlar nelerdir? Bu kanıt ne anlama gelmektedir? Ortaya atılan tezi kabul edersek veya bu tezden vazgeçersek, değişen ne olur? Sorunu çözmemiz için ihtiyacımız olan şeyler nelerdir? Bu davranışın sonuçları nelerdir? Ek seçenekler nelerdir?
Değerlendirme	Öngörmemiz gereken/öngörebileceğimiz istenmeyen sonuçlar var mıdır? İleri sürülen fikir ne denli güvenilir? Neden ileri sürülen fikirlere güvenebileceğimizi düşünüyoruz? Kanıtlar ne kadar sağlam? Gerçeklerimiz gerçekten doğru mu? Bildiklerimiz dikkate alındığında vardığımız sonuçtan ne kadar emin olabiliriz?
Açıklama	Araştırmanın bulguları nelerdir? Analizi nasıl gerçekleştirdiniz? Neye dayanarak bu yorumu yaptınız? Bu sonuca nasıl ulaştınız? Neden bunun sorunun doğru çözümü olduğunu düşünüyorsunuz? Bu kararın neden alındığını nasıl açıklarsınız?
Öz Düzenleme	Uyguladığımız yöntemimiz ne kadar doğruydum? Birbiri ile çelişiyormuş gibi görünen sonuçları bir şekilde bağdaştırabilir miyiz? Kanıtlarımız yeterli mi? Kararımızı vermeden önce gözden geçirmemiz gereken bir şeyler var mı? Kararımızla ilgili son olarak neler söylemek isteriz?

2.6.3 Eleştirel Düşünen Bireylerin Özellikleri

Eleştirel düşünme, derinlemesine düşünmeyi, akıl yürütmeyi ve çıkarımda bulunmayı gerektiren çok yönlü bir süreçtir. Bireyin, olaylar ve durumlar üzerinde farklı bakış açıları geliştirebilmesi, yenilikçi fikirler üretebilmesi, makul bir pozisyon belirleyebilmesi ve eleştirel düşünme becerisine sahip olabilmesi için birtakım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Glaser (1941), eleştirel düşünme yetisi gelişmiş bireylerin davranışlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- Problemleri fark eder,
- Gerçekçi ve uygulanabilir çözümler bulur, gerekli bilgileri toplar,
- Doğru, açık ve etkili bir dil kullanmayı tercih eder,
- Elde ettiği verileri yorumlar,
- Kanıtlar üzerinde değerlendirmeler yapar,
- Önergeler üretir ve bunlar arasında mantıksal ilişkiler kurar,
- Sonuç ve genellemelere ulaşır,
- Ulaştığı sonuç ve genellemeleri testten geçirir,
- Doğru bir yargıya varır.

Eleştirel düşünen bireyler, düşüncelerinin kontrolünü eline alan, bağımsız ve tarafsız düşünen, derinlemesine araştırmalar yapan, sebepleri, sonuçları ve varsayımları belirleyerek sonuçlara ulaşmaya çalışan gelişmiş bireylerdir. Nosich (2016), iyi bir eleştirel düşünürün özelliklerini şöyle ifade etmektedir:

- İyi bir dinleyicidir,
- Düşünceli bir konuşmacıdır,
- Olayların nedenini arayan biridir,
- Başarılı bir gözlemcidir,
- Güvenilir bilgilere ulaşmaya çalışan bir kişidir,
- Uzlaşmacı bir insandır,
- Yeni fikirlere açık bireydir,
- Gerçeği arayan, sorgulayan biridir,
- Çevresindeki insanları anlamaya çalışan bir kişidir,
- Eleştirel bir okurdur,
- Kendi yeteneklerinin, güçlü ve zayıf yanlarının farkında olan biridir,
- Zihinsel yönden cesurdur,
- Zihinsel anlamda tevazu sahibidir,
- Zihinsel olarak empatiktir,
- Zihinsel açıdan dürüştür,
- Zihinsel sabra sahiptir,
- Zihinsel olarak meşguldür,
- Zihinsel açıdan özerktir.

Ruggiero (2016), eleştirel düşünen ve eleştirel düşünmeyen bireylerin özelliklerini Tablo 4'teki gibi ifade etmiştir.

Tablo 4

Eleştirel Düşünen ve Eleştirel Düşünmeyen Bireylerin Özellikleri

Eleştirel Düşünen Bireyler	Eleştirel Düşünmeyen Bireyler
Neyi bilip bilmedikleri noktasında kendilerine karşı dürüsttüler. Sınırlarının farkındadırlar, hatalarından ders çıkarırlar.	Olduğundan daha fazlasını bildiklerini iddia ederler, görüşlerinin hatasız olduğunu savunurlar.
Sorunları, problemleri ve tartışmalı konuları heyecan verici bulurlar.	Sorunları, problemleri ve tartışmalı konuları rahatsız edici bulurlar ve tehdit olarak algılarlar.
Anlamak için çaba harcarlar, meraklıdırlar, sabırlıdırlar, sorunları çözmek için yeterli zamanı ayırırlar.	Karmaşık durumlarla karşı karşıya kaldıklarında çaba harcamaktan ziyade rahatsızlıklarını dile getirirler, sabırsızdırlar.
Kişisel tercihlerinden ziyade kanıtlarla karar verirler, kanıtların yetersiz olduğunu düşündüklerinde karara varmayı ertelerler, ulaşılan yeni kanıtlar hataları ortaya çıkardığında kararlarını gözden geçirirler.	İlk izlenimlerine dayalı kararlar verirler, düşünmeden yargılamayı tercih ederler, duyarsızdırlar.
Başkalarının fikirlerine saygı duyarlar, üzerinde çalıştıkları konuda aynı fikirde olmasalar dahi karşılarındakini nezaketle dinlemeye devam ederler.	Başkalarının düşüncelerine karşı ilgisizdirler, kendi fikirlerine ve görüşlerine sabit bir şekilde bağlıdırlar.
Aşırı görüşlerin (muhafazakâr veya liberal olsun) nadiren doğru olduğunu kabul ederler. Bu sebeple onlardan sakınırlar, tarafsızlıklarını korumaya gayret ederler.	Denge ihtiyacını önemsemezler, kendi görüşleriyle paralellik arz eden görüşlere açıktırlar.
Duygularını kontrol altına almayı ve düşünmeden harekete geçmemeyi tercih ederler.	Dürtüsel hareket ederler, düşünmeden eyleme geçme eğilimindedirler.

2.7 Eleştirel Düşünme ve Eğitim

Eğitim, bireyin kendisi için gerekli bilgi, beceri, anlayış, tutum ve davranışları edindiği, onu hayata hazırlayan, yaşadığı topluma yeterli katkılar sunmasına yardımcı olan yetiştirme sürecidir (TDK, 2009). Eğitim, kişiyi geliştirmek ve geleceğe hazırlamak için önemli bir araçtır (Gökçe, 2002).

Eleştirel düşünme, bağımsız, ön yargısız düşünmedir. Meraklı olmayı, araştırmayı, sorgulamayı, odaklanmayı, yeni yollar bulmayı, keşfetmeyi, tatmin edici yanıtlar bulmayı gerektirmektedir. Eleştirel düşünme becerisinin gelişmesi için etkili, ciddi, nitelikli bir eğitim şarttır.

Geleneksel eğitim anlayışında öğretmen mutlak doğruların sahibi konumunda olan kişidir. Öğretmenin aktardığı bilgi tektir ve değişmez, prensibiyle hareket edilmektedir. Öğrenci, eğitim sürecinde söz sahibi değildir. Zira öğretmen eğitimin merkezindedir. Pasif bir alıcıdan öteye geçemeyen öğrenci, akıl yürütme, muhakeme yapma,

çıkarımlarda bulunma, yenilikçi fikirler üretme ve bilgiyi dönüştürme becerilerinden çok uzaktır. Nitekim ezberci anlayışın hâkim olduğu, öğrenciyi düşünmeye sevk edecek yöntem, teknik ve yaklaşımların kullanılmadığı bir eğitim modelinde, öğrencinin üst düzey düşünme becerilerinin ve nihayetinde eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesi olanaksızdır. Düşünme yetisi gelişmeyen birey, sahip olduğu bilgiyi kullanma noktasında dahi sıkıntı yaşayacaktır (Özden, 2003). Bu sebeple eğitim, öğrencinin ufkunu açacak, tüm melekelerini geliştirecek, bireyin ihtiyaçlarını karşılayacak, onu değişen ve gelişen dünya şartlarına hazırlayacak nitelikte olmalıdır. Sistemli, dengeli, verimli bir eğitim, öğrenci için bir zorunluluktur.

Çağdaş eğitim anlayışı, geleneksel eğitim anlayışıyla taban tabana zıttır. Yapılandırmacı yaklaşımın benimsendiği çağdaş eğitim sisteminde öğrenci aktiftir ve kendi öğrenmesinden sorumludur. Öğretmen rehber ve kolaylaştırıcıdır. Bilgiyi üretme, oluşturma, düzenleme, yeni durumlara transfer etme, lüzumlu olanı lüzumsuz olandan ayırma, seçme, ayıklama, işe yarayanı bulma, keşfetme, kanıtlar sunma söz konusudur. Çağdaş eğitim anlayışı bireyin, analiz, sentez, değerlendirme seviyelerinde işlemler gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca belirli kalıplar içerisinde kalmayan, özgür düşünen, düşüncelerini çekinmeden ifade eden, çok yönlü bakış açısına sahip üretken bireyler yetiştirmeye çalışmaktadır. Bu sayede kişinin hayata, olaylara, durumlara ve sorunlara bakış açısı gelişmekte, bireyin potansiyeli üst noktalara ulaşmaktadır. Eleştirel düşünme becerisi modern yöntem ve yaklaşımların kullanıldığı, öğrenmenin öğretildiği ortamlarda gelişme imkânı bulmaktadır. İyi bir eleştirel düşünür olabilmek için kaliteli bir eğitim şarttır.

2.7.1 Eleştirel Düşünme Öğretilebilir

Düşünme, insanoğlunun doğuştan sahip olduğu bir yetidir. Ancak sahip olduğu özellikler itibarıyla, sıradan bir düşünme etkinliğinden daha kapsamlı, çok yönlü, farklı boyutlu bir düşünme türü olan eleştirel düşünme, doğuştan kazanılan bir beceri değildir. Dolayısıyla eleştirel düşünme becerisinin bireylere eğitim yoluyla kazandırılması gerekmektedir. Literatür incelendiğinde eleştirel düşünmenin öğretilebilir bir yeti olduğunu gösteren çalışmalar olduğu görülecektir (Akınoğlu, 2001; Kökdemir, 2003; Kurnaz, 2007; Eğmir, 2016).

Gülveren' in (2007) Ennis' ten (1989) aktardığına göre; eleştirel düşünme becerisinin prensipleri, kural ve kaideleri doğru bir şekilde tanımlanırsa ve bu hususlar öğrencilere belli bir program dâhilinde evreler halinde öğretilirse, öğrenciler eleştirel düşünme becerisini kazanabilirler. Böylece kazanılan eleştirel düşünme becerisi hayatın farklı alanlarına da transfer edilebilir.

Öğretilebilir bir yeti olduğu konusunda fikir birliğine varılan eleştirel düşünme becerisinin bireylere nasıl öğretileceği, bu öğretim sürecinde hangi yöntem, teknik ve yaklaşımın kullanılması gerektiği sorularını gündeme getirmiştir. İpşiroğlu (1997), eleştirel düşünme öğretiminin nasıl yapılması gerektiği hususunda iki özelliğten bahsetmektedir: öğrencilere okuma alışkanlığının kazandırılması, ders programlarının düşünme ağırlıklı bir düzene sahip olması. Kökdemir (2012), eleştirel düşünme öğretiminin iki yolu olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan biri “Genel Yaklaşım Öğretisi”, diğeri de “Eleştirel Düşünme Dersi”dir. Eleştirel düşünme eğitiminin, öğretim programının içerisine düzenli ve dikkatli bir şekilde yerleştirilmesi gerektiğini savunan araştırmacı, eleştirel düşünme temelli bir dersin gerekliliği üzerinde de durmaktadır. Bunların yanı sıra Akbıyık' ın (2002) Hirose' den (1992) aktardığına göre; öğrencilere eleştirel düşünme becerisinin öğretilmesi ve bu yetinin geliştirilmesi için onlara açık uçlu sorular yöneltilmeli, öğrenciler araştırma yapmaya, sorgulamaya, kanıtlar bulmaya teşvik edilmeli, öğrencilerin yenilikçi fikirler üretmelerine ve sorunlar karşısında farklı çözüm önerileri sunmalarına imkân verilmelidir. Bloom Taksonomisinde zihinsel işlemler basamaklarında üst sıralarda yer alan çözümleme, sentez, değerlendirme seviyelerine uygun olarak hazırlanan sorular, öğrencilerin bakış açılarını geliştirecek, yaratıcı ve eleştirel düşünmelerine katkı sağlayacak, problem çözme becerilerini artıracaktır (Sarıgül, 2005). Bu sayede öğrencilerin üst bilişsel becerileri gelişme imkânı bulacaktır.

2.7.2 Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırmada Kullanılan Yaklaşımlar

Eleştirel düşünme becerisi, bireylere eğitim yoluyla kazandırılması gereken üst düzey düşünme becerilerinden biridir. Nitekim eleştirel düşünme, sorunlara tatmin edici yanıtlar vermeyi, öngöründe bulunmayı, sistematik düşünmeyi ve mantık ilkeleri içerisinde gerçekleştirilecek deneyimli şüpheciliği gerektirir (McPeck, 2016). Böylesine kapsamlı bir düşünmenin doğuştan kazanılması veya kendiliğinden gelişmesi mümkün

görülmemektedir. Bu sebeple eleştirel düşünme becerisi kazandırmak için nitelikli bir eğitimin verilmesi elzemdir.

Eleştirel düşünmenin eğitim yoluyla kazandırılması gereken bir düşünme becerisi olduğu konusunda hemfikir olursa da bu becerinin bireylere kazandırılması noktasında gerçekleştirilecek eğitimin nasıl olacağı konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Araştırmacılardan bazıları eleştirel düşünme eğitiminin tek bir derse veya konuya bağlı olunmadan öğretim programının bütününe yayılarak verilmesi gerektiğini savunmaktadır, bazıları ise eleştirel düşünme eğitiminin bir eleştirel düşünme dersi ile kazandırılması gerektiğini ifade etmektedir (Yılmaz, 2021).

Literatür incelendiğinde eleştirel düşünme eğitimi ile ilgili dört temel yaklaşımdan bahsedildiği görülmektedir. Bu yaklaşımlar şöyledir:

Tablo 5

Eleştirel Düşünme Yaklaşımları (Eğmir ve Ocak, 2017).

Konu Temelli Eğitim Yaklaşımı	Bu yaklaşımda eleştirel düşünme unsurları içerik eğitimi ile paralel yürütülmektedir. Öğrenciler konunun eğitimi sırasında eleştirel düşünmeyi kullanma noktasında cesaretlendirilmektedir.
İçerik Temelli Eğitim Yaklaşımı	Bu yaklaşımda içerik ve eleştirel düşünme hususları birleştirilmekte, öğrenciler içerik öğrenimi sırasında eleştirel düşünmeye teşvik edilmektedir. Eleştirel düşünmeye ait genel ilke ve kurallar açık bir şekilde ifade edilmemektedir.
Beceri Temelli Eğitim Yaklaşımı	Bu yaklaşımda eleştirel düşünme eğitimi konuya ve içeriğe bağlı olunmadan ayrı bir disiplin olarak gerçekleştirilmektedir. Eleştirel düşünmenin bir kurs biçiminde verilmesi üzerinde durulmaktadır.
Karma Eğitim Yaklaşımı	Bu yaklaşımda konu temelli, içerik temelli ve beceri temelli yaklaşım birleştirilmektedir. Eleştirel düşünmenin ilke ve kuralları açık bir şekilde verilmektedir.

Eleştirel düşünme eğitimi ile ilgili birbirinden farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Hangi yaklaşımın eleştirel düşünme becerisi edindirme noktasında diğerinden daha etkili olduğu tartışılacak bir konudur. Ancak ülkemizde uygulanan programa bakılacak olunursa, eleştirel düşünme becerisinin hem disiplinler arası bir anlayışla hem de Düşünme Eğitimi adı altında seçmeli bir dersle verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda karma temelli eğitim yaklaşımını tercih ettiğimiz söylenebilir.

2.7.3 Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırmada Öğrenme ve Öğretme Ortamı

Eleştirel düşünme, bireye sadece eğitim-öğretim hayatında ya da yaşamının belirli bir döneminde gerekli olacak bir düşünme etkinliği değildir. Eleştirel düşünme, bireyin

yaşamı boyunca hayatının hemen hemen her alanında kullanacağı son derece önemli bir beceridir. İyi bir eleştirel düşünür olabilmek için eleştirel düşünme ruhuna sahip öğretmene ve eleştirel düşünmenin geliştirilebileceği bir ortama ihtiyaç vardır. Öğretmen, eleştirel düşünmenin birey için hayati önem taşıdığını öğrenme ve öğretme ortamında, uygun koşullar içerisinde öğrencilere öğretmek, eleştirel düşünme yetisini edinmeleri ve bu yetiyi geliştirmeleri için çeşitli yöntem ve teknikler kullanmak zorundadır. Bu bağlamda öğretmenin, öğrenme ve öğretme ortamını öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye elverişli hale getirecek şekilde düzenlemesi gerekmektedir.

Carl Rogers, eleştirel düşünmeyi geliştirecek ortamın bireye psikolojik açıdan güven ve özgürlük verecek şekilde düzenlenmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Psikolojik güven içindeki birey, fikir ve görüşlerini ifade ettiğinde karşısında bulunan kişilerden olumsuz bir eleştiri almayacağını, kendisini kötü hissedeceği bir tutumla karşılaşmayacağını bildiği için zihinsel anlamda güven içinde olacaktır. Psikolojik özgürlük içindeki birey, düşüncelerini ifade etmekten çekinmeyecek böylece zihinsel anlamda kendini cesur hissedecek ve özgür düşünecektir (akt. Doğanay, 2015).

Etkili bir eleştirel düşünme becerisi kazandırmak için öğrenme ve öğretme ortamı, öğrencilerin görüş ve düşüncelerini çekinmeden ifade edecekleri, kendilerini güven içinde hissedecekleri, fikirlerinin önemsendiğini fark edecekleri, düşüncelerinden ötürü yargılama ve ayıplama gibi durumlar yaşamayacakları, demokratik, hoşgörülü, ön yargısız ve tarafsız bir sınıf iklimi biçiminde düzenlenmelidir.

Eğitim felsefesi, ders programları, ders kitapları eleştirel düşünmeyi etkileyen unsurlardandır. Geleneksel eğitim anlayışı, öğrenme ortamında öğretmenin aktif, öğrencinin pasif alıcı konumunda olduğu bir düzene sahiptir. Bu felsefe ile yetiştirilen öğrenciler bilgiyi ezberlemekten öteye geçememektedir. Freire (2016), “bankacı eğitim sistemi” olarak adlandırdığı paradigmada, öğrencileri yatırım nesnelerine, öğretmeni ise yatırımcıya benzetir. Öğrencilerin, öğretmenler tarafından doldurulan bidon veya kap olarak nitelendirildiği bu modelde, eleştirel düşünmenin, eleştirel şuurun, eleştirel bilincin geleneksel yöntemlerle geliştirilemeyeceği ifade edilmektedir. Oysa yapılandırmacı yaklaşım, geleneksel eğitim anlayışının aksine hem öğrenciyi merkeze almakta hem de bilgiyi üretme, öğrenmeyi öğrenme üzerinde durmaktadır. Böylece çok yönlü düşünen, farklı bakış açılarından bakabilen, sorgulayan, araştıran, kanıtlar sunan düşünürler yetişecektir. Bununla birlikte ders programları ve ders kitaplarının eleştirel

düşünmeyi geliştirici nitelikte olması, öğretmenin düşünme becerilerine yeterince zaman ayırması eleştirel bilincin gelişmesi açısından son derece önemlidir.

Öğrenme ve öğretme ortamının fiziki koşulları, sınıf mevcudu, yeterli ışık ve sıcaklık sağlıklı bir düşünmenin sağlanabilmesi için gerekenler arasındadır. Bunların yanı sıra öğrencilerin oturma düzeni de düşünme becerileri üzerinde etkilidir. Sınıftaki oturma düzeni klasik oturma düzeninden farklı olmalıdır. Öğrencilerin birbirinin yüzünü görebileceği, etkileşimlerinin daha fazla olacağı ve bilgi alışverişinin daha rahat sağlanacağı U oturma düzeninin tercih edilmesi uygun olacaktır. Ancak öğretmenin bu oturma düzeninde merkez noktada yer alması, tüm yetkinin ve erkin öğretmende toplandığı izlenimi vereceği için sınıf ortamı bu hususa dikkat edecek şekilde tasarlanmalıdır (Gürkaynak vd., 2008).

Eleştirel düşünmeye elverişli bir ortam günlük yaşamla iç içedir. Öğrencilerin, günlük yaşamlarında karşılaşabilecekleri olaylarla, durumlarla ve sorunlarla karşı karşıya getirilmesi onların eleştirel düşünme becerilerini geliştirecektir. Nitekim Fisher (1995), düşünme dostu sınıf ortamlarının, sorun çözmeye odaklı olduğunu ifade etmektedir (akt. Doğanay ve Sarı, 2012). Zira öğrenciler sorun çözmeye odaklandıklarında geleneksel eğitim anlayışından gelen ezbercilikten kaçınacak, eski bilgi ve birikimlerini harekete geçirecek, önceki bilgilerini yeni durumlara uyarlayacak, karşılaştırmalar yapacak, olaylar ve durumlar arasındaki ilişkileri anlamlandıracak, çıkarımlarda bulunacak, yeni fikirler üretecek kısacası öğrencide üst düzey düşünme becerileri gelişecektir.

2.7.4 Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırmada Öğretmenin Rolü

Teknolojik gelişmeler ve değişen küresel eğitim ortamı ile birlikte geleneksel yöntemler ve uygulamalar yerini çağdaş kuramlara ve tekniklere bırakmış, öğretmen merkezli eğitimden öğrenci merkezli eğitime geçilmiş, öğrencinin öğrenme ortamına aktif bir şekilde katıldığı, kendi öğrenmesinden sorumlu olduğu, bilgiyi yapılandırdığı, yeni durumlara transfer ettiği yapılandırmacı eğitim yaklaşımı benimsenmiştir. Bu bağlamda öğrenme sürecinde öğretmenden beklenen tutum, davranış, görev ve sorumluluklar da değişime uğrayarak yeniden tanımlanmış, öğretmen rehber, kılavuz ve kolaylaştırıcı sıfatları ile nitelendirilmeye başlanmıştır (Alkın Şahin, Gözütok, 2013).

Öğretmen, etkili bir öğrenmenin gerçekleşebilmesi için sınıf koşullarını uygun hale getirerek ideal bir öğrenme-öğretme ortamı hazırlayan, bilgiye ulaşma noktasında

öğrencilerine rehberlik eden, hoşgörü ve demokrasiye dayalı bir sınıf kültürünün oluşturulmasında başat rol oynayan kişidir. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesi için öğretmenin eleştirel düşünme becerisine sahip olması ve sınıf ortamını eleştirel düşünmeye elverişli duruma getirmesi gerekmektedir. Öğretmen, öğrencilerinin düşüncelerini çekinmeden ifade edebilmelerine yardımcı olmalı, farklı fikirlere açık olmalı, öğrencilerinin düşüncelerini ve görüşlerini önemsemeli, onlara zengin öğrenme deneyimleri sunacak ortamlar hazırlamalı, öğrencilerini nitelikli sorularla üst düzey düşünmeye yönlendirmelidir. McGuinness (1999) eleştirel düşünme sürecinde öğretmene düşen görevleri şu şekilde açıklamaktadır:

- Öğrenme ortamında yeni problem durumları ortaya atılmalı ve öğrencinin bu problem üzerinde sistematik bir şekilde düşünmesi sağlanmalıdır,
- Öğrencilere düşünme eğitimi açık bir şekilde sunulmalıdır,
- Sıralama, yorumlama, analiz etme, çıkarımda bulunma gibi düşünme biçimlerinden hangilerinin kullanılacağına hitap edilen kitlenin yaş grubuna, konunun özelliğine bakılarak karar verilmelidir,
- Üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi amacıyla tek bir doğruya götürmeyen, açık uçlu, farklı bakış açılarından bakmaya elverişli olan, mantık yürütmeye dayalı sorular sorulmalıdır,
- Öğrencilerin bilişsel farkındalıkları artırılmaya çalışılmalı, kendi düşünme süreçleri üzerine düşünceleri sağlanmalıdır,
- Öğrencilerin birbiriyle iletişim kurmaları sağlanmalı, çeşitli sosyal faaliyetlerle düşünme becerileri geliştirilmeye çalışılmalıdır,
- Sorgulamaya, fikirlerini çekinmeden ifade etmeye elverişli bir sınıf atmosferi oluşturulmalıdır.

Gürkaynak, Üstel ve Gülgöz (2008) öğrencilerin eleştirel düşünme becerisini geliştirmek isteyen öğretmenlerden beklenenleri şu şekilde ifade etmektedirler:

- Düz anlatım yöntemini uygulayan, kapalı uçlu ve düşünmeye sevk etmeyen sorular soran, anlattıklarını hiçbir değişikliğe uğramadan geri isteyen, her şeyi bildiğini iddia eden zihniyetten uzak olmalı,
- Ders programlarından ve ders kitaplarından zaman zaman sıyrılmalı, onların ötesine geçmeli,

- Etkileşimi yüksek sınıf ortamı oluşturmali,
- Demokratik, adil, insan haklarına saygılı, hoşgörölü ve şiddetten uzak bir sınıf düzeni benimsemeli,
- Öğrencinin görüş ve fikirlerine saygı duymalı,
- Gücünü, statüsünü kötüye kullanmamalı,
- Kendi doğrularını öğrencilere dayatmaktan kaçınmalı,
- Yansıtıcı düşünmeye sahip olmalı,
- Bilginin yaşamla bağlarını kurmalı/kurdurmalı,
- Kolaylaştırıcılık becerilerine sahip olmalı,
- Sınıfta tartışmaya katılmalı ancak yönlendirici olmamalı,
- Tartışmayı “mı” gibi yaptırarak vicdanını rahatlatmaya çalışmamalı, hakkını vererek tartışma yapılmasını sağlamalı,
- Eleştirel düşünme becerilerini geliştirecek yöntem ve yaklaşımları araştırmalı, bunları inanarak uygulamalıdır.

Eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesinde öğretmenin öğrencilerine yönelttiği sorular çok önemlidir. Öğretmen, açık uçlu sorular sorarak öğrencileri düşündürmeli, uslamlamayı özendirmelidir (Yılmaz, 2021). Öğrencilerin fikirlerinin altında yatan nedenleri öğrenmeli, kanıtları sorgulamayı kazandırmalıdır (Erdamar, Alpan, 2017). Bu sayede öğrenciler kendi fikirlerinin bilincine varacak, bağlamlar arasında yeni ilişkiler kuracak ve sorgulayıcı tutum kazanmış olacaktır.

Eleştirel düşünmenin kazandırılmasında ve bu becerinin geliştirilmesinde öğretmene büyük sorumluluk düşmektedir. Öğretmen öncelikle kendi eleştirel düşünme yetisini geliştirmeli, güncel bilgileri, olayları takip etmeli, entelektüel bakış açısına sahip olmalı, yeni çıkan yayınları, kitapları okumayı ihmâl etmemeli, bilgi ve birikimini artırmalı, kendini güncellemeli, daha donanımlı olmak için gayret etmelidir. Ayrıca demokratik, hoşgörölü, paylaşımcı, tarafsız, ön yargılardan uzak, farklı görüş ve düşüncelere değer veren, açık fikirli ve iyi bir rol model olmalıdır.

2.7.5 Eleştirel Düşünmenin Türkçe Eğitimi Açısından Önemi

Düşünme, mantık yürütme, kavramlar arasında ilişki kurma, çıkarımda bulunma, değerlendirme yapma gibi zihinsel birçok faaliyeti içeren eylemler bütünüdür. İnsanoğlu

düşünürken sözcükleri kullanır. Zira birey, sözcüklerle düşünür. Düşünce eylemi neticesinde insan zihninde oluşan fikirler yine sözcükler aracılığıyla aktarılır. Buradan hareketle dil ve düşüncenin birbirini etkileyen, geliştiren ve tamamlayan unsurlar olduğunu söylememiz mümkündür.

Eleştirel düşünme, öğrenilebilen ve öğretilebilen bir yapıya sahip düşünme becerisidir. Bireyin, eleştirel düşünme becerisini kazanabilmesi ve bu beceriyi geliştirebilmesi için dilin imkânlarından en iyi şekilde istifade edebilmesi gerekmektedir. Bu da kaliteli bir Türkçe eğitiminden geçmektedir. Nitekim ülkemizde yapılandırmacı eğitim sisteminin uygulanmaya başlaması ile eleştirel düşünme becerisine TÜDÖP’ te yer verilmiştir. Eleştirel düşünmeyi öğrenen, eleştirel bakış açısı geliştiren ve bunları alışkanlık hâline getiren bireyler yetiştirmek Türkçe dersinin genel amaçları içerisinde yer almaktadır (MEB, 2006). Bunların yanı sıra programda, bilgi üreten, ürettiği bilgiyi günlük hayatında kullanabilen, girişimci ruhu yüksek, kendini başkalarının yerine koyabilen, çevresindeki insanlarla etkili iletişim kurabilen, yaşadığı topluma ve sahip olduğu kültüre katkı sağlayan öğrenciler yetiştirmeye de vurgu yapılmaktadır (MEB, 2019).

Öğrencilere eleştirel düşünme becerisinin en iyi kazandırılacağı derslerin başında Türkçe dersi gelmektedir (Şen, 2009). Türkçe eğitimi, dört temel dil becerisi (dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma) üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla öğrencilere Türkçe eğitiminde eleştirel düşünme becerisi kazandırılmaya çalışılırken bu dört temel beceri işe koşulmaktadır. Karşısındakini eleştirel bir bakış açısıyla dinleyen, eleştirel okumalar yapan, eleştirel tutumla yazılar yazan ve eleştirel konuşmalar yapan bireyler “eleştirel düşünür” olarak ifade edilmektedir (Başoğlu ve Mutlu, 2012).

Eleştirel dinleme, karşıdaki insanın ifade ettiklerini almaya çalışmak, söylenenleri akıl ve mantık süzgecinden geçirmektir (Karadeniz, 2006). Dinlediklerinde geçen gerçek ve hayal unsurları, öznel ve nesnel yargıları fark etmektir (Demirel ve Şahinel, 2006). Eleştirel dinleme yapılırken ön yargısız davranmaya, karşıdaki kişiyle aynı fikir paylaşılmasa da açık fikirli olunmaya çalışılmalıdır (Şahinel, 2007). Eleştirel düşünmenin temeli olan eleştirel dinleme, seçici dinlemeyi ve dinlenenlerin değerlendirilmesini gerektirir (Kemiksiz, 2015). Eleştirel dinleme/izleme kazanımları TÜDÖP ’te şu şekilde yer almaktadır:

Tablo 6*2019 TUDÖP Ortaokul 5-8. Sınıflar Eleştirel Dinleme/İzleme Kazanımları*

Sınıf	2019 TUDÖP Eleştirel Dinleme/İzleme Kazanımları
5-6-7-8	Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur.
5-6-7-8	Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.
5-6-7-8	Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.
5-6-7-8	Dinlediklerini/izlediklerini özetler.
5-6-7-8	Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.
5-6-7-8	Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.
5-6-7-8	Dinlediklerinin/izlediklerinin içeriğini değerlendirir.
5-6-7-8	Dinleme stratejilerini uygular.
7-8	Dinlediklerinde/izlediklerinde başvuru düşünceyi geliştirme yollarını tespit eder.
7-8	Dinlediklerinde/izlediklerinde tutarlılığı sorgular.
8	Dinledikleri/izledikleri medya metinlerini değerlendirir.

Tablo 6’da eleştirel dinleme/izleme kazanımlarına tüm sınıf düzeylerinde yer verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra kazanımlar genel olarak incelendiğinde sorgulamalar yapma, bağlamlar arasında ilişkiler kurma, karşılaştırma ve değerlendirmelerde bulunma gibi üst düzey düşünme becerilerini içermekte olduğu anlaşılmaktadır (Çarkıt, 2019). Bu yönüyle eleştirel dinleme/izleme kazanımlarının eleştirel düşünmeye katkı sağlayacağı söylenebilir.

Eleştirel okuma, okunan metin üzerine düşünmek, metin ile ilgili sorular sormak, metindeki bağlantıları keşfetmek ve yazarla iletişim kurmaktır. Okuyucu, okuma esnasında ön bilgilerini harekete geçirmeye ve okuduklarını anlamlandırmaya çalışmaktadır (Akyol, 2007). Okuma, eleştirel düşünme yetisini besleyen önemli bir kaynaktır (Özdemir, 2005). Bu sebeple Türkçe eğitiminde kullanılan okuma metinlerinin, öğrencinin ilgisini çekecek, hayal gücünü geliştirecek, merak duygusunu artıracak, farklı bakış açılarından bakmasına, karşılaştırma ve kıyaslamalarda bulunmasına, yorum yapmasına, belirli yargılara varmasına katkı sağlayacak bir niteliğe sahip olması gerekmektedir. Eleştirel okuma kazanımları TUDÖP’ te şu şekilde yer almaktadır:

Tablo 7*2019 TUDÖP Ortaokul 5-8. Sınıflar Eleştirel Okuma Kazanımları*

Sınıf	2019 TUDÖP Eleştirel Okuma Kazanımları
5-6-7	Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler.
5-6-7-8	Okuma stratejilerini kullanır.
5	Metni yorumlar.
5-6-7-8	Metinle ilgili sorular sorar.
5-6-7-8	Metinle ilgili sorulara cevap verir. Metin içi ve metin dışı anlam ilişkileri kurulur.
5-6-7-8	Görsellerle ilgili soruları cevaplar.
5-6-7-	Medya metinlerini değerlendirir. İnternet, sinema ve televizyonun verdiği iletileri değerlendirmeleri sağlar.
5-6	Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir. Ama, fakat, ancak ve lakin ifadeleri üzerinde durulur.
5-6-7-8	Bilgi kaynaklarını etkili şekilde kullanır.
5-6-7-8	Bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgular. Bilimsel çalışmalarda ağırlıklı olarak “edu” ve “gov” uzantılı sitelerin kullanıldığı vurgulanır.
5-6-7-8	Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder.
5-6-7-8	Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur.
5-6-7-8	Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.
5-6-7-8	Okuduklarını özetler.
5-6-7-8	Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.
5-6-7-8	Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir.
5-6-7-8	Görsellerden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.
5-6-7	Medya metinlerini değerlendirir.
5-6-7-8	Metinler arasında karşılaştırma yapar.
6-7-8	Metnin içeriğini yorumlar.
7-8	Metinlerin yazılı hâli ile medya sunumlarını karşılaştırır.
7-8	Metindeki anlatım biçimlerini belirler
7-8	Metinde kullanılan düşünceyi geliştirme yollarını belirler.
8	Medya metinlerini analiz eder.
8	Edebî eserin yazılı metni ile medya sunumunu karşılaştırır.

Tablo 7’ ye bakıldığında TUDÖP’ ün eleştirel okuma kazanımları yönünden zengin olduğu anlaşılmaktadır. Eleştirel okuma kazanımlarına bakılacak olunursa kazanımların bir metnin analizi aşamasında kullanılması gereken becerileri içerdiği görülecektir. Bunun yanı sıra kazanımlar; önemli olanı ayırt etme, benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarma, çelişkileri bulma, yanlışları saptama, amaç belirleme, analiz yapma, değerlendirme ve sorgulama çalışmalarını gerektirmektedir (Duran, 2013). Bu yönüyle eleştirel okuma kazanımlarının eleştirel düşünmeye katkı sağlayacağı söylenebilir.

Eleştirel konuşma, belirli bir konu hakkındaki fikir ve görüşleri mantık ilkeleri içerisinde, olumlu ve olumsuz yönlerini belirterek, tarafsız bir bakış açısıyla, titizlikle seçilmiş doğru sözcükler aracılığıyla yorumlamak, değerlendirmek ve dinleyenlere açık, anlaşılır ifadelerle aktarmaktır. Eleştirel konuşma kazanımları TUDÖP’ te şu şekilde yer almaktadır:

Tablo 8

2019 TUDÖP Ortaokul 5-8. Sınıflar Eleştirel Konuşma Kazanımları

Sınıf	2019 TUDÖP Eleştirel Konuşma Kazanımları
5-6-7-8	Konuşma stratejilerini uygular.
5-6-7-8	Konuşmalarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.

Konuşma becerisi kazanımları genel olarak değerlendirildiğinde konuşma becerisinin programdaki diğer beceriler kadar detaylı bir şekilde ele alınmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Tablo 8’den anlaşılabacağı üzere TUDÖP’ ün eleştirel konuşma kazanımları bakımından zengin olduğu söylenemez. Ancak tüm sınıf seviyelerinde eleştirel konuşma kazanımlarına yer verilmesi önemlidir.

Eleştirel yazma, herhangi bir konudaki duygu, düşünce ve görüşlerin tutarlılık, bağdaşıklık ilkelerine bağlı kalınarak, belirli bir plan çerçevesinde, ön yargısız, tarafsız, olumlu ve olumsuz yönleriyle, açık, anlaşılır ve savunulan düşünceyi destekleyen net, kanıtlanabilir ifadeler kullanılarak yazılmasıdır. Eleştirel yazma kazanımları TUDÖP’ te şu şekilde yer almaktadır:

Tablo 9

2019 TUDÖP Ortaokul 5-8. Sınıflar Eleştirel Yazma Kazanımları

Sınıf	2019 TUDÖP Eleştirel Yazma Kazanımları
5-6-7-8	Yazma stratejilerini uygular.
5-6-7-8	Yazdıklarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.
7-8	Kısa metinler yazar.

Tablo 9 incelendiğinde programda tüm sınıf düzeylerinde eleştirel yazma kazanımlarına yer verildiği görülmektedir. Ancak anlama becerileri olan dinleme/izleme ve okuma kazanımlarında daha aktif kullanılan eleştirel düşünme becerisi, anlatma becerileri olan konuşma ve yazmada daha az kullanılmaktadır. Eleştirel konuşma ve eleştirel yazma kazanımları bağlamında bakılacak olunursa programda bu becerilere yeterince önem verilmediğini söylemek mümkündür.

Türkçe eğitiminde, öğrencinin eleştirel düşünme becerisini geliştirmek için hem ders işleme sürecinde hem de ölçme ve değerlendirme aşamasında onları düşünmeye, fikir yürütmeye, analiz etmeye, kıyaslamalar yaparak belirli yargılara ulaşmaya, çıkarımlarda bulunmaya yöneltecek soruların sorulmasına özen gösterilmelidir.

2.8 Çocuk Edebiyatı ve Eleştirel Düşünme

2.8.1 Çocuk Edebiyatı

Çocuk, yaş itibarıyla yetişkinlerden küçük insandır. Çocuk, kendine has dünyası olan özgün bir varlık (İpşiroğlu, 2004), toplumun geleceğini şekillendirecek en önemli kaynaktır (Akyüz, 2018). Çocuklar; geleceğin mimarı, varisi olacak bireylerdir. Bu sebeple toplumu inşa etmek gibi önemli bir sorumluluk üstlenmesi beklenen bireylerin sosyal, duygusal ve zihinsel yönden sağlıklı bir şekilde yetiştirilmeleri gerekmektedir.

Edebiyat, duygu, düşünce ve hayallerin güzel, etkili ve doğru bir şekilde, belirli bir plân dâhilinde sözlü veya yazılı olarak ifade edilmesidir. Edebiyat, bireyin iç ve dış dünyasının bağ kurmasıdır (Oktay, 1993). Edebiyat, bireyi duygu yönünden zenginleştiren bir eğitim aracıdır (Kavcar, 1999; Binyazar, 2010). Edebiyat güzel sanatların ana kollarındandır. Çetişli (2001) edebiyatı şöyle tanımlar: “Edebiyat da bütün sanat dalları gibi insanın güzellik karşısındaki duygusu ve güzele olan ilgisinin; tabii ve metafizik güzellikler karşısında hissettiği hayranlık ve heyecanının sonucu olarak dil ile yarattığı bir sanat; bir güzelliştir”. Edebiyatta kurgunun yanında gerçek yaşamdan izler de bulunmaktadır. Sanatçı duyarlılığı ile oluşturulan bir kurgu insanlara gerçek yaşamın farklı kapılarını aralamaktadır.

Çocuk edebiyatı, çocuk ve edebiyat kavramlarının birleşiminden doğan bir alandır. Çocuk edebiyatı, 2-14 yaş arasındaki bireylerin ihtiyacını karşılayan (Güleç ve Geçgel, 2005), çocukların dil gelişimine yardımcı olurken duygu ve düşünce dünyalarını da zenginleştiren ürünlerin genel adıdır (Sever, 2008). Çocuk edebiyatı, çocuğun hayatı fark etmesini, olup bitenleri anlamasını sağlamalı, çocuk okurlarda estetik bir düşünce uyandırmalı, yaşama dair doğru bilgileri ustaca, sanatsal hassasiyetle sunmalıdır (Yalçın, Aytaş, 2005). Çocuk edebiyatı, çocukluk çağındaki kişilere yönelik hazırlanan sözlü ve yazılı eserlerin tamamıdır (Oğuzkan, 2013). Çocuk edebiyatı, çocukların gelişim dönemlerine paralel oluşturulmuş ürünleri kapsamaktadır (Şirin, 2014). Çocuk edebiyatı, çocuğun her yönden gelişimini destekleyen, onu eğlendirirken hayata hazırlamayı da ihmâl etmeyen, kendisini ve çevresini tanımasına imkân veren, çocuğa görelilik ilkesine göre hareket eden, çocuk duyarlılığını ve çocuk gerçekliğini göz ardı etmeden titiz bir yaklaşımla oluşturulmuş ürünleri içermektedir.

Titizlikle hazırlanan bir çocuk edebiyatı yapıtı, çocuğun bilgi sahibi olmasına, öğrenmesine, karakterlerle özdeşim kurmasına, hayatı ve dış dünyayı anlamasına, anlamlandırmasına, hayal gücünü geliştirmesine ve eleştirel düşünmesine yardımcı olur (Aşlıoğlu, 2000). Çocuk edebiyatı ürünü, çocuklara olumlu davranış kazandıracak, çevre bilinci ve duyarlılığı aşılayacak bir içeriğe, ilgi çekici, merak uyandırıcı, düşündürücü bir kurguya sahip olmalıdır. Eser, çocuk okuyucunun sorular sormasına, eleştirel düşünmesine, çelişkileri fark etmesine, mantık yürütmesine, ön bilgilerini harekete geçirmesine, gerçek yaşamla bağlantı kurmasına, empati yapmasına, örtük mesajları fark etmesine, satır altı okumalar yapmasına, metnin devamına ilişkin tahminler yürütmesine, okuduklarını değerlendirmesine ve okuduklarından çıkarımlarda bulunmasına imkân sunmalıdır.

2.8.2 Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandıracak Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler

Çocuk kitapları, çocukların dünyasına hitap eden, dil gelişimini destekleyen, hayatı ve kendini tanımasına yardımcı olan, çevreye, doğaya ve canlılara hassasiyetle yaklaşmasını sağlayan edebî eserlerdir. Çocuk kitapları, çocukları eğitirken eğlendirir. Ancak çocukları eğitmek için kitapta yalnızca öğreticiliği esas almak, düşsel öğeleri ihmâl etmek çocukların hayal gücünü ve üretkenliğini olumsuz yönde etkileyecektir (Kale, 2000). Bu sebeple çocuk kitapları, çocuğa görelilik ilkesi göz ardı edilmeden, çocuk duyarlılığı dikkate alınarak özenle hazırlanmalıdır.

Çocuk kitapları, çocukların yaşadığı sorunları, taşıdığı kaygıları, dile getiremediği sıkıntıları konu edinmeli, bilinçaltının derinliklerine gönderilen duygu ve düşünceleri irdelemeli, yazın dünyasının iyileştirici etkisinden yararlanarak onları motive etmelidir (İpşiroğlu, 1996). Çocuk kitapları, çocukların bağımsız düşünmelerine ve kendi başlarına karar vermelerine yardımcı olmalıdır (Dilidüzgün, 2018). Bağımsız düşünen, kendi kararlarını alan bireylerin öz güvenleri de yükselecektir.

Eleştirel düşünme becerisini kazandırmak için çocuklara onları düşünmeye sevk edecek, yorum yapmalarını sağlayacak, çözüm önerileri geliştirmelerine yardımcı olacak nitelikli soruların sorulması gerekmektedir. Bu sebeple çocuklarda eleştirel düşünme yetisini geliştirmek isteyen yazar, açık uçlu sorular sormaya, olayların gelişimi hakkında tahminler yürütmeye, metin içi ilişkilendirmeler yapmaya, önceki bilgileri harekete

geçirmeye ve mantık yürütmeye elverişli bir kurgu meydana getirmeye çalışmalıdır. Kitap, verilmek istenen iletileri örtük bir şekilde aktarmalı, ifadeler çocuğu sorgulamaya, kavramlar, olaylar ve durumlar arasında sebep - sonuç ilişkileri kurmaya yönlendirmeli, çocuk anlatılmak istenenleri kendi çabasıyla sezebilmelidir (Yeşildağ, 2000). Zira eleştirel düşünme becerisini kazandırmak için çocuğun kendi istek ve arzusuyla sürece aktif bir şekilde katılımının sağlanması ve kurmaca bir metin üzerinde mantıksal çözümlemeler yapmasına, çıkarımlarda bulunmasına ve keşfetmesine fırsat verilmesi gerekmektedir. Bunlardan hareketle eleştirel düşünme becerisi kazandırması bağlamında çocuk kitaplarında bulunması gerekenler şunlardır:

- Çocuk kitapları çocuğun dünyasına hitap etmelidir,
- Çocukların ilgisini çekmeli, merak duygusunu canlı tutmalıdır,
- Çocuğun, olaylar ve durumlar hakkında karşılaştırma yapmasını sağlamalıdır,
- Çocuğu yaşam gerçekliğinden koparmamalıdır,
- Akıl yürütmeye, mantıksal ilişkiler kurmaya müsait olmalıdır,
- Çocuğun ön bilgilerini harekete geçirmelidir,
- Anlatılanlar kendi içinde tutarlı olmalıdır,
- Çocukları soru sormaya, sorgulamaya, araştırmaya, düşünmeye sevk etmelidir,
- Olaylar ve fikirler kanıtlara dayandırılmalıdır,
- Çocukların hayal güçlerini artırmalı, üretkenliklerini geliştirmelidir,
- Kalıplaşmış düşüncelerden ve ön yargılardan uzak olmalıdır,
- Çevreye, doğaya, canlılara karşı duyarlı olmayı özendirmelidir,
- Çocuklarda bağımsız düşünmeyi, kendi kararlarını almayı geliştirmelidir,
- Çocuğun sorumluluk bilincini artırmalıdır,
- Okuma sevgisini geliştirmeli, okumayı alışkanlık haline getirmeye yardımcı olmalıdır,
- Empati yapmaya uygun olmalıdır,
- Kitabın kahramanı, güçlükler karşısında hemen pes etmemeli, sabırlı olmayı ve mücadele etmeyi bilmelidir,
- Kitabın kahramanı, çelişkileri fark edebilmelidir,

- Kitabın kahramanı, düşünmeden harekete geçmemelidir,
- Kitabın kahramanı, etkili sorular sorabilmelidir,
- Kitabın kahramanı, benzerlik ve farklılıkları ayırt edebilmelidir,
- Kitabın kahramanı, kendi çalışmalarını denetlemelidir,
- Çocuk kitapları millî, manevi duygulara seslenmelidir (Cihaner, 2007; Sever, 2008).

2.9 Çocuk Edebiyatı Yazarı Hamdullah Köseoğlu

2.9.1 Hayatı

Hamdullah Köseoğlu, Aslı Hanım ile Çiftçi Hamit Köse'nin oğlu olarak 1 Ocak 1945'te Kars'ta dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Kars'ta tamamladı. 1969 yılında Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'nden mezun oldu. 1970-1980 yılları arasında Tire Lisesi'nde, 1980-1996 yılları arasında Tire İmam-Hatip Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. İlk şiirleri Kars'ın yerel gazetelerinde, ilk öyküsü ise lise öğrencisiyken Varlık Yıllığı'nda çıktı. Uzun bir süre yazmaya ara veren yazar, masal, öykü ve romanlarıyla çocuk edebiyatına yeni eserler kazandırmaktan vazgeçmedi. Köseoğlu, 1997 yılında emekli oldu ve İzmir Tire'de yayın hayatına devam etti. Bir süre kemoterapi gören yazar ve eğitimci Hamdullah Köseoğlu, 15 Ocak 2022'de tedavi gördüğü hastanede vefat etti.

2.9.2 Eserleri

2.9.2.1 Masal Kitapları

Az Gittim Uz Gittim

Barış Koyağı

Çil Horoz

Çocuk ve Leylek

Çöl Çiçeği

Güzel Atlar Ülkesi

Kaplan Kedi

Kar Çiçekleri

Keloğlan Masalları

Korkak Oğlan
Mavi Irmak
Sevgi ile Barış

2.9.2.2 Öykü Kitapları

3 Ak Güvercin
Acı Dağlar
Adım Barış
Akıllı Kalem
Ay Dede
Başı Bulutlu Uçurtma
Başın Öne Eğilmesin
Benim Adım Çocuk
Canı Sıkılan Kitap
Çılgın Ezgi
Çocuk ve Dede
Çocukluğum Hoşça Kal
Dağ Masalı
Dede Korkut
Elimi Bırakma Anne
Gül Açar Yüreğimde
Güneş Ana
Işığın Atlası
İki Arkadaş
Kar Kuşları
Kara Bir Gecede
Karlı Sokak
Kaykaylı simitçi
Kendini Arayan Çocuk
Kırık Testi
Konuşan Kitap
Kumrunun Günlüğü

Kurtuluş Masalı
Küçük Balık
Küçük Ressam
Küçük Savaşçı
Küçük Uzaylı
Mavi Balık
Okuma Sevgisi
Saksı ile Çekirdek
Sevimli Köpek ve Küçük Kız
Şaşkın Çırak
Telli Kavak
Trenler Nereye Gider
Uçan Çocuklar
Yaramaz Eren
Yaz Çırakları
Yazarına Direnen Öyküler
Yeraltı Kenti
Yıldız Kardeş
Yiğit'in Arkadaşları
Yorgunum Anne

2.9.2.3 Roman Kitapları

Ah Baba Ah!
Aynalı Geyik
Barış'ın Günlüğü
Bilge Karganın Günlüğü
Bir Yıldız Geçiyor
Dilara'ya Mektuplar
Dünyayı Kurtaran Çocuk
Erik Dalı Okula Gidiyor
Gece Karası
Gülşen'in Öyküsü

Karabaşın Günlüğü
Kardelen
Kent Düşleri
Kınalı Keklik
Koronavirüs Günlükleri
Küçük Oyuncu
Küçük Tay
Ne Bu Sevda Olaydı Ne de Bu Ayrılıklar
Ormanın Sakladıkları
Sesini Özledim Anne
Sezer'in Sezgisi
Telli Turnam
Uçurum Kent
Uzak Yaz
Yayla Çiçeği

2.9.3 Aldığı Ödüller

Çocuk edebiyatının üretken yazarlarından biri olan Hamdullah Köseoğlu'nun aldığı ödüllerden bazıları şunlardır:

Kara Bir Gecede, 1984, Halkevi öykü ödülü
Aynalı Geyik, 1997, Mevlüt Kaplan roman ikincilik ödülü
Saksı ile Çekirdek, 1997, Bu Yayınevi mansiyon ödülü
Canı Sıkılan Kitap, 1998, Vedat Dalokay öykü ödülü
Kar Çiçekleri, 1998, Bu Yayınevi masal ikincilik ödülü
Barış Koyağı, 1999, Tömer masal üçüncülük ödülü
Çocukluğum Hoşça Kal, 1999, Mevlüt Kaplan öykü ödülü
Güle Güle Ay Canım, 2000, Ömer Seyfettin öykü ödülü
Kardelen, 2000, Bu Yayınevi roman dördüncülük ödülü
Uzak Yaz, 2000, Bu Yayınevi roman ödülü
Acı Dağlar, 2007, Ümit Kaftancıoğlu öykü ödülü
Küçük Tay, 2007, Rıfat Ilgaz çocuk romanı yarışması başarı ödülü
Başın Öne Eğilmesin, 2015, Ümit Kaftancıoğlu öykü ödülü

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1 Çalışmanın Modeli

Bu çalışma Hamdullah Köseoğlu'nun çocuk romanlarının eleştirel düşünmeye katkısını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Tarama modelinde betimsel bir yaklaşımın benimsendiği bu araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. “Tarama araştırmaları bir konuya veya olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği araştırmalardır yöntemidir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2010). Tarama modelleri; geçmişte veya hâlen var olan bir durumu, var olduğu şekli ile betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2009).

3.2 Çalışma Materyali

Nitel araştırmalarda, araştırmada kullanılacak belgelerin amaca yönelik seçilmesi önemli bir durumdur (Creswell, 2017). Bu bağlamda çalışma materyali olarak Hamdullah Köseoğlu'nun çocuklar için kaleme aldığı romanlar seçilmiştir. Bu çalışma kapsamında yazarın çocuk romanlarının tamamının çözülmesi mümkün olamayacağından örneklem seçimine gidilmiş ve Hamdullah Köseoğlu'nun çocuk romanları arasından beş eseri basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Basit seçkisiz örnekleme, evren listesinde yer alan birimlerin örneklem olarak seçilebilmesi için eşit ve bağımsız şansa sahip oldukları örnekleme yöntemidir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2010; (Gliner, Morgan ve Leech, 2015). Bu örnekleme yöntemi evrene genellemeler yapmaya imkân verir (Creswell, 2017).

Çalışma kapsamında incelenen çocuk romanları şunlardır:

Köseoğlu, H. (2010). Kardelen, Bu Yayınevi, İstanbul.

Köseoğlu, H. (2012). Bir Yıldız Geçiyor, Bu Yayınevi, İstanbul.

Köseoğlu, H. (2012). Yayla Çiçeği, Bu Yayınevi, İstanbul.

Köseoğlu, H. (2017). Gülşen'in Öyküsü, Maske Kitap, Ankara.

Köseoğlu, H. (2017). Uçurum Kent, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

3.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmada yazar Hamdullah Köseoğlu'nun çocuk romanlarından “Kardelen”, “Bir Yıldız Geçiyor”, “Yayla Çiçeği”, “Gülşen’in Öyküsü” ve “Uçurum Kent” kitapları incelenmiştir. Çalışmanın verileri doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen olgu veya olaylar hakkında bilgileri içeren yazılı kaynakların analiz edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Forster (1995) doküman analizinin, araştırmanın yapılacağı dokümanların temin edilmesi, elde edilen dokümanların orijinalliğinin sorgulanması, araştırmada kullanılmaya karar verilen dokümanların anlamlandırılmaya çalışılması, yapılan işlemler neticesinde ulaşılan verilerin analiz edilmesi ve üretilen verilerin kullanılması boyutlarından oluştuğunu ifade eder (Forster, 1995'ten akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Çalışmada incelenecek çocuk romanları basılı yayın olarak temin edilmiş, dokümanların orijinal ürünler olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmaya konu olan her eser incelenmiş, eserlerde yer alan eleştirel düşünme unsurlarına ilişkin veriler dokümanlar incelenerek elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde kitaplarda işlenen temalar belirlenmiş, temalarla eleştirel düşünme arasında bağlantı kurulmuştur. Eserlerde eleştirel düşünme unsurlarına ilişkin ifadeler tespit edilmiş, eleştirel düşünme becerisine ilişkin ifadelerin yer aldığı bölümler araştırmacı tarafından kayıt altına alınmıştır. Veri toplama aşamasında araştırmanın çerçevesi kapsamında hareket edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yazar Hamdullah Köseoğlu ile 08.12.2021'de söyleşi gerçekleştirilmiş, bu söyleşiye çalışmanın ekler bölümünde yer verilmiştir.

3.4 Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel çözümleme yaklaşımı kullanılmıştır. Betimsel çözümlemede araştırma sürecinde elde edilen veri ve bulguların önceden çizilen çerçeve içerisinde değerlendirilmesi ve alıntılardan hareket edilerek bu verilerin yorumlanması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Çalışmanın veri analizi sürecinde ilk olarak yazar Hamdullah Köseoğlu'nun incelenecek romanları eleştirel düşünme bağlamında ele alınmış, eserlerde işlenen temalar belirlenmiştir. Temalarda hangi eleştirel düşünme unsurlarına yer verildiği tespit edilmiş, eleştirel düşünme unsurlarını içeren bölümler romanlardan alıntılar yapılarak

örneklendirilmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada seçilen her kitap, Facione 'nin (2018) eleştirel düşünme becerisi sınıflandırılmasında belirttiği “Yorumlama”, “Çözümleme”, “Çıkarımda Bulunma”, “Değerlendirme”, “Açıklama” ve “Öz Düzenleme” unsurlarıyla ilişkilendirilmiştir. Ardından eserlerde yer alan eleştirel düşünme unsurlarının sıklık ve yüzde hesaplamaları gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler tablolastırılarak yorumlanmıştır. Kitaplardan elde edilen veriler betimsel çözümleme yöntemi ile çözümlenmiş ve incelenen tüm kitapların çocuk okurların eleştirel düşünme becerisini geliştirebilecek nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

4.1 Kardelen Kitabının Tanıtımı

Kapak : Aşkın Güngör

Basım Yeri : İstanbul

Basım Yılı : 2010

Yayınevi : Bu Yayınevi

Sayfa Sayısı : 191

4.1.1 Özet

Doru Kısırak, Doğan amcanın çok sevdiği atıdır. Doru Kısırak'ın Göktay isimli bir yavrusu vardır. Doru Kısırak ve Göktay birkaç gün ortadan kaybolur. Köylüler onları arar ancak kimse izlerine rastlayamaz. Roman kahramanı ve arkadaşları bozkırda dolaşırken bir at sesi duyarlar. Sesin geldiği yöne doğru hareket eden çocuklar, sesin Doru Kısırak'a ait olduğunu anlarlar. Tepeye koşan çocuklar Doru Kısırak'ın soluk soluğa kişnediğini gördüklerinde bir aksilik olduğunu sezerler. Küçük tayın derin bir uçurumda mahsur kaldığını fark eden çocuklar, büyük bir mücadele vererek Göktay'ı düştüğü yerden kurtarmayı başarırlar. Köye dönen çocuklar, atları sahibine teslim ederler.

İlkyazlardan birinde köyde beklenmedik bir dolu yağar. Dolu, köydeki ekinleri zarara uğratar. Sürüler elden çıkarılır, atlar dağlara sürülür. Evlerde ocaklar tütmez olur. Geçim sıkıntısı, çocukların da neşesini söndürür. Köydeki birkaç çocuk, eğitimlerini yarıda bırakarak iş bulmak amacıyla kente gitmek zorunda kalır.

Roman kahramanı ve arkadaşları yine bir gün sohbet ederek gezerken bir at kişnemesi duyarlar. Soğuğa ve açlığa hiçbir atın dayanamayacağını düşündükleri için duydukları sese inanmak istemezler. Ancak altı aydır hayatlarında olmayan Doru Kısırak ve Göktay'ı kayalıklarda görünce ne yapacaklarını şaşırırlar. Atların yaşadıklarını büyüklerine söyledikleri vakit onlardan nasıl bir tepki alacaklarından emin olamayan çocuklar, atlarla gizli gizli ilgilenmeye karar verirler. Birkaç gün sonra Doru Kısırak kurtların saldırısına uğrar. Çocukların, kendisini bu halde görmesini ve üzülmesini

istemeyen Doru Kısarak, gücünün yettiğinde uzaklara gider. Doru Kısarak'ı her yerde aramalarına rağmen ona dair herhangi bir iz bulamayan çocuklar, onu bir daha göremezler. Kurtların Doru Kısarak'ın başına bir iş açtığından şüphelenen çocuklar, aynı durumu Göktay'ın yaşamasını istemedikleri için onu alarak köye gelirler. Köylüler, Göktay'ı görünce tanıyamazlar. Hayatta kalmak için çok direnen Göktay, yörede görülmeeyen, eşsiz güzellikte bir koşu atı olarak yaşamına devam eder.

4.1.2 Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerine Katkısı

4.1.2.1 Kendini Kanıtlama

Doru Kısarak'ın yavrusu Göktay, annesinin kendisini izlediğini, gözlemlediğini fark eder. Ona kendisini göstermek, yapabileceklerini sezdirmek için olağanüstü bir çaba harcar. Yavru atın kendini geliştirmek için gayret etmesi, sınırlarını zorlaması, elinden geleni yapmaya çalışması ve kendini ispatlamak için uğraşması çocuk okurlara at üzerinden verilmek istenen mesajlardır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, açıklama, çözümleme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“O, uçan bir tay olacaktı. O nedenle sürekli koşu alıştırmaları yapmıştı. Bir süre sonra kelebeklerle, kuşlarla da yarışacaktı. Görsünlerdi kanatlılar mı yeğin, tırnaklılar mı?” (s. 8) (açıklama, çözümleme ve yorumlama)

“At olarak yaratılmıştı, atı özellikler taşıyordu ama bununla yetinmeyecekti. Kendisini geliştirip, aşması gerekirdi. Atlar içinde, ayrı bir at olmak istiyordu. Özel olmak istiyordu.” (s. 9) (öz düzenleme)

4.1.2.2 Sorgulama

Göktay, kendisini annesine ispat edebilmek için uğraşırken düşünmeden hareket ederek derin bir uçuruma düşer. Bulunduğu çukurdan çıkmak için çeşitli yollar dener; ancak başarılı olamaz. O sırada arkadaşlarını düşünür ve onların içinde de kendisi gibi ölçsüz davranan, benzer durumlar yaşayanlar olup olmadığını sorgular. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme becerisine yer verilmiştir.

“Birlikte koştukları, sıçrayıp oynadıkları arkadaşları kimbilir nerelerdeydi? Ne yapıyorlardı? İçlerinde kendisi gibi güç durumda kalanlar var mıydı? Acı çekenler, korkudan titreyenler var mıydı?” (s. 10)

Doru Kısarak'ın soluk soluğa kişnediğini fark eden çocuklar, onun bu tavrına anlam veremezler. Neden bu şekilde davrandığını bulmak için kendi aralarında birtakım sorular sorarak olayı anlamaya çalışırlar. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme becerisine yer verilmiştir.

“Sizce bu kısrak en çok ne kaygılandırabilir?” (s. 16)

Göktay'ı bulunduğu çukurdan çıkarabilmek için saatlerce düşünen, en hızlı ve en doğru yöntemi bulmak için istişare eden çocuklar, yavru atı kurtarıırken ona ilişkin bazı sorgulamalar yapmaktadırlar. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme becerisine yer verilmiştir.

“Ya gözlerini bir daha açmazsa... Ya gerinip uyanmazsa. Ya soluklanıp koşmazsa...” (s. 22)

“Ya küçük taya bir şey olmuşsa.” (s. 29)

Dolu ekinleri döverek kuruttuktan sonra köyde geçim sıkıntıları baş gösterir. Özer ve Onur'un eğitimlerini yarıda bırakarak kente iş bulmak için gidecek olması arkadaşlarını üzer. Neşesini yitiren çocuklar, toprağa uzanıp gökyüzünü izlerken kendi yaşlarındaki çocukları düşünerek çeşitli sorular sormakta, eleştirel düşünme yetilerini harekete geçirmektedirler. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme becerisine yer verilmiştir.

“Şimdi, şu anda, bizim gibi kaç çocuk var? Kaç çocuk aynı duygularla izliyor gökyüzünü? Şimdi, şu anda, kaç çocuk çığlık çığlığa ağlıyor? Kaç çocuk, eğitimini yarıda bırakıp okulunu sırtlıyor. Kaç çocuk tonlarca yük altında, kaç çocuğun yüreği kırık? Şimdi, şu anda, savaşızsız, yağışızsız, kurşunsuz, kaç çocuk toprağa düşüyor?” (s. 60)

Arkadaşlarına veda edecek olmaları geride kalan çocukları üzmektedir. Köyde kalanlar, iş bulmak için kente gidenlere birtakım sorular sorarak onları düşünmeye sevk etmekte, içinde bulundukları durumdan kurtulabilmenin yollarını aramaktadırlar. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme becerisine yer verilmiştir.

“-Neden?”

-Nereye yazacaksınız?

-Nerde?

-Gitmeseniz olmaz mı?” (s. 62)

Çocuklar, Doru Kısarak ve Göktay'ı gizli gizli ziyaret ettikleri, onların yeme içme ihtiyaçlarını karşıladıkları yere vardıklarında Doru Kısarak'ı göremezler. Bunun üzerine

sorgulamalar yaparlar. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve yorumlama becerilerine yer verilmiştir.

“Doru Kısarak nerede? Ne oldu ona? Dün gece neler oldu? Neler geçti başınızdan? Ayaz mı çarptı? Kurtlar mı saldırdı?” (s. 172)

Göktay’ın bakımıyla ilgilenen çocuklar, onu köye götürmeye karar verdiklerinde büyükleri tarafından nasıl bir tepkiyle karşılaşılabileceklerini bilemedikleri için kafa kafaya vererek düşünmeye başlarlar, çıkar bir yol bulmaya çalışırlar. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme becerisine yer verilmiştir.

“Üstünden kara yeller esen, bir yaz çiçeğini nasıl sunacaktık büyüklerimize? Nasıl açıklayacaktık? Onlardan izinsiz bu çabamızı nasıl bağışlatacaktık?” (s. 180)

4.1.2.3 Araştırma Yapma

Doru Kısarak’ın soluk soluğa kişnediğini, çaresizce sağa sola koştuğunu gören roman kahramanı ve arkadaşları onu bu durumdan kurtarmak için araştırma yapmaya başlarlar, çözüm yolları ararlar. Okurlara, bir sorunla karşılaşıldığı takdirde o sorunu ortadan kaldırmak, sorunun olumsuz etkilerini en aza indirmek için araştırma yapmak gerektiği, çözüm yolları bulmak için çaba sarf etmenin önemi vurgulanmaya çalışılmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“Önder:

-Bağrışacak, çatışacak zaman değil. Baksanıza hayvan iyice bitkin. Ne yapacağımızı bir düşünelim.

Özer:

-Kuru kuru düşünmekle olmaz. Önce bir araştırıp bakalım. Belki bir şeyler bulabiliriz.

-Araştıralım, dediler. Koşup sağa sola dağıldılar” (s. 13) (değerlendirme ve yorumlama)

“-Haklısın, çekişecek zaman değil, oturup düşünelim. Belki bir çözüm yolu buluruz.” (s. 15) (değerlendirme ve yorumlama)

“-Başka bir çözüm yolu biliyorsanız, deneyelim.

-Bilmiyorum. Benim dememle olmaz ki. Konuşup tartışalım. Vardır bir çözüm yolu.” (s. 20) (yorumlama ve çıkarımda bulunma)

“Kalkın diyor. Oturmakla sorun çözülmez. İyice anlamaya çalışalım. Ne olmuş, nasıl olmuş? Donmuş mu, kurtlar mı parçalamış?” (s. 172) (yorumlama ve çözümleme)

4.1.2.4 Akıl Yürütme

Doru Kısrak’ın çaresizce dolandığını, yardım istercesine kişnediğini gören çocuklar, bu durumun sebebini bulabilmek için çeşitli fikirler öne sürerler. Onu bu durumdan kurtarmak, soruna çözüm bulabilmek için kafa yormaları, akıl ve mantık ekseninde yorumlar yapmaları, fikirler arasında mukayese etmeleri, çocuk okurların eleştirel düşünme becerilerini harekete geçirmelerini sağlayacak niteliktedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Bu kez, Doru Kısrak’ın neden dolandığını bilemediler. Şaşırıp kaldılar. Bir yıl düşünmedikleri kadar düşündüler. Dişlerini sıkıp kıvrandılar. Öfkeyle belleklerini zorladılar” (s. 14) (çözümleme)

“-Ne zamandan beri burada dolanıyor bu kısrak?

-Duruma bakılırsa, beş on günden beri burada...

-Beş on günden beri burada olsaydı görürdük. Biliyorsunuz, birkaç gün önce buradan geçtik. Ayrıca beş on gün bu gerilime dayanamaz, düşer kalırdı hayvan.” (s. 16) (çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma, açıklama ve yorumlama)

“-Niye aynı yerde dursun?

-Belki birini koruyordur.

-Neyi koruyor?

-Belki binicisini düşürmüştür, dedik.” (s. 17) (çözümleme, yorumlama ve çıkarımda bulunma)

“Demek ki sevdiği biri var buralarda. Yoksa bu kadar tedirgin olmazdı.” (s. 18) (değerlendirme ve yorumlama)

“Doru Kısrak’ı yatıştırmak için bir an önce küçük tayı çıkarmamız gerekirdi.” (s. 19) (çıkarımda bulunma)

Doru Kısrak ve Göktay, belli bir süre köyden uzaklaşınca, köylüler onların neden dönmedikleri üzerine düşünerek çeşitli fikirler öne sürerler. Akıl yürüterek sorunun nedenlerini bulmaya çalışan yetişkinler, okuyucuya olaylar karşısında eleştirel düşünme

bakış açısı geliştirmeleri gerektiğini sezdirmektedirler. Eleştirel düşünme unsurlarından çıkarımda bulunma becerisine yer verilmiştir.

“Belki uğrular yakalamıştır. Şaşırmıştır.” (s. 26-27)

Arkadaşlarının kente çalışmak için gidecek olması, eğitimlerinin aksaması köyde kalan çocukları huzursuz eder. Bu durumun olumsuz etkilerini en aza indirmek, çocuk yaşta işçi olarak çalışmak zorunda kalan arkadaşlarına destek olabilmek için çeşitli fikirler geliştiren çocuklar, mantık yürüterek kente gidecek arkadaşlarına seçenekler sunmaktadırlar. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Sıkılma. Sen de dışarıdan bitirirsin. O yolla bir sürü okuyan var. Biz yardım ederiz sana. Oturur çalışırız yazın.” (s. 63)

Doru Kısrak'ı yitirme korkusu çocukları tedirgin eder. Aylarca soğukla, açlıkla mücadele eden atlar için bir şeyler yapmak gerektiğinin farkında olan çocuklar, bu konuyla ilgili istişare ederler. Roman kahramanı ve arkadaşlarının sorunu çözebilmek adına akıl yürütmeye çalışması, önerileri gözden geçirmesi, akla mantığa uygun tercihler yapması çocuk okurların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme becerisine yer verilmiştir.

“Şimdi ne yapacağız? Bir önerisi olan var mı?” (s. 147)

4.1.2.5 Mücadele Etme

Romanda yavru atın uçurumdan çıkmak için sabırla, kararlılıkla mücadele etmesi, direncini kaybetmemesi, içsel konuşmalar yaparak kendini motive etmesi okur için düşünsel iletiler taşımaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama ve değerlendirme becerilerine yer verilmiştir.

“Yaşayacaktı. Yaşamalıydı. Uçurumun dışında çok güzel bir yaşam varken ölinmezdi. Direnmesi gerekirdi.” (s. 21)

Köyün ileri gelenlerinden biri olan Doğan amca, zaman zaman çocukları yanına alarak onlara anılarını anlatmakta, yaşadığı deneyim ve tecrübeleri çocuklara aktararak onların yetişkin dünyasının zenginliğinden faydalanmalarını sağlamakta ve onlara çeşitli mesajlar vermeye çalışmaktadır. Roman kahramanı ve arkadaşları, Doğan amcanın anlattığı hikâyeleri ve yaşadığı olayları can kulağıyla dinlemekte, onun zorluklar karşısında yılmayan, pes etmek nedir bilmeyen çelik gibi sağlam iradesine ve azmine

hayran kalmaktadırlar. Eser, çocuk okuyucunun, yetişkinlerin yaşantı zenginliğini fark etmesi ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesi açısından açık ve örtük iletiler barındırmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Ey koca Doğan, dedim içimden. Onca acıya, zorluğa, güreşçiye yenilmedin. Diz çökmedin, arkan toprağa değmedi.” (s. 37) (öz düzenleme)

“Ölmek kolay değil çocuklar. Yaşamaktan daha zordur ölmek. Siz bıraksanız da dürtüleriniz bırakmıyor. Dayan, diyor. Diren, diyor. Bırakma kendini. Yaşamak zorundasın. Sen Doğan Çavuş’sun.” (s. 37) (yorumlama ve öz düzenleme)

“Yeniden binmeği denedim. Birkaç kez düşüp düşüp kalktım. Savaşmayı bırakmadım. Soğuk ne kadar acımasız, ölüm ne kadar ödünsüzse, ben de o kadar inatçıydım. Ne yapıp yapıp kurtulacaktım. Hiçbir görevi geri çevirmemiştım. Hiç pes etmemiştim. Yenilgi yaşamamıştım. Soğuğa da yenilmeyecektim.” (s. 39) (öz düzenleme, değerlendirme ve yorumlama)

“Bu soğuğu, bu boranı yenmem gerekir. Eve ulaşmam gerekir. Yeniden, Güllü’ nün gülüşünü, suyun akışını duymam gerekir” (s. 119) (öz düzenleme ve yorumlama)

“Yaşam, bırakmıyor beni. Yürü, diyor. Çırpın, diyor. Buzları parçala, diyor. İnsansın sen, diyor. İnsan yenilmez, insan tükenmez, diyor.” (s. 121) (öz düzenleme ve açıklama)

Aileleri tarafından karanlık korkusuyla büyütülen çocuklar, oyun oynarken ışıksız ortamlardan kaçmaktadırlar. Grubun içinde karanlıktan korkmayan yalnızca Önder’dir. Önder, arkadaşlarının bu korkularıyla yüzleşmeleri, içlerindeki korkuyu korkutmaları için onlara yardımcı olmaya çalışır. Arkadaşlarını mücadele etmeye, korkularla yüzleşmeye ve onlarla savaşmaya yönlendirmesi, çocuk okurlara eleştirel düşünme kapılarını aralamaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Karanlık korkusundan korkuyorsunuz. Korktuğunuz için de kaçıyorsunuz. Oysa geri dönüp savaşmak gerekir. Korkunun üstüne gitmek gerekir. Korkuyla yüzleşmek gerekir.” (s. 96) (öz düzenleme, yorumlama ve değerlendirme)

“Oturup ölümü bekleyeceğimize tünel açmaya çalışalım.” (s. 102) (çözümleme)

“Bekliyorlardı, bekleyeceklerdi. Beklemenin, kollamanın ustasıydı onlar.” (s. 150) (değerlendirme)

Doru Kısarak'ın yaşam mücadelesi vermesi, kendini ayakta tutmak için cesaretlendirici birtakım içsel konuşmalar gerçekleştirmesi, anne at üzerinden okuyucuya ileti vermekte, onları eleştirel düşünmeye yönlendirmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Dayan Doru Kısarak! diyor içinden. Ne olur dayan. Sen Doru Kısarak’ sın. Sıradan bir at değilsin. Sıradan bir can değilsin.” (s. 157) (öz düzenleme)

“Bir o dayanmıştı, bir o direnmişti. Bir o soğuğa, kara, açlığa inat yaşamıştı. Bir o aç kurtlardan, çakallardan, korunabilmişti. Bir o yazgısına başkaldırmıştı.” (s. 175) (açıklama ve öz düzenleme)

4.1.2.6 Kaygı

Roman kahramanı ve arkadaşları karanlıktan korkmaktadırlar. Çünkü aileleri onları karanlıkla, öcülerle, devlerle korkutarak büyütmiştir. Yazar, eleştirel düşünme becerisini işe koşarak ailelere, söylemlerinin çocuk dünyasında nasıl bir etki bıraktığını, çocukların kaygı ve korkularla büyütülmemesi gerektiğini açık iletilerle ifade etmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, açıklama, değerlendirme ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“En büyük, en ağır yük korkuydu. Ayağımıza dolanıyor, soluğumuzu kesiyordu. En acımasız sayrılıktı korku.” (s. 22) (değerlendirme ve yorumlama)

“Karanlıktan korkardık. Korkutulmuştuk. Karanlıkta öcüler vardı. Uğrular, eğriler vardı. Soluğu toz koparan devler vardı. Büyüklerimiz bizi onlara vereceklerini söylüyorlardı. Bir gün alıp götüreceklerdi hepimizi. Kemiklerimizi kırıp, un ufak edeceklerdi. Yiyip yutacaklardı.” (s. 98) (açıklama, yorumlama ve çıkarımda bulunma)

4.1.2.7 Yaşama Sevinci

Romanda gerek yavru atın içsel konuşmalarıyla gerek çocuklara örnek olan köydeki büyüklerin hatıralarıyla yaşam gerçekliği anlatılmaya çalışılmaktadır. Yaşama sevincini kaybetmeme, her türlü sıkıntı ve soruna rağmen yaşama sıkı sıkıya sarılma mesajları örtük ve açık mesajlar aracılığıyla verilmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, değerlendirme, öz düzenleme, çıkarımda bulunma ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“İşte o, yaşamak isteğiydi. Yaşamak gücüydü. Yaşamın kendisini aşan gücüydü. İşte, şimdi de yaşamalısın. Yaşamak, ertelenmez bir görevdir.” (s. 38) (çıkarmıda bulunma, yorumlama, değerlendirme ve açıklama)

“Yaşamak yine de güzeldir. Sizlerle daha da güzel olacak. Kışın donup, ilkyazla yeşermenin de ayrı bir güzelliği var. Ayrı bir çekiciliği var.” (s. 43) (yorumlama ve değerlendirme)

“En yoğun acılar, açmazlar içinde bile yaşama sevincini yitirmezlerdi. En onulmaz durumlarda bile, gülmeye, güldürmeye çalışırlardı. Bunca yoksulluğa, yıkıma karşın iyimserdiler.” (s. 93) (öz düzenleme ve değerlendirme)

4.1.2.8 Misafirperverlik

Türk toplumunun önemli özelliklerinden biri olan konukseverlik kavramı, romanda da kendisini hissettirmektedir. Okuyucuya kültürümüze ilişkin mesajlar veren yazar, çocuk okurların düşünme yetisini geliştirmeyi de ihmal etmemektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama ve çözümleme becerilerine yer verilmiştir.

“Koca pehlivan, madem konukların vardı, neden söylemezsin?” (s. 40) (çözümleme)

“Birer bardak ayran verdi hepimize. Sevine, gönene izledi yudumlarımızı.” (s. 41) (yorumlama)

4.1.2.9 Gelenekler ve Töreler

Roman kahramanı ve arkadaşları, büyüklerinin ağladığını, dövündüğünü görürler. İçlerinden ağlamak, dövmek gelmemesine, işin özünü kavrayamamış olmalarına rağmen onlar gibi davranmaya çalışmakta, surat asıp, kaş çatmaları gerektiğini düşünmektedirler. Toplumda yazılı olmayan ancak uygulamada kendini gösteren ve önemini hissettiren töre, gelenek ve görenek unsurları çocuk okurların eleştirel düşünme yetilerini beslemektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çıkarmıda bulunma, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Yalnızca surat asıp, kaş çatıyorduk. Töreler bunu gerektiriyordu. Birileri ağlarken gülünmezdi. Hoş görülmez, iyi karşılanmazdı. İlgisizlik, saygısızlık sayılırdı.” (s. 48) (öz düzenleme, değerlendirme ve yorumlama)

“Böylesi kış gecelerinde toplanır, Doğan amcalara giderdik. Bu bir alışkanlık, bir gelenektir.” (s. 114) (açıklama)

“Güllü Ana’ya iş bırakmazdı genç kızlar.” (s. 116) (çıkarmıda bulunma)

4.1.2.10 Geçim Sıkıntısı

Maddi imkânsızlıklar, yetişkinlerin dünyasını olumsuz yönde etkileyen önemli bir durumdur. Geçim derdi her ne kadar büyüklerin sorunu gibi görülse de bu sıkıntı aile üyelerinin tamamını etkileyecek bir yapıdadır. Roman kahramanı ve arkadaşları, köyde yaşanan geçim sıkıntısının farkındadır. Bu sıkıntı, çocukların oyun oynama isteğine, yaşama sevincine, çocukluklarını yaşamalarına gölge düşürmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Sürüleri, sağınları nasıl doyuracağız? Nasıl yaza çıkacağız?” (s. 50) (çözümleme)

“Biçilecek ot, dövülecek harman kalmamıştı. Gidilecek yer, üretilecek iş kalmamıştı.” (s. 85) (açıklama)

4.1.2.11 Hayal Kurma

Çocukların, kendilerini en özgür hissettikleri, en mutlu olduklarını düşündükleri yerlerden biri şüphesiz hayalleridir. Eleştirel düşünme yetisi gelişmiş bireyler, geniş bir hayal gücüne sahiptir. Roman kahramanı ve arkadaşlarının hayal güçlerini harekete geçirmesi, düşlerden yola çıkarak geleceklerine ilişkin tasarılar geliştirmeleri ve hayallerini gerçekleştirmek için birtakım girişimlerde bulunmaları hayal kurmanın önemini göstermesi açısından önemlidir. Eleştirel düşünme unsurlarından çıkarımda bulunma, yorumlama, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Yıldız mıyız, serçe miyiz bilmiyoruz. Bir süre dönüp duruyoruz. Unutuyoruz varlığımızı, kimliğimizi.” (s. 56) (öz düzenleme ve yorumlama)

“Kentler, umutlarımızın başlangıcı, çocukluğumuzun Kafdağı, masal gerçeği... Kendimizi de katarak, büyüterek, yeniden üreterek geliştirdiğimiz bir düş evreni. Son sığınağımız, son umudumuz. Uçup uçup parklarına konduğumuz, ışığına, aydınlığına vurulduğumuz...” (s. 79-80) (öz düzenleme, açıklama ve yorumlama)

“Oturur düşler kurardık. Boyar dayardık yeryüzünü. Ovayı yeşertir, çiçeklerle bezerdik koyakları. Otlar diz boyu olur, ekinler kılçık sürerdi...” (s. 86) (yorumlama ve öz düzenleme)

“Düş kurmada kimse yetişemez bize. Yeniden, yeniden üretir, çoğaltırız biz onları. Büyütür geliştiririz. Gün gelir, düş olmaktan çıkar. Belki de gerçekleşir.” (s. 88) (öz düzenleme ve çıkarımda bulunma)

4.1.2.12 Toplumsal Roller

Yazar, toplumumuzun kadınlara bakışını roman kahramanının içsel konuşmaları ile açığa çıkarmaktadır. Toplumdaki kadın algısı ile ilgili çelişkiye ve tutarsızlığa dikkat çeken kahraman, okuru eleştirel düşünmeye sevk etmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama, yorumlama, değerlendirme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Kadınlar yürek sızımız, can ateşimiz. Anamız, bacımız. Hem korur, hem döveriz. Böyle gelmiş, böyle görmüşüz; dövmeyi bir hak biliriz!” (s. 58)

4.1.2.13 Toplumsal Eleştiri

Roman kahramanı ve arkadaşları, ailelerinin kendileri adına karar vermelerinden, yasaklarla büyütölmelerinden, korkularla sindirilmelerinden yakınmaktadırlar. Yetişkinlerin, çocukların bağımsız düşünmelerine, fikir yürötmelerine, öz güvenlerini geliştirecek birtakım etkinlikler gerçekleştirmelerine izin vermemeleri, onları desteklememeleri, kendi büyödükleri ortamın ve şartların etkisinden kurtulamayarak yeni neslin beklentilerini karşılayamamaları roman karakterleri tarafından eleştirilmektedir. Okuyucunun, yetişkinlerin davranışlarındaki çelişkileri görmesi, çocukların ailelerinden neler beklediklerini fark etmesi eleştirel düşünmelerine olanak tanıyacaktı. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Bizim yerimize düşünenler, duyanlar, görenler var. Sağ olsunlar. Onların aracılığıyla algılıyorz dünyayı. İzin verdikleri ölçüde düşünüyor, konuşuyoruz. Yasaklarla sınırlı yaşamımız. Ne kadar gidip, nerede duracağımızı bilmiyoruz. Aklımız tutsak, gözlerimiz kapalı. Buyruklarla çalışıyoruz. Düşmemize basıp yönlendiriyorlar. Git, gel, otur, kalk... Konuşma, karışma. Tartışma, sataşma. Dokunma, elleşme...” (s. 59) (öz düzenleme, yorumlama ve açıklama)

“Kendilerini aşamıyorlar. Kabuklarını kıramıyorlar. Yanlışlarından dönemiyorlar.” (s. 60) (değerlendirme)

“Ağlamıyoruz. Ağlamayacağız. Ağlamak yasak bize. Çocuk muyuz biz?” (s. 77) (açıklama ve çözümleme)

“Varsın, erkekler ağlamaz desinler. Güçsüz desinler, dirençsiz desinler. Küçümsesinler, acısınlar, adam yerine koymasınlar.” (s. 138) (açıklama, çözümleme ve yorumlama)

“Nasıl yetişmişlerse, bizi de öyle yetiştiriyorlardı. En etkili eğitim aracı, korkuydu!” (s. 98) (öz düzenleme, açıklama, yorumlama ve değerlendirme)

“Büyüklerimize söyleyemedik. Onlar kurtarmak değil, bitirmek isterlerdi. Acılarına son vermek isterlerdi.” (s. 144) (çözümleme ve çıkarımda bulunma)

4.1.2.14 Çocuk İşçiliği

Dolu yağışı ve zorlu kış şartlarından sonra köydeki maddi imkânların yetersiz hâle gelmesi, çocuk yaştaki bireylerin kente işçi olarak gitmelerine yol açar. Eğitimden yoksun bırakılan, fizyolojik ve duygusal ihtiyaçları göz ardı edilen çocukların, işçi olarak çalıştırılmak istenmesi gerek çocuk okurların gerek yetişkinlerin bu konuda eleştirel düşünebilmelerine kapı aralamaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“-Ne zaman gidiyorsunuz?”

-Akşama doğru.

-Kaç kişi var?

-İyice bilmiyorum. Beş on kişi varız, bir o kadar da komşu köyden.

-Çocuk olarak yalnız siz mi varsınız?

-Daha görüşmedik. Bilemeyeceğim.” (s. 61) (çözümleme)

“-İşe almadıklarını nereden biliyorsun?”

-Gidenler söylüyor.

-Ne yapacaksınız öyleyse?

-Biz de başkasının kimliğini kullanacağız.

-Yutarlar mı?

-İşlerine gelirse. Çocuk işçi çalıştıran birçok iş yeri varmış. Daha az ücret ödedikleri için...” (s. 71) (çıkartımda bulunma, çözümleme, değerlendirme, yorumlama ve açıklama)

4.1.2.15 Oyun Tutkusu

Oyun, çocuk dünyasında önemli yere sahip olan bir kavramdır. Çocuklar, oyun aracılığıyla hem eğlenir hem de öğrenirler. Roman kahramanı ve arkadaşları, çetin kış şartlarının ve dolu yağışının etkisiyle geçim sıkıntısı yaşayan ailelerinin üzüntülü

hallerinden oyun sayesinde uzaklaşmakta, endişelerini, kaygılarını oyun sayesinde unutmaktadırlar. Eleştirel düşünme unsurlarından öz düzenleme becerisine yer verilmiştir.

“Oynayınca unutturduk. Arınır, durulurduk. Acılarımızı dindirir, sağaltırdı oyun. Yok günlerinin kıt ekmeklerine doyar, oynamaya doyamazdık.” (s. 94)

4.1.2.16 Öz Eleştiri

Büyükleri tarafından korkularla büyütülen çocuklar, korkularının üstüne gitmedikleri, karşı koymayı, direnmeyi seçmedikleri için kendilerini eleştirmektedirler. Bireylerin öz eleştiri yapması, kendi tutum ve davranışlarını gözden geçirmesi, muhakeme yapması, doğruyu yanlış ayırt etmesi, kendi içinde bir değişim başlatmaya çalışması, okuyucuların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama, değerlendirme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Tutumumuzun doğru olmadığını biliyoruz. Yanlışımızın bilincindeyiz. Yine de edilgenliği seçiyoruz. Neden seçtiğimizi bilmiyoruz.” (s. 99)

4.1.2.17 Hayvan Sevgisi

Başta roman kahramanı ve arkadaşları olmak üzere, köydeki genç yaşlı, kadın erkek herkesin hayvanları sevmesi, onları koruması, onlar için üzülmeleri, kaygılanması ve onların hayata tutunmaları için ellerinden geleni yapmaları, çocuk okullara ve ailelere hayvanlar konusunda bilinç ve duyarlılık kazandırmaktadır. Hayvanlara karşı nasıl bir tavır ve tutum takınmak gerektiğini sezen okur, çıkarımlarda bulunarak eleştirel düşünme becerisini geliştirebilecektir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Ne olur gidin. Kurtarın başınızı. Yaşayın, çoğalın, gelişin. Kurtlara, sırtlanlara karşı uyanık olun. Birlik olun, birbirinizi kollayın.” (s. 110) (yorumlama)

“En çok küçük tayları severdik. Küçük taylara akardı içimiz. Bak bu ekmeği, bu şekerleri senin için getirdim.” (s. 110) (öz düzenleme ve açıklama)

“Sarılıp sarılıp bıraktık. Sarılıp sarılıp ağladık. Sarılıp sarılıp okşadık. Göktay, yalnızca bir tay değil, bizim arkadaşımızdı. Canımızdı, yaşama sevincimizdi.” (s. 138) (çözümleme ve yorumlama)

“O tay, bizim tayımızdı. Bizim bir parçamızdı.” (s. 141) (öz düzenleme ve açıklama)
“Ellerimiz sızlasa da, ayaklarımız donsa da, Doru Tay’ ı orada bırakıp, gitmek istemiyorduk.” (s. 175) (öz düzenleme)

Tablo 10

Kardelen Eserinde Eleştirel Düşünme Becerilerine İlişkin Bulgular

Eleştirel Düşünme Becerileri	F	%
Yorumlama	30	23,25
Öz Düzenleme	25	19,38
Çözümleme	23	17,83
Açıklama	21	16,29
Değerlendirme	18	13,95
Çıkarımda Bulunma	12	9,30
Toplam	129	100

Tablo 10’da görüleceği üzere Kardelen adlı eserde eleştirel düşünme unsurlarından en fazla “yorumlama” (%23,25) becerisine, en az “çıkarımda bulunma” (%9,30) becerisine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra eserdeki karakterlerin olaylara ve durumlara ilişkin zihinsel eylemlerinden hareketle elde ettikleri verileri sorgulamaları, kendilerini ve ulaştıkları fikirleri gözden geçirmeleri gelişime ve değişime açık olduklarını gösteren önemli ipuçları arasındadır.

4.2 Bir Yıldız Geçiyor Kitabının Tanıtımı

Kapak : Aşkın Güngör
Basım Yeri : İstanbul
Basım Yılı : Nisan 2012
Yayınevi : Bu Yayınevi
Sayfa Sayısı : 223

4.2.1 Özet

Özer, anne ve babasının göz bebeği bir gençtir. Özer, ergenlik döneminin sancılarını yaşayan, zaman zaman kendisiyle kavga eden, asi, her şeye bağırıp çağıran, sıkılan, ailesiyle sohbet etmekten hoşlanmayan, tez canlı, okumaktan ve ders çalışmaktan keyif almayan, özgüveni düşük, özgürlüğüne düşkün, düş kurmayı seven, boksla ilgilenen,

metal müzik dinleyen, gitar çalan ve ileride ünlü bir gitarist olma hayalleri kuran bir lise öğrencisidir. Annesi Özlem Hanım ve babası Oğuz Bey, oğulları Özer'i kendi yetiştikleri dönemin özelliklerine, gelenek ve göreneklerine göre yetiştirmeye çalışmaktadır. Özer'in yerine düşünen, yapılması gereken şeyleri onun yerine yapan, alınması gereken sorumluluğu onun yerine üstelenen ailesi, Özer'in tüm hayatıyla ilgili kararları verme gereği duymaktadır. Özer'in gideceği liseyi, okuyacağı bölümü dahi ailesi belirlemektedir. Oysa Özer bu durumdan hiç hoşnut değildir. Kurallara, kaidelere ve geleneklere göre yaşamak istememekte, kendi kararlarını ve aldığı kararların getireceği sorumluluğu bizzat kendisi üstlenmek istemektedir. Ancak ailesi onun doğru kararlar veremeyeceğini, kendi sözlerinden çıkmaması gerektiğini, aksi hâlde hatalar yapacağını düşünmekte ve bunları onun bilinçaltına yerleştirmeye çalışmaktadır. Özer, içinde bulunduğu gelişim döneminin etkisiyle sık sık ailesiyle tartışmakta, yalnız kalarak düşler âleminde yaşamaya çalışmaktadır.

Bir gün okulda daha önce hiç görmediği bir kız öğrenciyle karşılaşan Özer, kızın gülümseyişinden ve bakışlarından çok etkilenir. Bu kıızı her yerde arar ama kıza ait hiçbir ize ulaşamaz. Özer'in duruşundan ve tavrından hoşlanan kız, ailesinin baskılarından, yaşatılan korkulardan ve yasaklardan ötürü Özer'den köşe bucak saklanma yoluna gider ve onunla bir daha karşılaşmamak için elinden geleni yapar. Derslerde kafasını toplayamayan, dalgınlıklar yaşayan, beğendiği kızla hayallerinde tanışarak sohbet eden genç roman kahramanı, gerçekler ve düşler arasında kendini yetiştirme, kimliğini kazanma çabası içerisinde. Çocuklarının yerine düşünen, onlar adına karar veren aşırı koruyucu, baskıcı aile tutumunun gençler üzerindeki olumsuz etkilerinin belirtildiği, ilk gençlik dönemindeki bireylerin ailelerinden, çevrelerinden ve hayattan beklentilerinin neler olduğunun anlatıldığı, aileler ve gençler arasında yaşanan olayları, tartışmaları, konuşmaları eleştirel düşünme ile harmanlayan roman, gençlik döneminin buhranlarını yaşayan kişilere nasıl yaklaşılması, onlarla nasıl iletişim kurulması gerektiğini de örtük olarak ifade etmektedir.

4.2.2 Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerine Katkısı

4.2.2.1 Geçmiş

Olaylar ve durumlar arasında karşılaştırmalar yapma, çocukların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Romanda, büyüklerin yaşadığı çağ ile

yeni neslin yaşadığı dönem karşılaştırılmakta, her şeyin değişime uğradığı söylenmekte, imkânların zorluğu anlatılmakta, zaman mefhumunun kuşaklar açısından neler ifade ettiği belirtilmeye çalışılmaktadır. Okuyucunun dönemsel farklılıkları ayırt etmesi, karşılaştırmalar yapması, değişimin sebeplerini sorgulaması ve gelecek zamanda yaşanabilecek olayları tahmin etmeye çalışması onu eleştirel düşünmeye sevk edecektir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Bütün bunlar şimdi size masal gelir. Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zamanları kim anlar şimdi, kim dinler? Onlar çok gerilerde kalmış. Benimki de söz işte...”

Şimdi yemek beğenmiyorsunuz. Seçip ayırıyorsunuz. Sevdiğiniz, sevmediğiniz var. Biz öyle miydik ya... Yaşamak için ot çöp çiğniyor, ne bulsak yiyorduk. En güzel yemeğimiz un çorbasıydı. Bir kaşık fazla yiyeceğiz diye bekleyemezdik. Beklemeye, üfleme zamanımız yoktu. Soğuk, sıcak demezdik.” (s. 8) (çıkartımda bulunma, yorumlama, değerlendirme, çözümleme, açıklama ve öz düzenleme)

“Geçmiş ola. Nerde o ilgi, o sevgi? Nerde saran kollar, okşayan eller? Her şey çok gerilerde kalmıştı. Gidip gelip anımsadık. Aradık durduk yıllar boyunca.” (s. 34) (çözümleme ve değerlendirme)

“Şimdiki kuşak çabuk erginleşiyor. Bizim kızarak baktıklarımızı, söylemeyi, söz etmeyi göze alamadıklarımızı, onlar oldukça doğal karşılıyor. Yadırgamadan bakıyor. Utanmadan, sıkılmadan konuşuyor. Açmakta, açılmakta sakınca görmüyor.” (s. 49) (değerlendirme, açıklama ve yorumlama)

4.2.2.2 Düşünme

Roman karakterleri, yaşadıkları olaylara ilişkin izlenimlerini ve akıllarına takılan durumları zaman zaman içsel konuşmalarıyla bazen de karşılarında bulunan kişilerle iletişim kurarak sorgulamakta, nitelikli sorular aracılığıyla belli sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadırlar. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Alışmayacaksın da ne yapacaksın? Kime nazlanacaksın, kime yaslanacaksın? Kim anlar seni, kim dinler?” (s. 9) (çözümleme ve yorumlama)

“Ölünün nesini öldürecekler?” (s. 12) (çözümleme)

“Bir senin çocuğun mu uzaklarda olan? Bir senin çocuğun mu dönüp gelmeyen?” (s. 15) (değerlendirme ve çözümleme)

“Şu ince dal kız nasıl büyüdü, nasıl gelin oldu, nasıl çocuk doğurup ana oldu?” (s. 22) (çözümleme)

“Bunun gibi ölçüsüz, uyumsuz muydum? Bunun gibi saygısız, anlaksız mıydım? Bunun gibi yalnız, yabancı mıydım?” (s. 29) (öz düzenleme ve çözümleme)

“Ne düşündürdü, nasıl davranırdı? Büyüklere karşı nasıl bir tavır takınırdı? Sevilir miydi, dövülür müydü?” (s. 30) (çözümleme ve çıkarımda bulunma)

“Okuyacağım da ne yapacağım? Benden öncekiler başarılı oldu da ne oldu?” (s. 35-36) (çözümleme ve değerlendirme)

“Ben insan değil miyim? diyor. Neyim eksik benim okuyanlardan?” (s. 36) (öz düzenleme ve çözümleme)

“Ben de mi böyleydim? Ben de mi annemi, babamı kızdırırdım, kırardım? Ben de mi acı çektirirdim? Neden öyle yapardım? Neden öyle direnirdim? Neden babamı kızdırır, kırardım? Neden haklısın babacığım, demezdim?” (s. 37) (çözümleme, öz düzenleme ve yorumlama)

“O değirmenin suyu nereden geliyor biliyor musun? O koca çark nasıl döndürülüyor?” (s. 38) (çıkarımda bulunma ve çözümleme)

“Senin yürek burkan türkülerini kim dinler, kim anlar?” (s. 40) (çözümleme)

Romanın genç kahramanı Özer ile annesi arasında Özer’in okulda görüp etkilendiği kız üzerine bir konuşma geçmektedir. Annesi, oğluna onu düşünmeye sevk edecek sorular yöneltmekte, içinde bulunduğu gelişim döneminin yansımalarını fark etmesini sağlamaya çalışmakta, ileriye dönük aldığı kararları sorgulamasına, gerçekçi hedefler belirlemesine ve geçici duygularla hareket etmemesi gerektiğine ilişkin fikirlerini örtük olarak hissettirmektedir. Bu sayede çocuk okurlar eleştirel düşünmeye yönlendirilmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Sen her gördüğün kızla arkadaşlık edebilir misin?” (s. 51) (çözümleme)

“-O kız dizini dövsün diye mi gitarist olacaksın?”

-Evet. Dövsün diye...

-Kızın gitaristleri sevdiğini nereden biliyorsun?

-Sen hiç müzik gösterilerini izlemiyor musun anne?

-İzliyorum, ne olmuş? Orada kimse dizini dövmüyor. Güzel güzel eğleniyor.

-Görmüyor musun kızlar nasıl bağılıyor? Nasıl çırpınıp dövünüyor? Ağlayanlar, yırtınanlar, bayılanlar...

-Eğer sen kızları bayıltmak için gitarist olacaksan, olamazsın. O küçük amaç, seni büyük bir gitarist yapmaz. Ya kız sana gülerse, arkadaşlık önerini kabul ederse ne olacak? Bırakacak mısın çalmayı?

-Bırakır mıyım hiç? O yokken başlamışım ben.” (s. 53) (çözümleme, yorumlama, çıkarımda bulunma, öz düzenleme, açıklama ve değerlendirme)

Özer ve annesi dertleşirken oğlunun yaşadığı sıkıntıları öğrenen Oğuz Bey, oğlunu anlamak, onun sorunlarını çözmek ve ona yardımcı olmak için içsel konuşmalar yapmaktadır. Bu içsel konuşmalar ve sorgulayıcı düşünceler, ergenlik döneminin buhranlarını yaşayan gençlere, ailelerin yaklaşımlarının nasıl olması gerektiği konusunda mesajlar taşımaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama ve çözümleme becerilerine yer verilmiştir.

“Önemli olan şimdi. Ona nasıl anlatmalı? Onu tedirgin eden duyguyu nasıl yenmeli? Bu geçiş döneminde nasıl yardımcı olmalı? (s. 54)

Özer, yakın arkadaşı Turan ile sohbet ederken kendilerinin diğer gençler gibi davranmadıklarını, onlar gibi kaygısız, umursamaz olmadıklarını fark etmekte ve bunun üzerine sorgulamalar yapmaktadır. Bireylerin hayata bakış açılarını, yaşamı algılayış biçimlerini gözden geçirmeleri ve dış dünya ile iç âlemlerini karşılaştırmaları okuyucuyu eleştirel düşünmeye yönlendirmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Neden onlar gibi değillerdi? Neden yalnız ve ürkektirler? Neden utanıyor, çekiniyorlardı? Neden?...” (s. 72)

4.2.2.3 Azim

Romanın genç kahramanı Özer, karşısına çıkan her türlü sorunu tek başına çözmek, mücadele ederek her işin üstesinden gelmek istemektedir. Bu isteği çoğu zaman ailesi tarafından engellense de ulaşmak istediği hedefler noktasındaki kararlılığı, azmi, isteği, çalışkanlığı birçok gence örnek olacak durumdadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, açıklama, değerlendirme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Ayırımındayım birçok şeyin. Durmadan savaşıyorum kendimle. Değişmeye, değiştirmeye çalışıyorum.” (s. 113) (değerlendirme ve öz düzenleme)

“Ben kimseden öğrenmedim. Düşerek, kalkarak, yaşayarak öğrendim. Deneyerek, sinayarak öğrendim. En pahalı öğrenme, yaşayarak öğrenmedir.” (s. 114) (açıklama, yorumlama ve öz düzenleme)

“Yine de kendi ayaklarımla yürümek istiyorum. Ayakta durmak istiyorum. Yaşamla hesaplaşmak istiyorum. Ne edersem, ne koparırsam, kendi çabamla, kendimin olsun istiyorum.” (s. 115) (öz düzenleme ve yorumlama)

4.2.2.4 Pişmanlık

Romanda ebeveynlerin geçmişe ait hatıralarını anımsamaları ve o dönemlerde aldıkları yanlış kararların neticelerini düşünerek pişman olmaları, gençlik döneminde karar alırken dikkatli davranmanın önemini ve düşünmeden eyleme geçilmemesi gerektiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Gençlik işte, oturup düşünmedik. Olur mu, olmaz mı demedik.” (s. 12)

4.2.2.5 Toplumsal Eleştiri

Özer’in annesi Özlem Hanım, kendi gençlik dönemlerini düşündüğünde hiçbir şeyin istedikleri gibi olmadığını, ailelerinin ve çevrelerinin baskısı altında büyümek zorunda kaldıklarını, toplumsal normların her şeyin üstünde görüldüğünü hatırlamaktadır. Yazar, Özlem Hanım’ın gençlik döneminde yaşadığı birtakım hadiselerle ışık tutarken ailelerin yanlış tutumlarını, baskıcı tavırlarını gözler önüne sermeye çalışmakta, okuru toplumsal bir eleştiri yapmaya sevk etmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, açıklama, değerlendirme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Gençliğini gereğince yaşamamıştı. Bir sürü yasaklarla, günahlarla sınırlıydı çevresi. O zamanlar öyleydi. Yetiştikleri gibi yetiştiriyorlardı. Sen sıradan bir kız değilsin. Sıradan bir ailenin kızı değilsin. Soyumuza yakışır gibi dur, yakışır gibi davran. Başkalarına uyma. Onlar gibi davranma. Ailemize söz getirme. Özlem, özlediklerini yaşamadan büyüdü. Kendi ayaklarıyla yürümedi. Kendi kanatlarıyla uçmadı. Kendi aklıyla davranmadı. Almak gerekirse aldılar. Vermek gerekirse verdiler. Gitmek gerekirse götürdüler. Onun yerine düşündü, onun yerine karar aldılar. Onun yerine konuştular.” (s. 23-24) (açıklama, yorumlama, değerlendirme ve öz düzenleme)

“Olmadı, giyinemedi. Göze alıp deneyemedi. Başta anneannesi, yakınları, çevresi izin vermezdi. Önüne durmazlardı ama yadırgarlardı. Söz ederlerdi. Gülüp eğlenirlerdi. Kız sen...” (s. 24) (açıklama ve değerlendirme)

Özer, annesiyle sohbet ederken eğitim sistemi ve öğretmenlerle ilgili düşüncelerini açıklamakta, ezberci eğitim anlayışını eleştirmekte, fertleri düşünmeye sevk edecek etkinliklerden yoksun olduğunu ifade etmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Düşünme, tartışma yok. Karşı görüş, onaylama yok. Bilinçsizce belleyeceksin. Gerekli mi, yararlı mı, doğru mu düşünmeyeceksin. Kitap öyle yazıyorsa, öğretmen öyle diyorsa, doğrudur. İncir çekirdeğini doldurmayan bir sürü saçma... Seçmek, ayırmak yok. Düzeltmek, değiştirmek yok. Hepsini kılçığıyla, kemiğiyle yutacaksın. Boğazına takılırsa, gıcıklandırırsan dayanacaksın. Öğürmek, hapşırma yok. Ne oldu derler. Bir şey mi istiyorsun, derler. Yutacaksın, yutmazsan yuttururlar. Öğretmen değil, soru yargıcı çoğu. Anlamadan, dinlemeden, sorup öğrenmeden yargırlar.” (s. 143-144)

Okurla konuşur gibi bir edayla düşüncelerini ifade eden genç kahraman, ailesinin kendisine olan yaklaşım tarzını eleştirmekte, ailelerin çocuklarıyla iletişim kurarken nelere dikkat etmeleri gerektiği hususunda ipuçları vermektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama, yorumlama, çözümleme, değerlendirme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“En doğal, en sıradan bir uyarıyı bağıarak, kızarak yapıyorlar. Özer kapıyı örter misin! Oğlum kitaplarını toplar mısın! Dersine çalışır mısın! Ne var bunda diyeceksiniz? Öyle bir tonda söylüyorlar ki kan beynime sığıyor. Yapacakken, yapmıyorum.” (s. 155)

4.2.2.6 Toplumsal Cinsiyetçilik

Toplumumuzda var olan kız-erkek çocuk ayırımına değinen yazar, cinsiyetçi yaklaşıma ilişkin söylemlerin bireyler üzerindeki etkisini örtük olarak ifade etmektedir. Kız çocuklarının eğitim hayatına müdahale edilmesini, onların kendi geleceklerine ilişkin kararlar almasının engellenmesini ince bir mesajla eleştiren yazar, okuru toplumsal cinsiyetçilik konusunda düşünmeye yönlendirmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, değerlendirme, açıklama ve çözümleme becerilerine yer verilmiştir.

“Diretmeseydi, ağlayıp dövünmeseydi okutmayacaklardı. Kız kısmı okuyup da ne olacaktı? Otursun çeyizini hazırlasındı. Ev işi, el işi öğrensindi. Konuk ağırlasındı.

Geleni karşılasın, gideni uğurlasındı. Geleceği için bunlar gerekliydi. Bunları bilmeli, bunları öğrenmeliydi. İlle de bir şey olmak istiyorsa, Mevlüthan olsun. Sesi çok güzeldi.” (s. 24)

Oğlu Özer’in okulda görüp beğendiği kızla tanışmak istediğini ifade eden Özlem Hanım’a, genç kahramanın yönelttiği sorular, toplumumuzun kız çocuk ile erkek çocuk arasındaki ayrımcılığını, kız-erkek arkadaşlığının erkek çocuk açısından normal karşılanırken kız çocuk açısından farklı karşılandığını gözler önüne sermektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“-Senin bir kızın olsaydı. Ona da erkek arkadaşını getir tanışalım der miydin? Sen nasıl karşılardın kızının bir erkek arkadaşı olmasını?

-Belki kızım olsaydı farklı düşünürdüm. Bilemeyeceğim. Kızların erkeklerle gezmesine, arkadaşlık etmesine iyi gözle bakılmıyor bizim toplumda.” (s. 191-192)

4.2.2.7 Özgürlük

Eleştirel düşünme yetisinin gelişebilmesi için gerekli olan unsurlardan biri bireyin özgür düşünebilmesidir. Özlem Hanım gençlik döneminde baskıcı bir aile tutumuyla karşılaştığı ve özgürlüğü engellendiği için hayallerini gerçekleştirememiş, yaşadıklarının benzerini çocuğuna yaşatmayacağına dair kendisine sözler vermiştir. Ailelerin çocuklarına destek olmaları, çocuklarının bağımsız düşüncelerine yardımcı olmaları, onları hayallerinin peşinden gitmeleri için cesaretlendirmeleri gerektiği örtük iletilerle verilmeye çalışılmıştır. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Kızı olsaydı ve Liz Taylor’a benzeseydi onu istediği gibi giydirip, istediği gibi eğitecekti. Gidebildiği yere değin gitmesine yardım edecek, batılı üniversitelerde okutacaktı. Onu sıktıkları gibi sıkmayacak, ona yasakladıklarını yasaklamayacaktı. Özgür davranmasını sağlayacaktı.” (s. 25)

Özlem Hanım ve Oğuz Bey her ne kadar gençlik döneminde yaşadıkları durumları çocukları Özer’e yaşatmayacaklarına, ailelerinin kendilerini yetiştirirken yaptıkları hataları kendileri çocuk yetiştirirken yapmayacaklarına söz vermiş olsalar da zaman zaman öğrendiklerinin dışına çıkamamakta, ailelerinden gördüklerini uygulamaktadırlar. Kendi kimliğini oluşturma çabası içerisinde olan genç kahraman, özgür olmak ve

hayallerinin peşinden gitmek istemektedir. Ailelerin çocuklarına olan tutumlarını gözden geçirmelerine ve bireylerin hedefler belirleyerek bu hedeflere ulaşmak için emek harcaması gerektiğine yönelik mesajlar verilmiştir. Eleştirel düşünme unsurlarından öz düzenleme becerisine yer verilmiştir.

“Duymasınlar ama ben Özer olmak istiyorum. Kendim olmak istiyorum. Gitarist olmak istiyorum. Özgür olmak istiyorum.” (s. 154)

4.2.2.8 Öz Eleştiri

Özer, asi tavırları ile evde huzursuzluğa neden olduğunda babası Oğuz Bey oğlunun tutumlarını, yaklaşım tarzını eleştirmekte, bazen bağırarak, bazen suçlayarak oğluna karşılık vermektedir. Ancak sakın bir şekilde düşündüğünde ergenlik döneminin sıkıntılarını yaşayan oğlunu anlamaya çalışmadığını, ona karşı daha anlayışlı davranması gerektiğini fark etmektedir. Hatta kendi ergenlik döneminde yaşadıklarıyla Özer’in şu anda yaşadıklarını karşılaştıran Oğuz Bey ikisinin arasında bir fark olmadığını, Özer’in kendisi gibi davrandığını görmekte, oğluna yönelik tavrından ötürü kendisini eleştirmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Yanlışları varsa, senin yanlışların. Eksikleri varsa, senin eksiklerin. Durup durup kızma. Suçu başka yerde arama. Senin gibi kızarıp kararıyor. Senin gibi gerilip bağırıyor. Senin gibi yumruklarını sıkıp... O sensin. Senin gençliğin o. Gerilen, kabaran, sarsılıp titreyen bedeni, senin bedenin. Dişlerini sıkması, gözlerini kocaman açması. Kaşlarını çatıp... Kendinle karşılaşınca kızılıyorsun. Kendine tahammülün yok. Kendini sevmiyorsun. Söz geçiremiyorsun kendine. Kendinden kaçılıyorsun. Kendin gibi olmasından korkuyorsun. Çok işler geçti başından, çok acılar çektin. O çekmesin istiyorsun. O, kendisi olsun istiyorsun. Özer, olsun istiyorsun. İstiyorsun da başaramıyorsun. Ayırımında olmadan kendine benzetmeye çalışılıyorsun.” (s. 29)

Özer’in tavırlarına sinirlenen Oğuz Bey, kendi ergenlik dönemini anımsamakta, şu an Özer’in kendilerine yaşattığını bir zamanlar ailesine bizzat kendisinin yaşattığını fark etmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama, yorumlama, çıkarımda bulunma, değerlendirme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Şimdi çocuklara kızıyoruz. Öfkelenip yakınıyoruz. Aynı deliliği biz de yaşadık büyük olasılıkla. Hep anlaşılmamaktan yakındık. Anlamaya, dinlemeye çalışmadık. Hep bizim gibi duysunlar, bizim gibi düşünsünler, bizim gibi davransınlar istedik.” (s. 34)

4.2.2.9 Alışkanlıklar

Oğuz Bey, gençlik döneminde ailesi tarafından anlaşılmadığını, yeterince dinlenilmediğini düşünmekte, zorlu süreci tek başına yaşamak durumunda kaldığından yakınmaktadır. Kendi çocuğuna bu şekilde yaklaşmayacağına dair sözler veren baba, onunla arkadaş gibi olmaya çalışsa da bunu tam anlamıyla gerçekleştirememekte, görmediği, öğrenmediği bir yaklaşımı uygulayamadığını fark etmekte, aileden görülenden öteye gidilemediğini, alışkanlıklardan kolay kolay vazgeçilemediğini belirtmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Oğuz Bey, çocuklarıyla arkadaş olan babalara özeniyor. Onlar gibi olmak, onlar gibi davranmak istiyor. İstiyor, kuruyor ama yapamıyor. Nasıl görmüşse, nasıl yetişmişse, sonuçta öyle davranıyor.” (s. 33)

4.2.2.10 Ergenlik

Özer, içinde bulunduğu gelişim döneminin etkisiyle kendisini beğenmemekte, dış görünüşünden şikâyet etmektedir. Ergenlik dönemindeki gençlerin kendilerine ilişkin bakış açılarını, yaklaşımlarını, düşüncelerini Özer üzerinden ifade eden yazar; ailelere dönemin çalkantılı süreci hakkında farkındalık kazandırmaya çalışmakta, okurlara ilk gençlik dönemindeki bireylerde yaşanabilecek kaygıları, sorunları açıklamaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Yürüyüşlerde hep arkada kalıyorum ben. Bizim sınıftakilerin çoğu önde yürüyor. Ben de hep böyle mi kalacağım?” (s. 42) (öz düzenleme ve çözümleme)

“Bu burun, nasıl burun? Bu çene neden bu kadar uzun? Neden bu ellerimin...” (s. 43) (çözümleme)

Özer, bir konuda annesiyle tartışırken konunun sürekli okumaya getirilmesinden rahatsızlık duyduğunu ifade eder. Kendisine akıl verilmesinden hoşlanmayan roman kahramanı, hayatıyla ilgili kararları özgür iradesiyle alacağını, geleceğine ilişkin plânlarını yaptığını ve ailesinin hiçbir şekilde kendisine karışmamasını istediğini

söylemektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme, çıkarımda bulunma, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“- Biliyordum sözü oraya getireceğini. Oğlum oku. Yavrum oku...

-Sen bilirsin. Nasıl istersen öyle yap.

-Evet, biliyorum. Siz bana karışmayın. Ben ne yapacağımı biliyorum. İleriye dönük bir sürü tasarılarım var.

-Peki, ne yapacaksın?

-Gitarist olacağım. Ünlü bir gitarist.” (s. 52)

Ailesinden ziyade çevresindeki kişileri ve akranlarını dinleyen genç kahraman, lise hayatına ilişkin kaygılar ve korkular yaşamaktadır. Başarısız olmaktan çekinen Özer, duyduklarından emin olmak için annesine sorular sormaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme ve çözümleme becerilerine yer verilmiştir.

“Anne, lise çok zormuş, diyorlar doğru mu? Ya sınıfta kalırsam?” (s. 64-65)

Ergenlik döneminin buhranlarıyla baş etmeye çalışan Özer, zaman zaman öfkelenmekte, ailesine bağırıp çağırmaktadır. Ailelerin geçim sıkıntısını düşünürken evlatlarını ihmâl ettiklerini ifade etmeye çalışan roman kahramanı, ince mesajlarıyla aileleri eleştirel düşünmeye sevk etmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme becerisine yer verilmiştir.

“Hangi gezintiye, eğlentiye, toplantıya götürdünüz? Hangi konuda güvendiniz de öne sürdünüz? Hangi gün adam yerine koyup da konuşturdunuz? Hangi gün oturup oynadınız? Hangi gün kol kola girip gezintiye çıkardınız? Bu benim oğlum Özer deyip, başkalarına tanıştırdınız?” (s. 88)

Özlem Hanım, kendilerinden uzaklaştığını düşündüğü oğluna yaklaşmanın yollarını aramaktadır. Fırsat bulunca Özer’e yaklaşan, ona yanında olduğunu hissettirmeye çalışan ve oğluna olan sevgisini sarılarak göstermek isteyen anneyle, ilk gençlik dönemindeki oğlu yakınlık kurmaktan kaçınmaktadır. Çünkü roman kahramanı büyüdüğünü söylemektedir ve annesinin yaklaşımının çocuklara yönelik olduğunu düşünmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çıkarımda bulunma becerisine yer verilmiştir.

“Yapma be anne, diyor. Sarılıp durma çocuklar gibi.” (s. 104)

Tablo 11

Bir Yıldız Geçiyor Eserinde Eleştirel Düşünme Becerilerine İlişkin Bulgular

Eleştirel Düşünme Becerileri	F	%
Çözümleme	26	25,24
Öz Düzenleme	20	19,42
Değerlendirme	18	17,48
Açıklama	17	16,50
Yorumlama	15	14,56
Çıkarımda Bulunma	7	6,80
Toplam	103	100

Tablo 11'e göre Bir Yıldız Geçiyor eserinde eleştirel düşünme unsurlarından en fazla "çözümleme" (%25,24) becerisine, en az "çıkarımda bulunma" (%6,80) becerisine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra eserde yer alan karakterlerin olaylara ve durumlara ilişkin iddiaları ve argümanları değerlendirmeleri, değerlendirme işlemi sonucunda elde ettikleri verileri güvenilirlik açısından test etmeleri ve mantıksal çıkarımlara ulaşmaları tespit edilen önemli noktalar arasındadır. Ayrıca karakterlerin kendilerini gözden geçirmeleri gelişime ve değişime açık olduklarını göstermektedir.

4.3 Yayla Çiçeği Kitabının Tanıtımı

Kapak : Aşkın Güngör
Basım Yeri : İstanbul
Basım Yılı : Aralık 2012
Yayınevi : Bu Yayınevi
Sayfa Sayısı : 152

4.3.1 Özet

Güney, iyi huylu, tez canlı, yardımsever, hayvan dostu, ailesine düşkün, büyümeye istekli, cesur bir çocuktur. Güney'in annesi Aslı Hanım, eşi öldükten sonra da kayınvalidesi ve kayınpederi ile aynı evde yaşamaya devam etmektedir. Güney, dedesi ve ninesini çok sevmekte, onlar tarafından da çok sevilmektedir. Güney'in eğitilmiş, bilgili, elinden her iş gelen, çobanlıktan ve iz sürücülükten anlayan Oğuz isminde bir amcası vardır. Güney, amcasına özenmekte ve büyüyünce onun gibi olmayı istemektedir.

Bir an evvel büyüyüp her işin üstesinden gelmek isteyen Güney, ailesi ile yaylaya gidecektir. Yaylaya gitme vakti geldiğinde Güney, çiftliklerindeki tüm hayvanların sorumluluğunu üstlenmeye gayret eden bir yetişkin edasıyla yola koyulmuştur. Günler, geceler sonra yöre halkının uğursuz olarak nitelendirdiği mevkiye ulaştıklarında büyüklerinden öğrendiklerinden hareket ederek sürüyü canı pahasına korumuş, tek bir hayvanın dahi zayi olmasına izin vermemiş, büyük bir kahramanlık örneği sergilemeyi başarmıştır. O günden sonra iz sürücüler ve çobanlar başta olmak üzere yöre halkının sevgisini ve beğenisini kazanmıştır. Yaylada annesine elinden geldiğince yardım etmiş, konu komşu, eş dost, hısım akraba herkesin isteğini yerine getirmek için çaba harcamıştır. Büyüdüğünü ailesine ve çevresinde bulunanlara ispat edebilmek için maceralara atılmış, boyundan büyük işlere kalkışmış ve kalkıştığı her işin üstesinden gelmeyi başarmıştır. Hayvan sevgisi ile dolu olan Güney, yaylaya gelirken köpeği Karabaş'ı, yaylada bularak kırık kolunu tedavi etmeye çalıştığı kecliği Kırık Kanat'ı gözünün önünden bir an olsun ayırmamıştır. Havalara soğuyunca yayladan köye dönme vakti gelip çatmıştır. Gerekli hazırlıklar yapılıncaya aile yola koyulmuştur. Ancak dönüş yolunda araba o kadar çok sarsılmıştır ki Güney ve kecliği bir anda araçtan düşmüştür. Aslı Hanım oğlunun arabadan düştüğünü fark edememiş ve oğlu olmadan köye dönmüştür. Köye döndükten sonra Güney'i hiçbir yerde bulamayan aile neye uğradığını şaşırmıştır. Çobanlardan ve iz sürücülerden yardım isteyen aile üyeleri, nihayetinde Güney'i yayla evinde bulmuştur. Soğukkanlılığını koruyan, hayvanlarına göz kulak olan, ev işlerine dair annesinden öğrendiklerini yaylada kaldığı gecede uygulayan Güney, yaylanın çiçeği kabul edilerek herkesin gözdesi olmuştur.

4.3.2 Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerine Katkısı

4.3.2.1 Özlem

Güney'in dedesi ve ninesi, geçmişle şimdiki zaman arasında karşılaştırmalar yaparak her şeyin değişime uğradığını, günümüzdeki hiçbir şeyin eski günlerdekinin yerini tutamayacağını sorgulayıcı ve düşündürücü bir tavırla ifade etmeye çalışmaktadır. Bu sayede çocuk okurların zaman kavramının farkına varması, benzerlik ve farklılıkları ayırt etmesi, karşılaştırmalar yapması amaçlanmıştır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Nerde o günler? Nerde o coşku, o görkem? Nerde eski günler, sağımlar? Nerde yorulan öküzlerin yerine koşulan delikanlılar? Bir bakışta şu kuzu, şu koyunundur diye tanıyan, bilen çobanlar... Yalnızca değişen başkalaşan insanlar mı, hayvanlar mı? Nerde o karalı aklı bulutlar? Nerde o eski kırk gözeli, çiçeklerle bezeli akça tepeler? Nerde o, adam boyunu geçen otlar, yeşillikler? Nerde o ekmeğin, suyun tadı... Nerde o çiçek kokulu havalar.”

“- Ah gençlik, ah! diyorlar. Biz, bunlar gibi yorgun, bungun değildik. Attığımızı vurur, tuttuğumuzu koparırdık. Tepe aşırır, dağ devirirdik. Bugünkü on genç kıza, on delikanlıya bedeldik.” (s. 8-9)

4.3.2.2 Yardımlaşma ve İş Birliği

Güney, babası hayatta olmadığı için kendisini evin erkeği gibi görmektedir. Boyundan büyük işler yapan, evin sorumluluğunu üstlenmeye çalışan, annesinin yorulmasına, incinmesine, yıpranmasına izin vermek istemeyen roman kahramanı, annesinin yanından bir dakika olsun ayrılmayarak, oyun oynamayı reddederek, çocukluğunu yaşamayı erteleyerek okuyucuya aile sevgisi, fedakârlık, yardımlaşma ve sorumluluk alma noktasında ince mesajlarıyla güzel örnek olmaya çalışmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, açıklama, çıkarımda bulunma ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“- Ben olmasam anneme kim su getirir, kim külünü döker? Kim bakar, kim korur? Kim uyandırır annemi? Koyunların başını kim tutar, kova kova sütleri kim içeriye taşır? Tuza gelen danaları, tosunları kim tanır? Kim götürür, kim sürüye katar? Koca adam oldum ben. Koca çuvalları kaldırır, koca taşları yuvarlarım. Peynir tulumlarını, yağ tenekelerini taşırım. Ne karanlıktan, ne uluyan kurttan korkarım, diyor.” (s. 10-11) (çözümleme, yorumlama, değerlendirme ve öz düzenleme)

“Sakın korkma anne, diyor. Ben varım yanında. Karanlıktan da korurum, üstünü de örterim. Hem kocaman yumruklarım var benim. Dedemin tüfeğini de götürürüz. Ben kullanırım onu. Bir kurt gelsin de görsün gününü. Kolunu uzatıp tetiği çekiyor. Kurt vurulmuş gibi ses çıkarıyor.

—Oh olsun! diyor. Sen benim annemi korkutursan, ben de seni vururum.” (s. 12) (öz düzenleme, çıkarımda bulunma ve yorumlama)

“-Güney, koş ip getir!

-Güney, koş çekiç getir!

-Güney, şu torbayı ver!

-Güney, gel şu işin ucundan tut!

Güney, durmadan koşuyor. Kanat takıp uçuyor. Ne istiyorlarsa getiriyor. Ne istiyorlarsa yapıyor. Gitmem demiyor. Yapamam demiyor yorulduğum, bezdim demiyor. Gözü yolda, kulağı seste. İş buyursunlar istiyor. İşe yaradığını göstermek, kanıtlamak istiyor.” (s. 13) (açıklama ve öz düzenleme)

“Koştura koştura bütün sepetleri taşıyor. Tencereyi, tavayı, çatalları, bıçakları, kaşıkları... Sevgiyle izleyip gülüyorlar.- Daha var mı? diyor.” (s.45) (çözümleme)

“-Ben geldim anne, diyor. Koyunlardan önce yetiştim.

-Çok iyi ettin oğlum. Geç kalsaydın arayacaktım. Yardımcısız olmaz bu işler.

Onsuz olmazmış gibi bir duyguyla koşup kovaları getiriyor.” (s. 55) (değerlendirme, çıkarımda bulunma ve öz düzenleme)

“- Anne başını ben tutayım mı? diyor.

Aslı Hanım:

-Olmaz, diyor. İlk günler huysuz olurlar. Durduramazsın. Bir iki gün amcan tutsun. Sonra sonra sen tutarsın.

İlk koyunu iteleyip sürüyor Güney. Süt kovalarını içeri taşıyor. Onu bırakıp, evin arkasında toplanan koyunları aşağı sürüyor.” (s. 56-57) (çözümleme ve değerlendirme)

Roman kahramanı sabah uyandığında annesinin yüzünde bir tedirginlik ifadesi bulunduğunu, hareketlerinde birtakım değişiklikler olduğunu fark eder. Durumu anlamak için annesine sorular soran Güney, sürülerini kurtarmak için harekete geçmesi gerektiğini düşünür. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme becerisine yer verilmiştir.

“-Ne oldu anne? diyor.

-Kurtlar sürüye saldırdı, diyor.

Sıçrayıp çıkıyor yataktan. Ayakkabılarını giymeye çalışıyor. Yakalayıp oturtuyor annesi. Çırpınıp elinden kurtulmak istiyor.

-Ben de gitmek istiyorum, diyor. Koyunlarımız ne olacak? Kim çevirecek onları?” (s. 62)

4.3.2.3 Sabır

Romanın kahramanı Güney ve amcası hayvanları yaylaya götürmek için yola çıktıklarında günlerce sürecektir bir yolculuk başlamıştır. Bu yolculuğa bizzat katılmak isteyen Güney, hem büyüdüğünü ispatlamak hem de işe yaradığını göstermek için canla başla çalışmış, büyüklerinin izinden ve sözünden hiç çıkmamış, hangi vazife verilmişse eksiksiz olarak yerine getirmeye çalışmış, zorluklar karşısında pes etmemiş, sabırla, inançla mücadelesini vermekten geri durmamıştır. Hırsızların koyunları çaldığı mevkiye geldiklerinde tek bir hayvanın dahi zayı olmaması adına mücadele veren Güney, herkesin takdirini toplamayı başarmıştır. Roman kahramanı, okuyucuya hedefe ulaşma yolunda çekilen dertlerin, eziyetlerin birer nimet olduğunu, sabretmeden, çalışmadan, yorulmadan, mücadele etmeden başarıya ulaşamayacağını göstermeye çalışmıştır. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“ Güney, hepsinden çok koşuyor. Hepsinden çok bağıyor. Hepsinden çok çaba gösteriyor. En tez canlı, en coşkulu, en oynak sürücü o. Boyca da, yaşça da hepsinden küçük. İlk kez sürücülük yapıyor. Bu boşluğu doldurmak, arayı kapatmak, onlardan geri kalmamak için yırtınıyor. Koşuyor, düşüyor, dönüp dolanıyor. Daha yolun başında ter içinde kalıyor. Elini, yüzünü çizdiriyor.” (s. 28) (değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme)

“Ağlıyor ama durmuyor. Ne kadar koşuyor bilmiyor. Bir gün mü, bir ay mı, bir yıl mı? Bağıra çağıra sesi kısılıyor. Yüreği çatlayacak gibi oluyor. Yine de durmuyor. Ağır aksak da olsa koşuyor. Sesi izlemeye çalışıyor. Düşe kalka, sürüne dura, koyunlara ulaşıyor. Koyunları çevirip döndürüyor.” (s. 30) (çözümleme)

4.3.2.4 Ülkü

Güney, amcası Oğuz'un okumuş, bilgili, kültürlü bir insan olmasına özenmekte, ileride onun gibi olabilmenin hayallerini kurmaktadır. Geleceğe ilişkin tasarıları konusunda aile üyeleriyle konuşmalar yapan roman kahramanı, okumakla ilgili fikirleri amcası tarafından desteklenirse de kendi düşüncelerini savunmaktan kaçınmamaktadır. Okuyucuya, hayallerinin peşinden gitme, kendi kararlarını alma, düşüncelerini paylaşmaktan ve onları savunmaktan çekinmeme iletisini örtük olarak vermeye

çalışmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma, açıklama ve öz düzenlenme becerilerine yer verilmiştir.

“Çoban olmayacağım ben. Amcam gibi okuyacağım. Koca kitaplarım olacak. Amcası kırılgan bir sesle,

-Okuyacaksın da ne olacak yeğenim? En iyisi çoban olmak. Dağlara yaslanıp kavala asılmak. Dağı taşı inletmek. Olup bitenleri duymamak. Dünyadan habersiz yaşamak. Soğuk suları içip...

Aslı Hanım:

-Yapma amcası. Çobanlık yapamaz benim oğlum. Dağları sevmiyor o. Okumayı yazmayı seviyor. Kitapları seviyor. Büyük, görkemli, ışıklı kentleri seviyor. Büyük adam olmayı seviyor...

Gülümsüyor Güney. Coşkulu bir sesle,

-Kocaman kitapları, defterleri... Ucundan ırmaklar akıtan, kuşlar uçuran kalemleri...

Amcası:

-Ne işine yarayacak kitaplar? Eti yok yiyesin, derisi yok giyesin, yorgan değil örtünesin...

-Eti yok ama içinde yazılar var. Masallar, şiirler var. Dinleyince şeker yemiş gibi oluyorsun.” (s.46)

Arkadaşlarıyla oyun oynarken gördükleri bir balık türü hakkında tartışma yaşayan Güney, balık konusunda arkadaşının anlattıklarını duyunca çok etkilenir aynı zamanda bu bilgilere sahip olmadığı için üzülür. Güney’e göre bilgiye ulaşmanın tek yolu okumaktır. Okumak, insanı donanımlı hale getirir ve bireye saygınlık, toplumsal bir güç kazandırır. Roman kahramanı bu düşünceleriyle okuyucuya okumanın önemini anlatmakta, okuyucunun okuma isteğini artırmaya çalışmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından çıkarımda bulunma, değerlendirme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Ben de okuyacağım. O zaman çok bileceğim. Dayımdan bile çok. Alabalık mı değil mi, o zaman anlarız.” (s.55)

4.3.2.5 Hayvan Sevgisi

Güney ve arkadaşları yaylada gezerken kanadı kırık bir keklik bulurlar. Kekliği iyileştirmenin yollarını arayan çocuklar bu konu üzerinde uzun uzun düşünürler. Keklik

ölmesin diye ellerinden geleni yaparlar, dua edip yakarırılar. Güney, annesinin bu kekliğin kanadını sarabileceğini düşünür ve arkadaşlarından izin alarak kekliği evlerine getirir. Hayvanlara acıma, merhamet etme, onları sevme, koruma konusunda farkındalık oluşturmak isteyen roman kahramanı, çocuk okurlara hayvanseverliği, duyarlılık sahibi olmayı öğütlemeye çalışmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, açıklama, öz düzenleme ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“-Ne var, ne saklıyorsun yine?

-Bir keklik anne. Kanadı kırılmış. Getirmeseydim öldürdü.

-Nerden buldun onu?

-Ben bulmadım.

-Kim bulmuş?

-Arkadaşlar bulmuşlar.

-Peki, neden onlar götürmedi.

-Onların annesi kanadını saramazmış.

-Senin annenin saracağını nereden biliyorsun?

Gülücük, öpücük bir sesle,

-Sen sararsın anne, diyor.” (s. 92) (çözümleme, çıkarımda bulunma ve değerlendirme)

“Sevinsin mi, ağlasın mı bilemiyor. Hem gülüyor, hem ağlıyor. Elini uzatıp okşamaya çalışıyor. Süzülüp kaçıyor keklik. ‘Gubarak gubarak!’ diye ötüyor.” (s. 96) (yorumlama)

“Yaylayı çok sevmiş, de. Bir de kekliği var, de.” (s. 100) (yorumlama ve öz düzenleme)

“-Götürüp dağa bırakın, diyor. Yeterince iyileşti, artık kurtarır başını.

-Olur mu anne? Daha uçamıyor. Kapar götürürler. Hem seviyorum onu ben. Arkadaşlar da seviyor...” (s. 104) (açıklama, çözümleme, çıkarımda bulunma ve öz düzenleme)

“Kekliğim, diyor. Kekliğimi almadan gidemem.” (s. 152) (öz düzenleme)

4.3.2.6 Farklı Düşünmek

Eleştirel düşünmede karakterler, bir sorunla karşılaştıklarında hem kendilerine hem de karşıdakilere temel sorular yöneltmeli, problem durumunun analiz edilmesini sağlamalı, çözüm bulabilmek amacıyla çeşitli seçenekler üretmeli, derinlemesine sorgulama yapmalıdır. Romanın kahramanı Güney, yaşadığı olaylar ve karşılaştığı sorunlar üzerine düşünen, sorgulayan, çözüm bulmak için çaba harcayan, çelişkileri fark eden bir çocuktur. Güney, bu yönüyle çocuk okurlara eleştirel düşünmenin kapılarını aralamaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Sonra ne yapar? Dedesi, ninesine ne der? Yüzüne nasıl bakar annesinin?” (s. 29) (çözümleme ve öz düzenleme)

“Nerde ucu bu yaylanın?” (s. 39) (çözümleme)

“Neden uyuyor dedin anne? Neden uyandırmadın beni?” (s. 50) (çözümleme)

“ Hani ben büyümüştüm anne? diyor. ” (s. 52) (çıkarımda bulunma)

“ Gördün de alabalık olduğunu nerden bildin?” (s. 54) (çözümleme)

“ Ne demek gözünü dört açmak? İki gözüm var benim. Nasıl dört açacağım?” (s.78) (değerlendirme ve çözümleme)

“Bunu kim vurdu?

Kanadını kim kırdı?

Yuvası neredeydi?

Yavruları var mıydı?” (s. 89) (çözümleme)

“Ne arıyordu bu keklik buralarda?

Nereden gelmişti?” (s. 90) (çözümleme)

“Ne yapmalı, nasıl yapmalı?

Kim anlar, kim sarabilir?” (s. 90) (çözümleme)

“ Kekliği kim götürecek?

Keklik kimde kalacak?

Kimin annesi sarabilir kanadını kekliğin?

Kim yüklenebilir sorumluluğunu?

Kimin yüreği kaldırır olası bir ölümü?” (s. 91) (çözümleme)

“Bağırsın mı, ağlasın mı? Beklesin mi, arasın mı?

Dışarı mı kaçtı? Kediler, köpekler mi yedi?

Ne diyecek arkadaşlarına? Onları nasıl inandıracak? Kendisini nasıl bağışlatacak? Ya ona kızarlarsa? Ya onu aralarına almazlarsa?

Artık bizimle oynayamazsın derlerse? Ona arkalarını dönerlerse? Onunla konuşmazlarsa? O gelince kalkıp giderlerse?” (s. 93) (çözümleme, çıkarımda bulunma ve öz düzenleme)

“-Hem çocuksun yapma diyorsunuz, söz dinle diyorsunuz, hem de delikanlı diyorsunuz. Sizin de bir sözünüz bir sözünüze uymuyor. Ben de şaşırdım...” (s. 120-121) (değerlendirme ve öz düzenleme)

Tablo 12

Yayla Çiçeği Eserinde Eleştirel Düşünme Becerilerine İlişkin Bulgular

Eleştirel Düşünme Becerileri	f	%
Çözümleme	19	30,65
Öz Düzenleme	14	22,58
Değerlendirme	10	16,13
Çıkarımda Bulunma	8	12,90
Yorumlama	6	9,68
Açıklama	5	8,06
Toplam	62	100

Tablo 12’de görüleceği üzere Yayla Çiçeği eserinde eleştirel düşünme unsurlarından en fazla “çözümleme” (%30,65) becerisine, en az “açıklama” (%8,06) becerisine yer verilmiştir. İncelenen eserler içerisinde en az eleştirel düşünme unsuru bulunduran kitap Yayla Çiçeği’dir. Ancak eserde yer alan kahramanın kendini ve eylemlerini gözden geçirmesi, ulaştığı verileri analiz etmeden, değerlendirmeye tabi tutmadan harekete geçmemesi eleştirel düşünme bağlamında önemlidir.

4.4 Gülşen’in Öyküsü Kitabının Tanıtımı

Görsel Yönetmen : Aşkın Güngör
Basım Yeri : Ankara
Basım Yılı : Temmuz 2017
Yayınevi : Maske Kitap
Sayfa Sayısı : 136

4.4.1 Özet

Gülşen, güler yüzlü, sevimli, doğayı, canlıları çok seven, hayal kurmaktan hoşlanan, ders çalışmaktan ve ödev yapmaktan pek de keyif almayan, biraz yaramaz, tez canlı, kıpır kıpır bir çocuktur. Gülşen, asık suratlı, sinirli, bağırıp çağıran insanlardan hoşlanmamaktadır. Gülmeyi çok seven ve okulda yerli yersiz gülmeleriyle meşhur olan Gülşen, ismini çok sevmektedir. İçindeki gülme isteği ve arzusunun biraz da isminden kaynaklandığını düşünmekte, her zaman çok sevdiği ve kendisine enerji verdiğini düşündüğü ismiyle çağrılmak istemektedir. Gülşen'in sevgi dolu bir ailesi vardır. Evlerinin üst katında ninesi ve dedesi oturmaktadır. Gülşen, olaylar ve durumlar üzerinde çok düşünen, çok kafa yoran ve yaşama dair birçok konuyu sorgulayan bir çocuktur. Büyüklerin aklına gelmeyen sorular onun aklından geçmektedir. Hayata dair sorularının cevaplarını bilge ninesi ve güngörmüş dedesinden almaktadır. Yaşıtlarından daha farklı davrandığı, hayallerinin peşinden koştuğu, özgürlüğü yakalamaya çalıştığı ve çok güldüğü için arkadaşları tarafından çok da sevilmemektedir. Bir gün Gülşen'in öğretmeni Gülşen'in annesi Gülcan Hanım'ı okula çağırır. Gülşen'in çok güldüğünü, kız çocuklarının bu kadar gülmesinin doğru olmadığını, bu davranışın büyüyünce de devam etmesinin olumsuz durumlara yol açacağını belirtir. Gülcan Hanım, öğretmene kibar bir şekilde çocuklara gülmenin çok yakıştığını ifade eder ve kızına destek olur. Gülşen büyüdükçe çocukça davranışlarından arınır, çevresindekilerin takdirini toplayan biri olmayı başarır.

4.4.2 Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerine Katkısı

4.4.2.1 Aile İçi İletişim

Romanda birbirine sevgiyle bağlı geniş bir aile anlatılmaktadır. Gülşen, anne ve babası ile alt katta, dede ve nine ise üst katta oturmaktadır. Karakterler arasındaki güçlü aile bağı dikkat çekmektedir. Aile, iletişime çok önem vermekte, ailenin en küçük bireyi olan roman kahramanı ile sevgi dolu konuşmalar yapmaktadır. Yazar, ailelerin çocuklarına yaklaşım biçiminin nasıl olması gerektiğine dair ipuçları vermektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Dedesi/ninesi ve sofrayı onu bekliyordu. Güle salına gidip masaya oturdu. Dedesi: Nasılmış güzel torunum? dedi. Sırasını bekleyen baba: Hoş geldin şeker kızım dedi... O

gülünce dedesi/ninesi, annesi/babası da güldü. Oda, sofra aydınlanıp ışıdı. Ortalığa   ek kokuları yayıldı. Yemekler daha bir çekici göründü. Gülmek, gülüşmek sofranın bereketi, tuzu, biberiydi.” (s. 18)

Bir ailede, aile bireylerinin evdeki işlerle ilgilenmesi, herkesin elinden geldiğince bir şeylere yardımcı olması, aile üyelerinin fedakârlık yapmaktan ve sorumluluk almaktan kaçınmaması gerekmektedir. Romanda, sağlık çalışanı bir anne vardır. Anne eve yorgun bir şekilde geldiğı için evde iş bölümü yapılarak annenin yükü hafifletilmeye çalışılmaktadır. Babanın bulaşıkları yıkayarak eşine yardım etmesi okurlara ince mesajlar vermektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama becerisine yer verilmiştir.

“Yemekleri anne yapmış, sofrayı anne hazırlamıştı. Baba tabakları, Gülşen kaşıkları, çatalları, bardakları götürdü. İş yapmanın sevinciyle büyüdü, ak güvercin bir kız oldu. Anne yıkadı, baba kuruladı. Baba kuruladı, anne yerleştirdi.” (s. 19)

 ocuk dünyasında masalın hem özel hem de güzel bir yeri vardır. Bunun bilincinde olan nine, torununa her akşam masallar anlatmakta, zaman zaman torununu, anlattığı masalın kahramanı yapmakta, onu eğlendirirken eğitmeyi de ihmâl etmemeye çalışmaktadır. Masalda yer alan tekerlemeler, deyimler ve atasözleri, çocukların hem dil gelişimine hem de düşünme becerilerine olumlu katkılar sağlamaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama becerisine yer verilmiştir.

“Ninesi torununu kucaklayıp göğsüne bastırdı. Nine, sözlerini allayarak, pullayarak: Bir varmış bir yokmuş. Yakın bir zamanda yerkürenin en güzel yerinde, yaşlı bir nine varmış. O ninenin ak güvercin bir kız torunu varmış...” (s. 21)

Romanda,  ocuk kahraman bir iş yapmadan, eyleme geçmeden önce annesinin iznini almaktadır. Gülşen’in büyükleri ile yaptığı konuşmalarda ve onlara gösterdiği davranışlarda saygılı olması önemli noktalardan biridir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Anne, izinle ben dedemin yanına çıkıyorum dedim.  ık bakalım güzel kızım. Az sonra ben de geleceğim. Bugün yine çok yorulдум. Azıcık dinleneyim.” (s. 57)

Gülşen, annesi ile  ğretmeni arasında geçecek konuşmalardan ötürü kaygılanmaktadır.  ğretmeni, kendisi hakkında olumsuz yorumlar yapsa annesi eve dönünce nasıl bir tepki verecektir diye merak içerisindedir. Olası kötü durumların senaryosunu kafasında canlandıran  ocuk kahraman, bu süreçte dedesi ve ninesinin

kendisine yardımcı olacağını düşünmekte ve adımlarını ona göre atmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından çıkarımda bulunma ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Bugünlerde nineme, dedeme daha sevimli görünmeliydim. Daha iyi, daha saygılı davranmalıyım. Çünkü onların desteği olmadan kopacak fırtınayı atlatamazdım.” (s. 58)

Aile bağlarının güçlü ve sevgi dolu olması, ninesinin ve dedesinin kendisine destek olmaları, onu yüreklendirmeleri, anlamaya çalışmaları, çocuk dünyasına hitap edebilmeleri roman kahramanının mutluluğunu artırmakta, hayata bakışını güzelleştirmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“İyi ki elimi uzattığımda tutacak bir dedem/ninem vardı. İyi ki onlar da çocuktuk. İyi ki beni dinliyor ve anlıyorlardı.” (s. 59)

4.4.2.2 Soru Sorma

Roman kahramanı, çok güldüğü gerekçesiyle çevresinden birtakım olumsuz yorumlar alır. Bunun üzerine gülmenin kötü bir şey olup olmadığına dair içsel konuşmalar yapar ve yaşananları sorgular. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama ve çözümleme becerilerine yer verilmiştir.

“Gülmek sakıncalıysa, kötüyse adını neden Gülşen koymuşlardı... Neden ‘güleç kızım, şeker kızım’ deyip sevmişlerdi.” (s. 8)

Sıra arkadaşı Ilgın ile konuşan Gülşen, arkadaşının sözlerini anlamlandırmaya çalışır ve ona çıkarımda bulunmaya yardımcı olacak birtakım sorular yöneltir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama ve çözümleme becerilerine yer verilmiştir.

“Sıra arkadaşı:

Sen yandın Gülşen! dedi.

Anlamadı Gülşen. Gözlerini açıp baktı.

Neden yanacaktım? dedi.” (s. 11)

Öğretmen, çocuk kahramana annesi Gülcan Hanım’ı okula çağırmasını söyler. Ancak öğretmen, kahramanın annesini okula niçin davet ettiğini söylemez. Bu durumu her öğrenci farklı bir şekilde yorumlar. Bunun üzerine kahraman içsel bir konuşma gerçekleştirmeye başlar. Derinlemesine sorular sorarak, gerçekleşme ihtimâli olacak durumları gözden geçirerek kafasındaki sorulara cevap bulmaya çalışır. Eleştirel

düşünme unsurlarından çözümleme, öz düzenleme ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“Annesi bağırır çağırırsa ne olurdu? Nasıl görünürdü? Dedesi, ninesi ne derdi? Nasıl davranırlardı? (s. 11) (çözümleme)

“Neden? dedi. Neden annemi çağırıyor öğretmenim? Ne yaptım ki ben? Öğretmen neden Ilgın'ın annesini çağırmıyordu da onun annesini çağırıyordu? Acaba çok düşündüğü, düş kurduğu için mi? Öğretmen ders anlatırken sınıftan çekip gittiği için mi? Boz serçenin, ak güvercinin peşine takılıp uçtuğu için mi? Bulutlara oturup ayaklarını sarkıttığı için mi? Elini uzatıp annesine dokunduğu için mi?” (s. 12) (çözümleme, çıkarımda bulunma ve öz düzenleme)

“Annem okuldan dönünce: Gel bakalım Gülşen Hanım derse... Kaşlarını çatıp yüzünü asarsa... Bil bakalım öğretmenin beni neden çağırmış? diye sorarsa...” (s. 13) (çözümleme)

Gülşen, sıkılgan bir öğrencidir. Ders süresi boyunca oturmak ve okuldaki bazı kurallara uymak ona güç gelmektedir. Okulda uyulması gereken kurallar ve bu kuralların benimsenmesi üzerine sorgulamalar yapmakta, düşünme becerilerini geliştirmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve değerlendirme becerilerine yer verilmiştir.

“Bu oturma işini kim çıkarmıştı? Kim onay vermişti? Kim yerleştirip yaygınlaştırmıştı? Kim bugünlere kadar getirmişti? Ayakta dursalar daha iyi olmaz mıydı? Daha iyi anlamazlar mıydı? Ya da İsteyen istediği biçimde... Sorsa mıydı? Önerse miydi? Arkadaşları onaylar mıydı? Sevgili öğretmeni nasıl karşılardı? Ne derdi?” (s. 25-26)

Matematik dersiyle başı dertte olan kahraman, sayılar üzerine düşünmekte, okulun ve derslerin amacını anlamaya çalışmaktadır. Derslerin ve okul ortamının çocuklara hissettirdiği duyguları ifade eden Gülşen, fikirlerini eleştirel düşünme süzgecinden geçirmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çıkarımda bulunma, çözümleme ve değerlendirme becerilerine yer verilmiştir.

“Bu eğri deli sayıları kim bulmuştu? Kim adlandırmıştı? Kitaplara kim yerleştirmişti? Kim çocuklar oynamak yerine bunları öğrensin, bellesin, uğraşsın demişti? Neden önlerine sürmeden, gözlerine sokmadan bir kez de onlara soralım dememişlerdi? Bütün bunlar çocuklar okulu sevmesinler diye mi, kafaları karışsın diye

mi, sıkılsınlar diye mi, geceleri kara düşler görsünler diye mi hazırlanmışlardı?” (s. 26-27) (çözümleme, değerlendirme ve çıkarımda bulunma)

“Neden sesim kısık, ayaklarım dolaşık? Neden çocuklar kırkayak, sınıflar dar? Neden dört yanım kara/korku? Neden içim titriyor başöğretmen bağırınca? Neden düş/oyun diye bir ders yok?..” (s. 33) (çözümleme)

4.4.2.3 Toplumsal Değerler

Öğretmen, Gülşen’in çok güldüğünü düşünmektedir. Çok gülmenin iyi bir şey olmadığına inanan ve bu düşünce doğrultusunda yetiştirilen öğretmen, onu uyarmazsa bir öğretmen olarak toplum tarafından eleştirileceğini zannetmektedir. Öğretmenin, öğrencisinden ötürü toplumsal bir baskı hissetmesi söz konusudur. Eleştirel düşünme unsurlarından çıkarımda bulunma, değerlendirme ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Onca öğrenci yetiştirmiş, kuş uçurmuş biri olarak onu uyarması gerekirdi. Yoksa kendini bilmezler: Senin öğretmeninin gözü çıksın, boyu devrilsin, derlerdi. Bugün çocuk deyip hoş görseler de, yarın karşı çıkar, incitirlerdi. Yanlış anlar, yanlış davranırlardı. Ayrıca ölçsüz gülmek, geleneklerimize, törelerimize de aykırıydı...” (s. 8)

Yazar, toplumumuzun gülmeye, sevince ve mutlu olmaya ilişkin algısını güzel mesajlarla iletmektedir. Toplumsal tabuları görmek ve bunlar üzerine düşünmek eleştirel düşünme becerisini geliştirecektir. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama ve yorumlama becerilerine yer verilmiştir.

“Bu toplum gülmeyi, gülenleri sevmezdi. Önemsemez, saygı duymazdı. Ayrıca gülmekten çekinir, korkarlardı. Ölçsüz gülmüşlerse bağışlanmaları için el kaldırır yakarırlardı. Sevincin arkasından acının, gülmenin arkasından ağlamanın geleceğine inanırlardı. Bu konuyla ilgili çok sayıda deyimler, özdeyişler, atasözleri vardı.” (s. 8-9)

Toplumumuzda, büyüklerden görülen şeylerin sorgulanmadan kabul edilmesine, karşı bir görüşü ifade etmekten çekinilmesine değinilmiştir. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama ve yorumlama becerilerine yer verilmiştir.

“Sevgili öğretmeni de dededen, atadan öyle görmüştü. O güne kadar da kimse çıkıp yanlış düşünüyorsun, yanlış yapıyorsun, dememişti.” (s. 9)

Gülşen ve ailesi yemek yedikten sonra ailece yemek duası ederler. Yazar, bunun bir aile geleneği olduğunu, yemekten önce veya sonra dua edilmesinin toplumdan topluma değişiklik gösterdiğini fark ettirmeye çalışmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“El kaldırıp yakardılar: Tanrım, verdiğin nimetler için... Başkaları önden, onlar yiyip doyduktan sonra yakarırlardı. O ailenin geleneği, töresi de böyleydi.” (s. 19)

Roman kahramanı çok güldüğü söylendiği için üzülür. Gülmenin kötü bir şey olmadığını düşünen Gülşen, toplumun gülmeyi sevenlere yönelik tavrını eleştirir. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme, açıklama, çıkarımda bulunma ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Aslında suç benim değil, onların. Önceden söyleselerdi... Çocuklar, gülmek yasaktır! deselerdi. Kim ki gereksiz yere gülerse... Duvarlara astıkları diğer sözler yerine:

Gülmek, saygısızlıktır!

Gülmek, yasalara, törelere aykırıdır!

Gülmek, sağlığa zararlıdır...” (s. 48)

Öğretmen, öğrenciler üzerindeki otoritesini koruyabilmek için sınıf içerisinde şakalaşmamaya, gülmemeye özen göstermektedir. Gülşen, öğretmenin tavrına ve onlardan esirgediğini düşündüğü bazı özelliklere yönelik eleştiriler yapmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından öz düzenleme becerisine yer verilmiştir.

“Benden esirgenenleri, ben öğrencilerimden esirgemeyeceğim.” (s. 66)

Gülşen’in dedesi, kendi öğrencilik zamanlarını anımsar. O dönemde yaşanan durumların kendilerini çok uzun yıllar etkilediğini ifade eder. Toplumumuzun bazı uyarılarını, yasaklarını, kurallarını eleştirir. Çevre baskısının yıpratıcı, zedeleyici yanını gözler önüne serer. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama, değerlendirme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Bizim de canımızı yaktılar. Gelip gidip konuştular. İpe sapa gelmez öğütler, uyarılar, yasaklar... Dövmeler, sövmeler... O nedenle kendimiz olamadık. Yıllar sonra bile kendimize gelemedik.” (s.72)

4.4.2.4 Özgürlük

Roman kahramanı özgürlüğüne düşkün bir kızdır. Kişinin, kimliğini kazanması ve kendini geliştirebilmesi için özgür bir ortamda yetiştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. İleriye dönük hayaller kuran ve meslek seçme noktasında fikir yürütmeye çalışan roman kahramanı, çocuk okurlara kendi kararlarını almalarını, geleceğe yönelik tasarılar geliştirmelerini ve hedeflerine ulaşmak için çaba harcamaları gerektiğini ifade etmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme, çıkarımda bulunma, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Ben çok büyüyünce... Çok okul bitirip öğretmen olunca...” (s. 16) (öz düzenleme)

“Annem/babam gibi ben de büyük bir insan olursam... Önemli bir meslek edinirsem... Onun gibi kapımın üstüne: Gülşen Akdoğan diye yazdıracaktım.” (s. 54) (çıkarımda bulunma ve öz düzenleme)

“Acaba resim yerine şiir mi yazsaydım... Şair mi olsaydım... Hem kendimi, hem de yalan söylemek zorunda kalan diğer çocukları kurtarırdım.” (s.57) (çözümleme, açıklama ve öz düzenleme)

“Ben de büyüyünce önce kendim, sonra da onlar gibi olacaktım.” (s. 59) (öz düzenleme)

“Ben gerçek öğretmen olunca hiç ödev vermeyeceğim. Hep, koşun, oynayın, kuşlarla yarışın diyeceğim. Kendim de onlarla oynayacağım.” (s. 66) (öz düzenleme)

“Gerçek şairler ve şiirler yalan söylemezler. Kalkıp dedemin boynuna sarıldım. Kararımı vermiştim. Ben de gerçek bir şair olacaktım.”(s. 119) (açıklama ve öz düzenleme)

“Yaşamı kolaylaştıracak doğa yasaları var. İşte onları kimse bulmadan ben bulmak istiyorum diye bağırdım.” (s. 130) (öz düzenleme)

4.4.2.5 Toplumsal Cinsiyetçilik

Sıra arkadaşı Ilgın'ın takım tuttuğunu öğrenen Gülşen, eve gelince ninesine takım tutmayla ilgili birtakım sorular sorar. Ninesi, bir futbol takımını tutmak istediğini söyleyen torununa engel olmaya çalışır. Ancak dedesi torununa destek olur ve Gülşen'in bir futbol takımını tutmasını sağlar. Kız çocuklarının futbol takımı tutmasının doğru olmadığına inanılması, toplumumuzda bazı etkinliklerin erkek çocuklarına ait olduğunun düşünülmesi ve kız çocukların bu etkinlikleri yapmasının engellenmesi, eşitsizlik ve

cinsiyetçilik kavramları üzerinde düşünmeye sevk etmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme, çıkarımda bulunma, değerlendirme ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Nine, ben de takım tutayım mı? dedim.

Ne takımı?

Futbol takımı.

Üstüme iyilik sağlık! Tutacak takım mı yok? Futbol takımı da nereden çıktı? Kızların takım olduğu, takım tuttuğu nerede görülmüştür?

Dedem araya girdi. Neden yadırgıyorsun hanım? Bu işin erkeği, kızı olmaz. Kızlar top da oynar, takım da tutar.” (s. 43)

Gülşen’in öğretmeni, Gülcan Hanım ile gülme mevzusu üzerine konuşurken ona kız çocuklarının çok gülmesinin doğru olmadığını söyler. Toplumun kız çocuğundan beklentilerini ifade eden cümleler, cinsiyetçi bakış açısı üzerine düşünmeye yönlendirmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve değerlendirme becerisine yer verilmiştir.

“Gülşen biraz fazla gülüyor. Bir kız çocuğunun yerli yersiz gülmesi sizce doğru mu?” (s. 81)

4.4.2.6 Hayal Gücü

Hayaller, çocukların düşünce dünyalarının ne kadar zengin ne denli gelişmiş olduğunu göstermektedir. Romandaki çocuk kahramanın hayal gücü oldukça gelişmiştir. Çocuk okurlara hayal kurmanın önemi, düşünce dünyasının zenginleştirilmesi gerektiği mesajı örtük olarak verilmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“İçinden kuş olmak çok güzel dedi. Kanatlarım olsaydı uçup uçup ta ötelere giderdim. Ötelerde neler var görür anlardım.” (s. 20) (yorumlama ve öz düzenleme)

“Öğretmenim bu sayılar çok yaramaz. Yerlerinde durmuyorlar. Toplanın diyorum ama dinlemiyorlar. Oynak serçeler gibi kaçıp dağılıyorlar.” (s. 27) (yorumlama)

“Gülşen, devleri sevmezdi. Mağara ağızlarından, kazma dişlerinden korunmak için kaçıp saklanırdı. Başını sıranın altına sokar, gözlerini yumardı.” (s. 27) (açıklama ve öz düzenleme)

“Gülşen Hanım, sizi arıyorlar! Gülşen Hanım, sizi bekliyorlar! Gülşen Hanım, bir isteğiniz var mı? diyecekler” (s. 54) (öz düzenleme)

“Bulutlara oturur, ayaklarımı aşağı sarkıttım. Ay Dede’yle konuşur, yıldızdan yıldıza atlardım.” (s. 68) (yorumlama ve öz düzenleme)

“Eğilip kalkan ağaçlara, pırpırlanan yapraklara bakıp: Dede, ağaçlar da kuşlar gibi uçarlar mı? dedim.” (s. 117) (çözümleme)

“Balık olursam martılar kapar kaldırır. Bir daha annemin kızı olamam. Dedeme nineme sarılamam. Okula gidemem.” (s. 122) (değerlendirme ve öz düzenleme)

“Yalnızlıktan kurtulsun diye duman için dağ çizdim. Deniz için kayıklar, gemiler... Ağaç için yapraklar, çiçekler...Sildim bütün çocukların gözlerindeki korkuları, Açlığı, yoksulluğu, acıyı...” (s. 131-132) (açıklama ve yorumlama)

4.4.2.7 Çocuk Hakları

Eleştirel düşünme yetisi gelişmiş bireyler, kendi haklarının farkında olan, sorumluluk duyguları gelişmiş fertlerdir. Romanda çocukların haklarının gözetilmesi, onların korunması, özenli bir şekilde yetiştirilmesi, düşüncelerini çekinmeden ifade etmelerinin sağlanması, onlara hak ettikleri değerin verilmesiyle ilgili ince mesajlar verilmektedir. Çocuk okurlara ve ailelere eleştirel düşünme becerisi kazandıracak iletiler bulunmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, öz düzenleme, çözümleme, açıklama ve değerlendirme becerilerine yer verilmiştir.

“Çocuk, çocukluğunu yaşayacaktır, yaşaması gerekir. Çocuk olma hakkı, onların en doğal, en tartışmasız hakkıdır. Onlar da senin benim gibi insandır. Çocuk deyip susturmamak, önüne durmamak gerekir. Kurallarla, yasaklarla bunaltmamak gerekir. Koşacaklar, düşecekler, oynayacaklardır. Biz de koşa düşe büyüdük. Önlerine durmak, engellemek, kısıtlamak yanlıştır. Bastırır, susturur, kısıtlarsanız öz güvenlerini yitirir, edilgenleşirler. Ağzı var, dili yok insanlar gibi olurlar.” (s. 61-62) (açıklama, yorumlama, değerlendirme ve öz düzenleme)

“Çocuk, çocukluğunu yaşayacaktır. Önüne durmak, burnuna vurmak doğru değildir. Hangi devirde yaşıyoruz. O eskidenmiş. Bilip bilmeden...” (s. 72) (açıklama, çözümleme ve değerlendirme)

4.4.2.8 Karşılaştırma Yapma

Eleştirel düşünme becerisinin gelişmesi için olaylar ve durumlar arasında karşılaştırmaların yapılması gerekmektedir. Çocuklara zaman ayıramamaktan yakınan anne babalara önceliklerinin neler olması gerektiğine dair iletiler verilmekte, karşılaştırma yapmaları ve düşünceleri için zemin hazırlanmaya çalışılmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Efendim, şimdi babaların işi çok, zamanları yok. Sevgili oğlum; işten de, aştan da, eşten de önemlidir çocuklar.” (s. 73)

Öğretmen annesini okula çağırdığı için üzülen roman kahramanı, sınıf arkadaşlarının bu olaya yaklaşımlarını eleştirmekte, onların bu olaya verdiği tepki ile aynı durumu yaşadıkları vakit kendisinin onlara vereceği tepkiyi mukayese etmeye çalışmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Annem okula çağrıldı diye çoğu arkadaşım sevindi. Ama ben, onların anneleri çağrıldığında sevinmeyeceğim.” (s. 78)

Büyüklerin bazı davranışlarında çelişkiler, tutarsızlıklar olduğunu ifade eden kahraman, onlarla kendini karşılaştırmakta, böyle durumların çocukların gözünden kaçmadığını ifade etmeye çalışmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama, değerlendirme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Büyüklerin söylediklerini yap, yaptıklarını yapma derler. Ne yazık ki çoğu büyüklerin sözleri, özlerine uymuyor. Söylediklerinin tam tersini yapıyorlar. Ama ben onlar gibi olmak istemiyorum. Olmayacağım.” (s. 96)

Çocukların birçok konuda kıyaslama yaptığı, çocuk dünyasında karşılaştırma yapmanın önemi ve bu durumun onlara neler hissettirdiği anlatılmaya çalışılmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“Bakalım onun taş sektiren dedesi var mı? Olsa bile benim dedem kadar sektirebilir mi?” (s. 123)

4.4.2.9 Oyun ve Eğlence

Çocuklar için oyun oynamak bir tutkudur. Oyun, çocuğun sosyalleşmesini, rahatlamasını sağlar. Çocuk, oyunla öğrenir, eğlenir, becerilerini geliştirir. Oyun oynamanın önemi, çocuğun dünyasında oyuna geniş bir yer verilmesi gerektiği, kendi

bilgi ve yeteneklerinden yola çıkarak yepyeni oyunlar geliştirmeleri için cesaretlendirilmeleri yönünde örtük iletiler verilmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama ve öz düzenleme becerisine yer verilmiştir.

“Biz gelince kediler, köpekler, güvercinler yer değiştirdi. Sokak bütünüyle bize kaldı. Koşup düşmeye başladık. Her şeyi unuttuk. Ne korku, ne kaygı... Ne sorgulama, ne azarlama... Vur patlasın, çal oynasın... Altta kalanın canı çıksın! Oyunu, oynamayı çok seviyordum. Oynadıkça arınır durulurdum. Yüklerimden kurtulup yıllar önceki kaygısız çocuk olurdum. Çağırmasalar, sürüyüp götürmeseler bütün gün, bütün gece oynardım.” (s. 15-16)

Tablo 13

Gülşen’in Öyküsü Eserinde Eleştirel Düşünme Becerilerine İlişkin Bulgular

Eleştirel Düşünme Becerileri	f	%
Öz Düzenleme	22	23,66
Açıklama	19	20,43
Çözümleme	16	17,20
Yorumlama	14	15,05
Değerlendirme	13	13,98
Çıkarımda Bulunma	9	9,68
Toplam	93	100

Tablo 13’e bakılacak olunursa Gülşen’in Öyküsü eserinde eleştirel düşünme unsurlarından en fazla “öz düzenleme” (%23,66) becerisine, en az “çıkarımda bulunma” (%9,68) becerisine yer verildiği görülecektir. Bunun yanı sıra eserde yer alan kahramanın ulaştığı verileri tutarlı, anlamlı ve güvenilir bir şekilde sunmaya çalışması, fikirleri gözden geçirmeden eyleme geçmemesi tespit edilen önemli noktalar arasındadır.

4.5 Uçurum Kent Kitabının Tanıtımı

Görsel Yönetmen : Birol Bayram
Editör : Nevin Avan Özdemir
Basım Yeri : İstanbul
Basım Yılı : Ekim 2017
Yayınevi : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
Sayfa Sayısı : 282

4.5.1 Özet

Barış, okumayı yazmayı seven, sorgulayan, araştıran, büyüklerinin deneyim ve tecrübelerinden yararlanmayı seven, anlayışı ve kavrayışı yüksek, saygılı, iyi huylu, macera peşinde koşan, cesur, hayvansever, çalışkan bir gençtir. Barış'ın babası mesleği gereği ailesinden uzakta yaşamaktadır. Bu sebeple evin sorumluluğu anne Aslı Hanım'a yüklenmiştir. Aslı Hanım, tabiri caizse evin hem annesi hem de babasıdır. Barış ve ailesi yaz tatillerini çiftlik evlerinde geçirmektedir. Barış, çok sevdiği, güzel ve akıllı kardeşi Öykü ve yakın arkadaşı Ozan ile çiftlikte birbirinden güzel oyunlar oynamakta, yepyeni maceralara atılmaktadır. Bir gün çiftliğe görkemli, bakışları keskin, sahihsiz bir köpek gelmiştir. Karabaş adını verdikleri bu sevimli köpek de grubun yeni üyesi olmuştur.

Yörenin ileri gelenleri tarafından Yıldız Dağı'nın bilinmeyen bir yerinde uçurumun yer aldığı, bu uçurumdan başka bir kente inmeyi sağlayan geçitin olduğu, günün birinde yıldırım düşmesi sonucunda dağın bir bölümünün çöküntüye uğradığı ve gidenlerin bir daha dönemedikleri anlatılmaktadır. Büyükler bu efsaneyi ara sıra acı bir hatıra olarak paylaşmaktadırlar ancak çocukların uçurumla ilgili merak ettikleri ve kendilerine yönelttikleri soruları cevaplamaktan kaçınmaktadırlar. Yetişkinler, çocukların Uçurum Kent üzerine hayaller kurmalarına, yaşananlarla ilgili araştırma yapmalarına engel olmaya çalışmaktadırlar.

Barış, Ozan ve Karabaş, uçurumu görmek için çok çabalamış ve nihayetinde kimseye haber vermeden dağın en uç noktasına gitmeyi başarmıştır. Uçurumdan gelen sesler, orada yaşayan insanlar olduğunu, ne pahasına olursa olsun bu insanlara ulaşmak, onlarla konuşmak, yıllar önce yaşanan olayları açıklığa kavuşturmak, büyüdüklerini ispat etmek ve daha önce görülmemiş bir kahramanlık örneği sergilemek Barış ve Ozan'ın en büyük tutkusu olmuştur. Uçurum Kent'e ulaşmak isteyen ekip çok büyük mücadeleler vermiş, soğuğa, karanlığa direnmiş, hedefe varma noktasında korkusuzca ilerlemiş olsa da bir türlü Uçurum Kent'in gizemini çözmeyi başaramamıştır. İnsanları, hayvanları, eşyaları yutan Uçurum Kent, kimsenin yanına yaklaşmak istemediği, üzerine düşünmek ve konuşmaktan çekindiği bir şehir efsanesi olarak kalmaya devam etmiştir.

4.5.2 Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerine Katkısı

4.5.2.1 Hayvan Sevgisi

Barış ve Ozan, bir sabah çiftlik kapısında bekleyen bir köpek görür. Köpeği çok seven çocuklar, bir süre onu gözlemleyerek tanımaya çalışır. Birkaç gün içinde köpek çocuklara, çocuklar da köpeğe alışır, kaynaşırlar. Yazar, çocuklara hayvan sevgisi aşılamanın, hayvanlar konusunda duyarlılık sahibi olmanın önemini ifade etmeye çalışmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Onu bir sabah kapıda beklerken gördük. Çok değişik, çok güzeldi. Bedeni fildişi renginde; ağzı burnu, kulak uçları karaydı. İri, ışıltılı, keskin gözleri vardı. O güne değin böylesini görmemiştik. Duruşuyla, bakışıyla bildiklerimizden, tanıdıklarımızdan çok ayrıydı. Özgün ve özeldi. Oldukça alımlı çalımlydı. Öyle sanıyorum, soyunun en aşkın örneği idi. İnsanda ilgi ve saygı uyandırıyor.” (s. 1-2) (değerlendirme, açıklama, yorumlama, çözümleme ve öz düzenleme)

“Bir zaman gidici konuk gibi gördük. Ölçülü, özenli davrandık. Kırmamaya, incitmemeye çalıştık. Bir daha göremeyeceğiz gibi ayrıldık. Uyanır uyanmaz gitmiş mi, duruyor mu diye baktık.” (s. 3) (açıklama ve öz düzenleme)

“Sonra tutup sarıldık üçümüz de. Bir süre güreştik, boğuştuk, yuvarlandık. Dağ, tepe, ot çiçek olduk. Bütünleşip tek bir can, sonra ayrışıp Barış, Ozan, Öykü, Karabaş olduk.” (s. 44) (öz düzenleme)

“At da, it de sevecen yaratıklardır. Çabuk sever, geç unutulur. Attan itten arkadaşı olanın arkası yere gelmez. Ağrıyıp incinmez.” (s. 75) (değerlendirme ve açıklama)

“Çok sadık yaratıklardır atlar.” (s. 76) (çıkarımda bulunma)

4.5.2.2 Akıl Yürütme

Bir sabah çiftliğe sahipsiz bir köpek gelir. Roman kahramanı, köpeğin kendi çiftliklerine gelme sebebine ilişkin fikir yürütmeye başlar. Çocuk okurlara, olaylar ve durumlar üzerinde akıl yürütmenin, mantıklı açıklamalar yapmanın, tutarlı sonuçlara ulaşmayı sağlayacağı mesajı verilmeye çalışılmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Evimizin önü at koşturacak kadar genişti. O yöredeki çiftliklerin en büyüğüydü. Bizi seçmesinin bir nedeni de öyle sanıyorum buydu.” (s. 3) (değerlendirme, çıkarımda bulunma ve açıklama)

“Uzak bir yerden geldiğine göre büyük olasılıkla açtı.” (s. 4) (çözümleme ve çıkarımda bulunma)

Karabaş adını verdikleri köpeğin sahibinin ortaya çıkma ihtimâlini düşünen kahraman ve arkadaşları bu durum karşısında neler yapabileceklerine ilişkin fikir üretmeye çalışırlar. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve değerlendirme becerilerine yer verilmiştir.

“Götürüp atların ahırına bağlayalım. Ne bilecekler onun nerede olduğunu. Kırk yıl arasalar bulamazlar.” (s. 6)

Dedesi ile sohbet eden roman kahramanı, onun ölüm ve yaşam üzerine yaptığı yorumlardan yola çıkarak dedesinin örtük olarak ifade etmeye çalıştıklarını anlamlandırır. Eleştirel düşünme unsurlarından çıkarımda bulunma ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Dedem, böyle deyince gözüm yaşarır, içim burkulurdu. Öyle sanıyorum bizi yokluğuna alıştırmaya çalışıyordu.” (s. 21)

Roman kahramanı, çiftlikteki hayvanlar içerisinde özellikle tavşanlarla vakit geçirmek istemesinin sebepleri üzerine düşünerek, duygularını gözden geçirir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve değerlendirme becerilerine yer verilmiştir.

“Belki de evcil oldukları içindi. Belki de bakıcıları olduğu içindi. Belki de elimizi uzattığımızda kolayca yakalayabileceğimiz içindi.” (s. 30)

Uçurum Kent’e ulaşmanın yollarını arayan Barış, uçurumla ilgili sır perdesinin aralanmasına yönelik yepyeni fikirler geliştirir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme, öz düzenleme, değerlendirme, açıklama ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“Helikopterle izlenebilir, gözlenebilirdi. İplerle, halatlarla insan sarkıtılabilirdi. Ya da başka yollarla, yöntemlerle... Böylesi bir sorunu çözmek, açıklığa kavuşturmak, çevredekileri bilgilendirmek olanaksız değildi.” (s. 58) (değerlendirme ve açıklama)

“Ben düşündüğüme göre bu olasılığı başkaları da düşünmüş, denemiş olmalıdır.” (s. 59) (çözümleme ve çıkarımda bulunma)

“Düşünürken, taşınırken şu yargıya vardım: O uçurumu görmek için karşı yandan bakmak gerekirdi. Bunu hiç düşünmemiştik. Öyle sanıyorum bizden önce de düşünen olmamıştı. Akıllarına gelmemişti.” (s. 63) (açıklama, çıkarımda bulunma ve öz düzenleme)

Uçurum Kent ile ilgili gözlemler yapan, bilgiler toplayan roman kahramanı, kentin adı ve kentte gelişen birtakım fiziksel yasalar hakkında mantık yürütmeye çalışarak bazı sonuçlara varmanın peşindedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme, değerlendirme, açıklama ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“Uçurum Kent adını değiştirmek gerekirdi. Uçurum Kent değil, Sesini Yitiren Kent, ya da Uçuran Kent demek daha doğru olurdu. Çünkü görünmeden bütün canlıları, nesneleri çekip alıyor, uçurup kaçırıyordu.” (s. 63) (değerlendirme ve açıklama)

“Göre gözleye şu yargıya vardık: Uçurumdan esinti geçince demek ki bir hava boşluğu oluşuyor. Dış basınç doğal olarak iki yakada bulunan nesneleri boşluğa doğru itiyor. İki yaka birbirlerine yaklaşmak, kavuşmak, birleşmek istiyor. Birbirlerine toprak, ot, çalı gönderiyor. Ya da daha güçlü, daha aşkın bir çekim gücü, manyetik kayalar var. Bunlar birbirini çekiyor.” (s. 64) (açıklama, çıkarımda bulunma ve çözümleme)

Atların varlığı ve ortaya çıkış serüvenleri ile ilgili düşünceler geliştiren Barış, sebep-sonuç ilişkilerinden hareket ederek akıl yürütmeye çalışır. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme, açıklama ve yorumlama becerilerine yer verilmiştir.

“Bence Tanrı önce dişiği yarattı. Çoğalsın yayılsın diye sonra erkeği... Sonra sevgiyi; sonra çoğalma, yaşama, soyunu sürdürme içgüdüsünü...” (s. 75)

Uçurum Kent’e yakın kayalara çizilmiş birtakım resimlerle karşılaşan roman kahramanı, yazılardan, çizimlerden yola çıkarak Uçurum Kent ile ilgili araştırmalarında yalnız olmadığı sonucuna ulaşır. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“Demek ki buralara bizden başka inip çıkanlar da vardı.” (s. 135)

Uçurum Kent’te yaşayan insanları düşünen Barış, onlarla ortak noktalarını bulmak için fikir yürütür ve bazı sonuçlara ulaşır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“Bu topraklarda yaşadıklarına göre aynı dili konuşuyorduk. Aynı değerlerle beslenmiş, aynı acılarla yoğrulmuş, aynı sınavlardan, tuzaklardan geçmiştik.” (s. 136)

4.5.2.3 Arkadaş Sevgisi

Roman kahramanı Barış ve yakın arkadaşı Ozan, akrandır. İki arkadaş çok iyi anlaşır. Aralarında güçlü ve güzel bir arkadaşlık bağı vardır. Sorunlarını, dertlerini bölüşen, sevinçlerini, mutluluklarını paylaşan ikili, çocuk okurlara gerçek, samimi bir arkadaşlıkta olması gereken özellikler, arkadaş sevgisi ve arkadaşlık kurmanın bireyin hayatındaki önemi noktasında mesajlar taşımaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme, açıklama, çözümleme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Komşu evin oğlu Ozan sınıf arkadaşımı. Günün büyükçe bir bölümünü bizde geçirirdi. Onu hep bizde gördükleri için kardeşim sanırlardı. Biz de kardeş gibi davranır, kardeş gibi geçinirdik. Kardeş gibi çekişir, çatışır, küsüp barışırdık.” (s. 3) (açıklama ve öz düzenleme)

“Hep bizimleydi. Bir içtiğimiz su ayrı giderdi. Gelmemişse sorarlardı: Ozan nerede? Ozan neden gelmedi? Ozan nereye gitti?” (s. 10) (çözümleme)

“Ozan’ı da kardeşim kadar severdim. İyice alışmış, kaynaşmıştık. O gelmediği zaman sofradaki yeri boş kalırdı. Yemek bitinceye değin tabağını kaldırmazlardı.” (s. 10) (açıklama)

“O benim kardeşimdi. Beni hiç yalnız bırakmamıştı. Birlikte gülmüş, birlikte ağlamıştık. Benim yüzümden çok kavga etmişti. Çoğu suçumu da üstlenmiş, beni kurtarmıştı.” (s. 11) (öz düzenleme ve değerlendirme)

4.5.2.4 Sorgulama

Romanın ana kahramanı, yaşamın her anında sorgulamalar yapar. Fikirlerini eleştirel düşünme süzgecinden geçirir. Mantıklı, tutarlı yargılara varmanın, etkili, temel ve doğru sorular sormaktan geçtiğini düşünür. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, değerlendirme, çıkarımda bulunma ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Çok güzelmiş. Hiç böylesini görmemişim. Soylu bir köpeğe benziyor. Kim bilir kimindir?..” (s. 5) (yorumlama, çıkarımda bulunma, çözümleme ve değerlendirme)

“Geçenlerde yaptıklarınızı unutmadım, derdi. Dedenize yutturdunuz; ama bana yutturamazsınız. Bakalım o gidince ne yapacaksınız?” (s. 9) (çözümleme)

“Suç, eksiklik bende mi, yoksa şansım mı kötü; anlamış değilim.” (s. 12) (çözümleme ve öz düzenleme)

“Pekiye, akşam sormayacak mı neredeydiniz? Beni niye götürmediniz? Ne diyeceksiniz? Nasıl açıklayacak, inandıracaksınız?” (s. 14) (çözümleme)

“Nereden buldunuz? Neden yakaladınız? Nasıl bakacaksınız?” (s. 15) (çözümleme)

Barış, Yıldız Dağı’nı seyrederken birtakım sorular sorar. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve yorumlama becerilerine yer verilmiştir.

“Kim bilir kaç derviş geçmişti bu dağdan. Kaç Kerem aşmıştı. Kaç Ferhat kazma vurmuştu böğrüne. Kaç genç kızın ergen sesi yankılanmıştı. Kaç yolcu yorulup...” (s. 19) (çözümleme ve yorumlama)

“Neden dağlar bu ölçüde çekiciydi? Neden düz ovayı bırakıp dağlara gidiyorduk? Dağcılar ölüm yolculuğuna çağıran neydi? Neden bile bile...” (s. 23) (çözümleme)

Çiftlikte şimdiye kadar görmedikleri bir büyüklükte yılanla karşılaşan ana kahraman, yılanla ilgili sorgulamalar yapar. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme becerisine yer verilmiştir.

“Bugüne değin nerede yaşamış, nerede saklanmış? Ne yemiş, ne içmiş?” (s. 41)

Karabaş’ın özel bir hayvan olduğunu düşünen Barış, onun verdiği mesajı, anlatmak istediklerini anlamlandırmaya çalışır. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme becerisine yer verilmiştir.

“Ne vardı, Karabaş ne görmüştü? Neden bizi engellemiştii?” (s. 48)

Roman kahramanı, Uçurum Kent’in sırrını çözmeye çalışırken büyüklerinin kaçamak cevaplar verdiğini fark eder. Büyüklerin neden bu şekilde davrandıklarını anlamaya çalışır. Bu söylence üzerine araştırma yapılmamasının, gerçeklerin açığa çıkarılmamasının sebeplerini bulmaya yönelik derinlemesine sorular sorar ve uçurumun taşıdığı gizemi sorgular. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme, değerlendirme ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“Neydi bizim bilmeyip de onların bildiği? Bilmezlikten, duymazlıktan geldiği?” (s. 53) (çözümleme)

“Neden derinlemesine bir araştırma yapılmamıştı? Neden uzmanlarca incelenmemişti? Çok mu zordu? Çok mu tehlikeliydi? Yoksa önemsiz, gereksiz miydi? Üstünde durmaya değmez miydi?” (s. 58) (çözümleme ve değerlendirme)

“Acaba uçurumun çekim gücü nereden geliyordu? Mıknatıs örneği kayalar mı vardı? Yoksa... Bu gücün büyüklüğü ne kadardı? Nasıl etkisiz, zararsız duruma getirilebilirdi?”

Nasıl dengelenebilir ya da engellenebilirdi? (s. 59) (çözümleme, çıkarımda bulunma ve değerlendirme)

“Acaba bu su nereye gidiyordu? Nerede duruyordu? Hangi ırmağa karışıyor; göle, denize dökülüyordu? Göz alabildiğine ovalar yaz aylarında cayırların yanarken, neden bu sudan yararlanılmıyordu? Yoksa işin içinde başka işler mi vardı? Birileri söylene üreterek, korku yayarak insanları uçurumdan uzak mı tutmak istiyordu? (s. 59) (çözümleme, değerlendirme ve çıkarımda bulunma)

Uçurum Kent’te yaşadıkları söylenen insanları merak eden Barış, çeşitli sorular aracılığıyla fikirlerini derinleştirir. Eleştirel düşünme unsurlarından çıkarımda bulunma, çözümleme ve değerlendirme becerilerine yer verilmiştir.

“Kimdi, kimlerdi onlar? Hangi boydan, hangi soydan, hangi ulustandılar? Neler eker, ne biçerlerdi? Neler yer, neler içerlerdi?” (s. 60) (çözümleme)

“Kimler yaratmış, kimler üretmiş bu söylenti? Neden, niçin?” (s. 62) (çözümleme ve değerlendirme)

“O yeraltı kentinde ne yapıyorlardı? Neler üretiyorlardı? Neler yiyor, neler içiyorlardı? Nasıl yaşıyorlardı? Nasıl bir düzenleri vardı? Yer üstündekilerden daha mı ilerideydiler? Bugüne değin çıkmayı denememişlerdi? Korktukları, çekindikleri bir şey mi vardı?” (s. 112) (çözümleme, değerlendirme ve çıkarımda bulunma)

Yer altındaki gizli bir şehrin varlığını sorgulayan roman kahramanı, toplum olarak gökyüzüne duyduğumuz merakı yerin altı için duymamamızın sebeplerini sorgular. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve değerlendirme becerilerine yer verilmiştir.

“Neden yerin derinliklerini düşünmüyorduk? Neden yerin derinliklerine ilişkin şiirlerimiz, masallarımız, öykülerimiz, romanlarımız yoktu? Neden uzaya ilgi duyuyorduk da yerin yedi kat altını düşünmüyorduk?” (s. 65)

Atları ve ortaya çıkış serüvenlerini muhakeme eden Barış, okuyucuya eleştirel düşünme ipuçları vermekten kaçınmamaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme ve değerlendirme becerilerine yer verilmiştir.

“İlk at nerede yakalandı, nerede çoğaldı, nereden yayıldı yeryüzüne bilmiyorum. İlk at denizden mi geldi, gökten mi indi, terden mi üredi bilen yok. İlk örnek erkek miydi, dişi miydi, bilmiyorum.” (s. 75)

Büyük hedefleri olan ana kahraman, hedeflerine ulaşmak ve hayallerini gerçekleştirmek için çocukluk çağından çıkması gerektiğine inanmaktadır. Kahraman, arzuladığı döneme ne zaman kavuşacağı ile ilgili sorgulamalar yapmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Ne zaman çocukluktan çıkacaktık? Ne zaman güvenlerini kazanacaktık? Ne zaman bir başımıza iş yapacaktık?” (s. 143)

4.5.2.5 Sır Saklama

Roman kahramanı ve arkadaşları, dışarıda oyun oynarken başlarından geçen hadiseleri, yaşadıkları bazı sorunları, sıkıntıları ailelerinden ve çevrelerinden saklama eğilimindedirler. Anlatmaktan kaçındıkları bazı durumları birbirlerine söz vererek sır olarak tutmaya çalışırlar. Çocuk okurlara ve ailelere, arkadaşlar arasında bazı sırların olabileceği, söz verildiği takdirde verilen söze sadık kalınması gerektiği ifade edilmeye çalışılmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Bir sorun yoksa sorgulama, yargılama olmazdı. Biz de çoğu şeyi gizler, saklardık. Görünür nitelikteki yaralanmaların dışındakileri söylemezdik. İncinmeleri, çürükleri, ezikleri göstermezdik.” (s. 7-8) (açıklama ve öz düzenleme)

“Doğan Dede, dediğini yapardı. Öğretirim demişse öğretirdi. Bize de kısa sürede öğretmişti.” (s. 79) (değerlendirme)

4.5.2.6 Aile İlişkileri

Barış ve ailesi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Torunlarını çok seven, onları ilgiyle büyüten bir dede, çocuklarına hem anne hem de baba olan bir anne, dedesini ve annesini çok seven, onların sözünden çıkmayan ve onlara saygıyla, hürmetle muamelede bulunan iki çocuk, okuyucuya aile olmanın önemini, aile içi iletişimin taşıması gereken özellikleri, büyüklerin ve küçüklerin birbirlerinin üzerindeki haklarının neler olduğuna dair iletiler taşımaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Dedemin Öykü’ye olan aşırı ilgisinden, sevgisinden de yararlanırdık. Annemden izin alamadığımız zaman dedeme başvururduk. Kimse dedemin sözünün üstüne söz koyamaz, buyruğuna karşı çıkamazdı. Aslı kızım, derdi. Çocuklar benim yanımdaydı. Önemli bir sorun yok.” (s. 9) (değerlendirme)

“Günaydın anne, dedim. Sıcak, sevecen bir sesle: Günaydın yavrum, dedi annem de.” (s. 67) (yorumlama)

“Biz, büyük bir aileydik. Acımız da, sevincimiz de ortak. Birlikte ağlar, birlikte gülerdik. Katılanlarla büyür, ayrılanlarla eksilirdik.” (s. 139) (açıklama ve öz düzenleme)

4.5.2.7 Kardeş Sevgisi

Romanın ana kahramanı, kardeşine oldukça düşkündür. Sevgisini ve ilgisini kardeşinin üzerinden eksik etmeyen kahraman, kardeşine iltifatlar ederek onu yüceltmekte, onunla oyunlar oynayarak güzel vakit geçirmesine yardımcı olmaya çalışmaktadır. Okuyucuya, kardeşler arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği, kardeş sevgisi açık iletiler aracılığıyla verilmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, açıklama, çıkarımda bulunma ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Sarılıp öptüm kardeşimi. Saçlarını koklayıp içime çektim.” (s. 34) (öz düzenleme)

“Onu çok seviyorduk. Kırılmasını, incinmesini istemiyorduk. Benden önce Ozan sarıldı. Güvercin kardeşim benim. Seninle gurur duyuyorum, dedi.” (s. 44) (yorumlama ve öz düzenleme)

“Hangileri çiçek, hangisi Öykü ayrılmıyordu. O da çiçekler, yoncalar gibi incecik, küçücüktü. Alımlı, sevimli, yalın ve temizdi.” (s. 45) (açıklama ve yorumlama)

“Çok güzelsin küçük prenses, dedik. Sen prenseslerden daha güzelsin.” (s. 45) (çıkarımda bulunma)

4.5.2.8 Kadının Değeri

Çiftlikteki kadınlara onları zorlamayacak, yıpratmayacak işlerin verilmeye çalışıldığının ifade edilmesi, kadınlara değer verildiğini göstermesi açısından önemlidir. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama becerisine yer verilmiştir.

“Kadınlara ağır işler yaptırılmazdı. Kaldırılacak, koparılacak işleri erkekler yüklenirlerdi.” (s. 37)

4.5.2.9 Karşılaştırma

Roman kahramanı, Karabaş'ı gözlemledikten ve onu diğer köpeklerle karşılaştırdıktan sonra onun farklı, özel bir yere sahip olduğunu anlar. Eleştirel düşünme

unsurlarından yorumlama, değerlendirme, çıkarımda bulunma ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Evet, insan gibi... Gizemli, kapalı, anlaşılmaz... Görme, duyma yetisi çok gelişmiş. Diğer köpeklere benzemiyor. Ya iyi eğitilmiş ya da olağanüstü bir yanı var. Geleceği, olacakları önceden seziyor, anlıyor, biliyor!” (s. 43)

Barış, at bakıcısının atlara bakış açısını, onlara yüklediği değeri, Türk kültüründe atın yeri ve önemini karşılaştırmalar yaparak belirtir. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme, açıklama, yorumlama ve çıkarımda bulunma becerilerine yer verilmiştir.

“Ona göre yaratıkların en güzeli, en akıllısı, en yararlısı atlardı. İnsanlığın gelişmesinde atların çok büyük bir payı vardı. Özellikle Türkler atlara çok şey borçluydu. Eğer atlar olmasaydı Orta Asya’dan Anadolu’ya yani buralara gelemezlerdi. O nedenle: Kuş kanadı ile Türk atı ile, derlerdi.” (s. 72)

İnsan belleği ile bilgisayarlar arasında mukayese yapan roman kahramanı, insan belleğinin müthiş yapısını açıklar ve teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin, üretilen herhangi bir teknolojik aletin onu üreten akıldan daha üstün olamayacağını günümüz insanına açık mesajla iletmeye çalışmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından çıkarımda bulunma, değerlendirme ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“İnsan belleği çok güçlü bir alıcı, verici, üreticiydi. Görüntülüyor, biçimlendiriyor, renklendiriyor, canlandırıyor. Beynin, belleğin bir örneği olan bilgisayar onun yüzde biri bile değildi.” (s. 97)

Roman kahramanı, Yıldız Dağı’nın sarp, çetin bir yapıya sahip oluşunu, yaptıkları çalışmalarda dişe dokunur bir neticeye ulaşamamalarının sebebini karşılaştırma yaparak ifade etmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme becerisine yer verilmiştir.

“En tanınmış iz sürme ustaları bile bu dağda iz süremezdi.” (s. 135)

4.5.2.10 Geleceğe Yönelik Tasarılar

Romanın ana kahramanı, Uçurum Kent’in gizemini ortaya çıkarmak için çalışırken hayaller kurmayı ihmal etmemeye çalışır. Kurduğu hayallerin, kendisini hedefine biraz daha yaklaştırdığını düşünür. Çocuk okurlara, hayal kurmanın, hayal gücünü beslemenin önemi ifade edilmeye çalışılmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, açıklama, çözümleme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Bir gün Yıldız Dağı dillenecekti. Uğuldayıp konuşacak, binlerce yıllık gizini, yüreğini yakan közü söze dönüştürecekti.” (s. 65) (yorumlama)

“Kent uykusundan uyanmış geriniyor, soluyor, öksürüyordu.” (s. 85) (yorumlama)

“Nasıl saldıracağımızı, nasıl yakalayacağımızı kurduk, tasarladık. Hem korktuk, hem sevindik. Yakalamış gibi gururlandık.” (s. 224) (çözümleme, açıklama ve öz düzenleme)

Barış, Uçurum Kent ile ilgili araştırmalar yaparken birtakım hayallere dalar. Kent’in sırları açığa çıktığı takdirde böyle büyük bir işe imza attığı için dünya çapında bir üne kavuşacağını düşünür. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çıkarımda bulunma, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Gün gelecek, Barış adlı bir çocuk bu yola bir başlangıç yapmış, diyeceklerdi. Uçurum Kent, bir giz olmaktan çıkacaktı.” (s. 63) (çıkarımda bulunma)

“Eğer görürsek, çözersek büyük bir iş başarmış olacaktık. Önce bu gerilimden kurtulacaktık. Ayrıca herkes bizden söz edecekti. Gazeteler, televizyonlara çıkacaktık...” (s. 142) (değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme)

“Başarabilirsem yıllarca konuşulacaktı. Belki de Uçurum Kent adı Barış kent olacaktı. Kuşaktan kuşağa, ağızdan ağza, kulaktan kulağa söylenip gidecekti.” (s. 204) (öz düzenleme ve çıkarımda bulunma)

“Az zamanda yıldız olurduk. Yüzyılın en önemli olayı olarak bütün yeryüzüne yayılırdı adımız. Tarih olur kitaplara girerdik.” (s. 257) (öz düzenleme ve yorumlama)

Roman kahramanı, hayalini gerçekleştirebilmek, başarılı olabilmek için yerbilimci, kazıbilimci olmayı hedefler. Geleceğe yönelik tasarılar geliştiren kahraman, çocuk okurlara, hedeflere ulaşmak için yeterli bilgi ve birikime sahip olmak gerektiğini, bunun da eğitimle mümkün olacağını ifade etmeye çalışmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından öz düzenleme ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Başarabilirsem okuyup kazıbilimci olacaktım. Başka çıkar yol yoktu.” (s. 191)

4.5.2.11 Mücadele Etme

Romanın ana kahramanı, kız kardeşi Öykü’den bahsederken onun kafasına koyduğu işi yapmak için gösterdiği kararlılığı, girdiği mücadeleleri anlatır. İnsanların pes etmeden, sabırla, inançla, kararlılıkla mücadele vermesi, yoluna devam etmesi gerektiği

mesajı okuyucunun eleştirel düşünme becerilerini geliştirecektir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Sözgelimi bir dala çıkamamışsa, küçük bir hendeği atlayamamışsa, sığ bir sudan geçememişse döne döne denerdi. Yardım etmek istediğinizde de ‘Kendim yaparım’ derdi.” (s. 115)

Barış, Uçurum Kent söylencesini ortaya çıkarmak için aldığı riskleri, yaşadığı zorlukları, katlandığı güçlükleri ifade eder. Mücadelesinden vazgeçmeyen kahraman, çocuk okurlara eleştirel düşünme bağlamında ince iletiler vermektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, çözümleme, çıkarımda bulunma, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Yine de deneyecek, görecektik.” (s. 142) (öz düzenleme)

“Umudumuzu yitirmedik ama sandığımız kadar da kolay değil. İnsan bazı şeyleri yaşamadan, görmeden anlamıyor. Bu işin başka yolunu bulmalıyız. İyice araştırmalıyız.” (s. 148) (değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme)

“Bir kez daha deneyelim. Olmazsa, başaramazsak...” (s. 186) (çıkarımda bulunma ve çözümleme)

“Her türlü olasılığı düşünmüştüm. Düşüp parçalanmak, bir daha geri dönmek de vardı. Gitmezsem içimde kalacaktı. Gitmezsem çatlayacaktım ve uyku düzenim bozulacaktı.” (s. 201) (değerlendirme, yorumlama ve öz düzenleme)

4.5.2.12 Gelenek ve Görenekler

Gülfem, Barış'ın manevi ablasıdır. Gülfem'in evlenecek olması aile üyelerini üzmektedir. Ancak onun mutluluğu her şeyden önce gelmektedir. Yazar, gelenek ve göreneklerin Türk toplumundaki yerini ve önemini, töre gibi yazılı olmayan kuralların, bireylerin yaşamına etkilerini açık ve örtük mesajlarla anlatmaya çalışmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından değerlendirme, çözümleme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Biliyorsunuz yarın düğün törenimiz var. Kız evi olarak iyi bir izlenim bırakmamız gerekir. Gelenlerle ilgilenin. Kimse gücenmesin, kırılıp incinmesin. Gülfem için ne yaparsak azdır.” (s. 119) (değerlendirme ve açıklama)

“Törenin o yöreye uygun olması gerekirdi. Gittiği yerde söz edilmesini, yüzüne vurulmasını istemiyorduk.” (s. 119) (açıklama ve öz düzenleme)

“Böylesi düşünlerde birinci gelene işlemeli bir yastık veriyorlardı. Buna çeyiz yastığı deniliyordu. O yöre töreleri, gelenekleri gereği çok önemsenirdi.” (s. 126) (açıklama)

“Oysa gelenek gereği kemerini bağlamamız, kapıyı tutmamız gerekirdi.” (s. 133) (çözümleme ve öz düzenleme)

4.5.2.13 Öz Eleştiri

Roman kahramanı, Uçurum Kent’e ulaşma çabasını eleştirel bir bakış açısıyla ifade etmeye çalışır. Kahraman, eksikliklerini dile getirmekten çekinmez. Amaçları uğruna verdikleri mücadelenin haklı gururunu yaşayan Barış, gösterdikleri cesarettten ötürü kendilerini takdir ederken süreç içerisinde deneyim sahibi olmalarını, kendilerini tanımalarını, potansiyellerini fark etmelerini kazanım olarak değerlendirir. Bireyin, kendini eleştirmesi, güçlü ve güçsüz özelliklerinin ayırımına varması, kendini geliştirme çabası çocuk okurlara örnek olacaktır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, değerlendirme, açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Bizimki ölçsüz, sağlıksız, aşırı bir ilgiydi. Araştırmadan, sorup soruşturmadan, bilgi toplamadan tez canlı bir girişimdi. Çocuksu bir çabaydı, delilikti.” (s. 137) (değerlendirme ve öz düzenleme)

“Hem kendimize kızıyor, hem de gurur duyuyorduk. Bizim yaşımızdaki çocuklar şimdi annelerinin dizinin dibinde otururken, biz karanlık geceyle, korkuyla, soğukla boğuşuyorduk.” (s. 154) (öz düzenleme, yorumlama ve değerlendirme)

“Aslında o gece önemli bir deneyim olmuştu bizim için. Çok korkmuş, çok üşümüştük; ama özgüvenimiz artmıştı. Korkularımızla yüzleşmiş, direncimizi ölçmüştük.” (s. 185) (öz düzenleme ve açıklama)

“Açıkçası bu sorun bizi aşıyordu. Biraz daha bilgi toplamamız, biraz daha büyümemiz gerekiyordu.” (s. 191) (değerlendirme ve öz düzenleme)

“Böylesi sevinçlere, coşkulara dayanacak kadar güçlü değildim. Çabuk inanıyor, çabuk etkileniyordum. Çocuktum ve yalındım.” (s. 204) (öz düzenleme, değerlendirme ve açıklama)

“Neler yapabileceğimizi gördük. Kendimizi tanıdık. Bir anlamda boyumuzun ölçüsünü aldık.” (s. 208) (açıklama, değerlendirme ve öz düzenleme)

4.5.2.14 Doğa Sevgisi

Romanın ana kahramanı, annesinin doğa ile ilgili konuşmalarını anımsar. Doğanın mucizevi yanını, güzelliklerini, insana verdiği huzuru, mutluluğu, doğayla iç içe yaşamanın bireye olumlu katkılarını okura hissettirmeye çalışır. Eleştirel düşünme unsurlarından yorumlama, değerlendirme ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“En doğal, en yalın, en gerçek ve gerçekçi kitap doğadır. Doğadan daha büyük, daha oylumlu, daha yetkin, daha derinlikli bir kitap yoktur. Bütün bilgilerin kaynağı doğadır. Eskimeyen, geçerliliğini ve gerçekliğini yitirmeyen doğa...” (s. 137)

4.5.2.15 Toplumsal Eleştiri

Barış, toplumun öğrenci üzerindeki baskısını eleştirel bakış açısıyla vermeye çalışır. Çocukların çocukluklarını yaşamalarına izin verilmemesi, ailelerin çocuklarından yana aşırı beklenti içinde olmaları, çelişkiler ve tutarsız yaklaşımlar okura sezdirilmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme, değerlendirme ve açıklama becerilerine yer verilmiştir.

“Sürekli uyarılar, öneriler, yasaklar... Gündüz ders, geceleri ödev... Hafta sonu özel dersler, bıkıtıcı kurslar. Öğrenci uyumaz, yorulmaz, yılmaz... Konuşmaz, gülmez, soluk almaz... Küpe takmamıza izin vermezler ama sözlerinin kulağınıza küpe olmasını isterler.” (s. 245)

Romanda, ana dilinin değerini bilmeyen, yabancı dil hayranı olan bireylere yönelik eleştiri yapılmaktadır. Eleştirel düşünme yetisi gelişmiş birey, ana dili konusunda hassastır, dilde yozlaşma noktasında uyanıktır, bilinçli bir şekilde davranmak zorundadır mesajı verilmek istenmektedir. Eleştirel düşünme unsurlarından çözümleme ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Doğum günlerinde, unutup ana dil sıcaklığını: Happy birthday to you! diye bağırıyorlar mı?” (s. 256)

Toplumumuzda cinsiyet ayrımcılığına dayanan birtakım düşünceler mevcuttur. Cinsiyetçi söylemlerin doğru olmadığı, duyguların kadın veya erkek, genç veya yaşlı ayrımı yapılmadan yaşanması gerektiği belirtilmeye çalışılmaktadır. Eleştirel düşünme unsurlarından açıklama ve öz düzenleme becerilerine yer verilmiştir.

“Erkekler ağlamaz dedikleri için ağlamadık. Dişlerimizi sıkıp direnmeye çalıştık. Dolu dolu gözlerle el salladık.” (s. 280)

Tablo 14*Uçurum Kent Eserinde Eleştirel Düşünme Becerilerine İlişkin Bulgular*

Eleştirel Düşünme Becerileri	f	%
Değerlendirme	35	20,96
Öz Düzenleme	32	19,16
Açıklama	31	18,56
Çözümleme	31	18,56
Çıkarımda Bulunma	20	11,98
Yorumlama	18	10,78
Toplam	167	100

Tablo 14'e göre Uçurum Kent eserinde eleştirel düşünme unsurlarından en fazla "değerlendirme" (%20,96) becerisine, en az "yorumlama" (%10,78) becerisine yer verilmiştir. İncelenen eserler içerisinde en fazla eleştirel düşünme unsuru bulunduran kitap Uçurum Kent'tir. Eserde yer alan karakterlerin olaylara ve durumlara ilişkin yargılarını tutarlı, mantıklı ve güvenilir bir şekilde sunmaları dikkat çeken noktalar arasındadır. Ayrıca karakterlerin kendilerini gözden geçirmeleri değişime ve gelişime açık olmalarını göstermesi açısından önemlidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1 Sonuç ve Tartışma

Yazar Hamdullah Köseoğlu'nun çocuklar için kaleme aldığı “Kardelen”, “Uçurum Kent”, “Bir Yıldız Geçiyor”, “Gülşen’in Öyküsü” ve “Yayla Çiçeği” eserleri, çocuk okurlara eleştirel düşünme edindirmesi bağlamında incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Yazar Hamdullah Köseoğlu, eserlerinde çocukları merkeze almıştır. Çocuk duyarlılığını göz önünde bulunduran yazar, gerek ele aldığı konularla, gerek anlatım biçimiyle çocuğa görelilik ilkesine uygun eserler vermeye gayret etmiştir.

Yazarın seçtiği roman karakterleri, meraklı, yaratıcı, hayal güçleri geniş, sorgulayan, araştıran, karşılaştıkları problemleri çözebilmek için çaba harcayan, bağımsız düşünebilen, farklı bakış açılarından bakmaya çalışan, iş birliği yapmaktan kaçınmayan, sorumluluk sahibi bireylerdir. Karakterlerin düşünmeden harekete geçmemeleri, bir durumla ilgili derinlemesine sorular sormaları, önceki bilgilerinden yola çıkarak yeni bilgilere ulaşmaya çalışmaları, mantık yürütmeleri, karşılaştırmalar yapmaları, çıkarımlarda bulunmaları, kendi düşüncelerini inşa etmeleri ve bunları günlük yaşamlarında uygulamaları çocuk okurların karakterlerle özdeşim kurarak kendilerini değerlendirmelerini, eleştirel tutum ve becerilerini geliştirmelerini sağlamaya yöneliktir. Eserlerde yer alan karakterler, çocuklara rol model olacak niteliktedir. Okuyucu kendini eserdeki karakterin yerine rahatlıkla koyabilmekte, yeni bakış açısı kazanabilmektedir. Romanlardaki karakterler yaparak, yaşayarak, deneyimleyerek öğrenmeye çalışmakta; ezbercilikten kaçarak yeni fikirler üretmek için çaba harcamaktadır. Karakterler, karşılaştıkları sorunları birlikte çözüme kavuşturmaya çalışmakta, yardımlaşmaya özen göstermekte, üstlerine düşen görevi yerine getirmeye gayret etmektedir. Karakterlerin, maddî sıkıntılar yaşamalarına, ailelerinin meşguliyetlerine, yaşadıkları bölgenin zorluklarına ve imkânsızlıklarına rağmen bu olumsuzluklardan sıyrılabilmesi, güçlü dostluk ve arkadaşlık bağları kurabilmeleri, oyunlar oynayarak, şarkılar söyleyerek kaliteli vakit geçirmeye çalışmaları, yaratıcılıklarını kullanarak yeni eğlenceler ve maceralar bulmaya çalışmaları çocuk okurlara esin kaynağı olacak nitelikte birer örnektir.

Yazar, okuyucunun empati yapmasını istemekte, onların eserlerinde oluşturduğu karakterlere benzer tutum ve davranışlar sergilemeleri noktasında özendirici olmaya çalışmaktadır. Yazarın, seçtiği karakterler aracılığıyla okuyucunun eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye çalıştığı söylenebilir. Nitekim eleştirel düşünme becerisi gelişmiş bireylerde bulunması gereken özellikler roman karakterlerinde bulunan özelliklerle paraleldir. Bunun yanı sıra eserlerdeki karakterlerin 2019 TÜDÖP’te yer alan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde ifade bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlama amacına hizmet ettikleri söylenebilir.

Yazarın eserleri; eleştirel düşünme becerileri, yeterlikleri ve tutumları bakımından zengin bir içeriğe sahiptir. İncelenen kitapların hepsinde Facione’nin (2018) eleştirel düşünme becerisi sınıflandırılmasında belirttiği “Yorumlama”, “Çözümleme”, “Çıkarımda Bulunma”, “Değerlendirme”, “Açıklama” ve “Öz Düzenleme” unsurlarına sıkça yer verildiği görülmektedir. Sıklık ve yüzde hesaplamalarından hareket edilerek elde edilen verilere göre; incelenen eserler içerisinde en fazla eleştirel düşünme unsuru barındıran kitabın “Uçurum Kent”, en az eleştirel düşünme unsuru barındıran kitabın da “Yayla Çiçeği” olduğu belirlenmiştir. Eleştirel düşünme unsurları açısından bakılacak olunursa özellikle çözümleme (f:115), öz düzenleme (f: 113) ve değerlendirme (f: 94) gibi bilişsel işlemlere ağırlık verilmesi, öğrenilenlerden hareketle değişime gidilmesi tespit edilen önemli durumlar arasındadır. Bökeoğlu ve Yılmaz (2005) araştırmalarında, öğrencilerin değişimde zorlanmayan ve çok yönlü bakış açısına sahip olan bireyler olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu araştırma kapsamında incelenen kitaplar, okurlara çok yönlü bakış açısı kazandıracak, değişime ve gelişime açık olmaları gerektiğini fark ettirecek önemli kaynaklardır.

Eserler, çocukları ve çocuk dünyasını konu edinmektedir. Konular çocukların ilgisini çekebilecek niteliktedir. Yazar, neden-sonuç ilişkileri kurmaya dayalı, akıl yürütmeye elverişli, doğru çıkarımlarda bulunmaya ve genellemelere ulaşmaya yardımcı, düşünsel ipuçları ile kurgulanmış zengin içerikler sunmaktadır. Eserler, hem çocuk okura hem de yetişkin bireye ben olsaydım nasıl davranırdım ya da ben nasıl davranıyorum sorusu üzerine düşünme, sorgulama olanağı tanıyan bir kurguya sahiptir. Bu yönüyle eserlerin içeriği, okuyucunun eleştirel düşünme yetisini geliştirmede etkilidir. Yapıtlarında bireysel ve toplumsal sorunları ele alan yazar, açık ve örtük iletiler aracılığıyla okuyucuları düşünmeye, karşılaştırmalar ve değerlendirmeler yapmaya sevk etmektedir.

İletilerin açık bir şekilde verilmekten ziyade sezdirilerek örtük bir vaziyette sunulması okuyucunun zihnî faaliyetlerini harekete geçirmesine, eleştirel düşünme unsurlarını kullanmasına yardımcı olmakta aynı zamanda esere edebî bir değer kazandırmaktadır. Eserlerin bu yönü 2019 TUDÖP eleştirel okuma kazanımlarını (*Metnin içeriğini yorumlar, Metin içi ve metin dışı anlam ilişkileri kurar, Okuduklarıyla ilgili çıkarımlarda bulunur*) geliştirecek niteliktedir.

Yazar Hamdullah Köseoğlu, eserlerinde yalın, sade, duru bir anlatım biçimi kullanmıştır. Hitap ettiği kitlenin anlayacağı sözcükleri tercih etmesi, onların seviyelerini göz önünde bulundurması, yazarın kitaplarının çocuk okurlarca okunabilirliğini artırmaktadır. Türkçenin doğru ve özenli kullanımını ön planda tutan yazar, kelime seçiminde titiz davranmaya, zaman zaman şiirsel bir anlatımla okuru sanatın büyüleyici atmosferinin içerisine çekmeye çalışmaktadır. Yazar, eserlerindeki dil işçiliğiyle göze çarpmaktadır. Yazar, dilimizin zenginliğinden olabildiğince yararlanmakta, deyim ve atasözlerini, ikileme ve yansıma sözcükleri ustalıkla kullanmakta, öz Türkçe ifadeler tercih etmeye ve yabancı sözcüklerden kaçınmaya özen göstermektedir. Yazar, dil konusunda sergilediği bu hassas duruşuyla çocuk okurlarda ana dili bilincini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Zira dil becerisini geliştirmek aynı zamanda düşünme becerisini geliştirmektir. Yazarın bu yönü 2019 TUDÖP'ün özel amaçları arasında yer alan “*Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması*” ifadesiyle örtüşmektedir. Yine eserlerde yer alan ana dili bilinciyle 2019 TUDÖP eleştirel konuşma ve yazma becerileri arasında yer alan (*Konuşmalarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır; Yazdıklarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır*) kazanımları arasında paralellik söz konusudur. Yazarın canlı, akıcı, sürükleyici ve merak uyandırıcı bir anlatımı vardır. Betimlemelerden yararlanması ve farklı duylara seslenmesi çocukların okuma isteğini artırmaktadır. Bunların yanı sıra eserlerinde uzun cümlelerden ziyade kısa cümlelerin yer alması okurların dikkatinin dağılmasını önlemektedir.

İncelenen eserlerde çocuklarını dikkatlice dinleyen, anlamaya çalışan, onların söylediklerini önemseyen, çocuklarına söz hakkı tanıyan, ilgili, hoşgörülü, paylaşımcı ve demokratik aileler tercih edilmiştir. Baskıcı veya ilgisiz aile görüntülerinden kaçınılmıştır. Nitekim eleştirel düşünmenin gerçekleşebilmesi için, içinde bulunulan

ortamın demokratik ve hoşgörölü olması gerekmektedir. Birey, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edecek ortam bulamazsa kendisini geliştiremeyecektir. Farklı görüş ve düşüncelere değer veren, tarafsız ve ön yargısız davranan aileler; açık fikirli, geniş ufka sahip, eleştirel düşünebilen fertlerin yetişmesine destek olacaktır. Eserlerde yer alan ailelerin başka bir özelliği de güçlü bağları olan, sağlam ilişkiler kuran, iletişimi yüksek bireylerden oluşmalarıdır. Köseoğlu'nun yapıtlarında çocuklarına güvenen, onları cesaretlendiren, bireyi cezalandırmak yerine onunla konuşmayı tercih eden yetişkinler ön plâna çıkmaktadır. Ailelerin sahip oldukları bu özellikler, çocuk okurların ve ebeveynlerin kendi aile ortamlarını gözden geçirmelerine, karşılaştırmalar yapmalarına, eleştirel düşünebilmelerine olanak tanımaktadır.

Yazarın eleştirel bir bakış açısıyla ele aldığı konulardan biri cinsiyetçi fikirler ve ön yargılardır. Geçmiş dönemlerde bireylerin zihinlerine kodlanan çeşitli fikirlerin, tutum ve davranışların toplumsal norm haline getirilerek yaşatılmaya çalışılmasına ve bu yaklaşımların fertlere dayatılmasına karşı çıkan yazar, okuru düşünmeye, sorgulamaya, günümüz dünyasıyla geçmiş zamanları mukayese etmeye davet etmektedir. Kız ve erkek çocukların günlük yaşam içerisinde sergiledikleri davranışların ve onlardan beklenen meşguliyetlerin belirli kalıplar içerisine yerleştirmeye çalışılması, kişilerin duygularını içlerinden geldiği gibi yaşamalarının önüne geçilmesi, bireylerin hayatlarına ilişkin alacakları kararlarda tercih haklarının sınırlandırılması ve alınacak birçok kararda cinsiyet faktörünün devreye girmesi toplumumuza eleştirel gözle bakarak gerçekçi yorumlar yapmamıza imkân verecek niteliktedir.

Yazarın eserlerinde dikkat çeken noktalardan biri kadına verdiği değerdir. Yazar, yapıtlarında çok güçlü kadın karakterler seçmiş ve onları yüceltmıştır. Kadın roman karakterlerinin ailelerinin sorumluluğunu tek başlarına üstlenmeleri, günlük yaşamın her alanında başarılı çalışmalara imza atmaları, üretkenlikleri, fedakârlıkları, birçok işle uğraşmak mecburiyetinde kalmalarına rağmen ailelerini ve özellikle çocuklarını ihmâl etmemeleri okuyucunun kadına bakışını sorgulatmaya yöneliktir.

Köseoğlu, çocuklara toplumsal değerlerin önemini fark ettirmek, onları iyi ve örnek bir birey olmaya özendirmek istemektedir. Yazar, örtük iletilerle, yer yer eğlenceli bir yaklaşımla okuyucunun düşüncelerini etkilemeye çalışmadan değerlerimizi aktarmayı tercih etmektedir. Yazar Hamdullah Köseoğlu, kendisi ve çevresi ile barışık, doğaya ve canlılara zarar vermekten kaçınan düşünceli, anlayışlı, duyarlı bireyler yetiştirmeyi

amaçlamaktadır. Bu amaçla yazarın seçtiği roman karakterleri, hayvanlarla ve doğayla iç içe büyümekte, şiddetten uzak, sevgi dolu bir yaşam sürmektedir. Roman karakterlerinin özellikle hayvanlar konusundaki hassasiyeti, onlara yaklaşımları, sevimli dostlarının bakımlarıyla ilgilenmeleri çocuk okurlara örnek olacak niteliktedir. Yazarın bu tutumu 2019 TUDÖP’te yer alan “*Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi*” özel amacını gerçekleştirmeye hizmet etmektedir. Bunun yanı sıra 2019 TUDÖP’ te yer alan kök değerler ile incelenen eserlerde ele alınan değerlerin ortaklığı da göze çarpmaktadır.

Yazar, çocuk okurlara küçük yaşlarından itibaren okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmaya çalışmakta, kendilerini daha iyi, daha doğru ve daha etkili bir şekilde ifade etme becerilerini geliştirmek istemekte, sosyal ilişkilerini artırmaya, hayal güçlerini zenginleştirmeye, merak duygularını perçinlemeye, eleştirel düşünme yetilerini harekete geçirmeye özen göstermektedir. Eğitimin yalnızca okullarla sınırlı tutulmamasının, aile ve çevrenin de bu konuda elinden gelen gayreti sarf etmelerinin üzerinde duran yazar, çocuk okurlara onların anlayacağı bir dilde olumlu mesajlar vermeye çalışmaktadır. Bunu yaparken düşüncelerini dayatmaktan, öğretici bir üslup kullanmaktan kaçınmaktadır.

Köseoğlu, okurlara ufuk çeşitliliği sunmak adına eserlerin bazı bölümlerine farklı yazar ve şairlere ait sözler, şiirler ekleyerek okurlarda edebî bilincin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Eleştirel düşünme, özgün ve çok yönlü düşünme becerisidir. Eleştirel düşünme, üst düzey bir düşünme becerisi olduğu için bu yetinin geliştirilmesi belli bir eğitim, strateji ve çaba gerektirmektedir. Bu sebeple bireyin sürece etkin katılım sağlaması, zihinsel fonksiyonlarını harekete geçirmesi elzemdir. Günümüz dünyasında bilgiyi üretebilen, oluşturduğu bilgiyi yeni durumlara transfer edebilen bireylere gereksinim duyulmaktadır. Toplumun gereksinim duyduğu bireylerin yetiştirilebilmesi, eleştirel düşünme becerilerinin edindirilmesiyle mümkündür. Tozduman Yaralı ve Didin (2017), eleştirel düşünme konusunda yapılmış olan çalışmaların daha çok eleştirel düşünmenin önemi üzerinde durduğunu ancak eleştirel düşünmenin nasıl geliştirilebileceğine yönelik vurgu yapmadıklarını belirtmektedir. Bu çalışmada eleştirel düşünme konusunda nasıla vurgu yapılmış, yazınsal metinlerle eleştirel düşünmenin nasıl öğretileceği ilişkisi irdelenmiştir.

Çocuk kitapları, çocukların gelişimini destekleyen önemli kaynaklardır. Çocuk kitapları, çocuk okurların dil gelişimine, kişilik gelişimine, bilişsel gelişimine, sosyal ve

ahlâkî gelişimine katkıda bulunur. Çocuk kitapları, ana dilinin edindirilmesi sürecinde, dilin yapısının, özelliklerinin, kurallarının benimsenmeye çalışılmasında, dil becerilerinin geliştirilmesinde etkin rol oynar. Çocukların kelime hazinelerinin gelişmesi, dilin olanaklarının keşfedilmesi çocuk kitapları ile gerçekleştirilmektedir. Çocuk kitapları, çocuk okurların zihinsel süreçlerini harekete geçirmede, karşılaştırma yapma, tahmin yürütme, yorumlama, analiz etme, değerlendirmelerde bulunma gibi eylemleri gerçekleştirmesinde önemli bir yere sahiptir. Bunların yanı sıra çocuk kitapları, çocuk okurların estetik algısını geliştirir, hayal dünyalarını zenginleştirir, güzele ve iyiye olan ilgilerini artırır, kendilerini ve çevrelerini tanımlarına yardımcı olur. Çocuk kitapları aracılığıyla çocuk okurlar, iyi bir birey olmaya özendirilir, yönlendirilir. Çocuk edebiyatı yapıtları ile eleştirel düşünme yetisi arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Nitekim Tutaş (2006); Karadüz (2010); Tekşan, (2013); Karatay (2015) ve Çevik (2018), yaptıkları çalışmalarda edebî metinlerin dilin ve düşüncenin en etkili anlatıldığı metinler olduğunu; bu metinlere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmanın çocukların eleştirel düşünmeyi öğrenmelerinde etkili olacağını ifade etmişlerdir.

Dilidüzgün ve Aydın Gönül (2017) Türkçe Öğretim Programı'nda eleştirel düşünme becerisinin sıklıkla yinelenmesine karşın okul kitaplarındaki okuma anlama çalışmalarının bu beceriyi kazandırma yönünde yeterli olmadığını belirtmiş; öneriler bölümünde eleştirel düşünmenin çocuklara okuma kitapları aracılığıyla kazandırılabilmesine, çocuk kitaplarının da bu beceriyi kazandırmaya dönük olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Cihaner (2007); Kemaneci (2019); Sahil (2019) ve Özeltin İnce (2019) tarafından gerçekleştirilen ve bu çalışmayla birçok ortak noktası bulunan çalışmalarda da bireylerin eleştirel düşünme yetilerini geliştirme noktasında çocuk kitaplarını önemli bir araç olarak kabul etmek gerektiğinden bahsedilmektedir. Dolayısıyla okuma kitaplarında yer alan metinler, çocuk okurun olaylara ve durumlara farklı açılardan bakabilmesine, sorunlar karşısında çözüm önerileri üretebilmesine, örtük mesajları, altta yatan sebepleri yorumlayabilmesine kısacası eleştirel düşünebilmesine olanak tanınmalıdır.

Çalışma sonuçlarına göre yazarın incelemeye tabi tutulan tüm eserlerinin eleştirel düşünme becerileri, yeterlikleri ve tutumları açısından yeterli içeriğe sahip olduğu, yapıtların eleştirel düşünme unsurlarını sunması yönünden uygun olduğu, okuyucuları eleştirel düşünmeye teşvik ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

5.2 Öneriler

Araştırma sonuçlarından hareketle aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

Bilimsel araştırmalara ve araştırmacılara yönelik öneriler şunlardır:

Eleştirel düşünme, 21.yüzyıl becerileri arasında çok önemli bir yere sahip olduğu için eleştirel düşünme alanındaki çalışmaların sayısı artırılabilir.

Özellikle çocukların ve gençlerin ilgisini çeken edebî eserler, eleştirel düşünme becerisi kazandırması ve geliştirmesi bağlamında incelenebilir ve araştırma sonuçları toplumla paylaşılabilir.

Ders kitapları eleştirel düşünme becerisi edindirmesi ve geliştirmesi yönünden incelenebilir.

Doküman incelemesi yöntemi dışında farklı yöntemler kullanılarak eleştirel düşünme becerisi üzerinde çalışmalar yapılabilir.

Eleştirel düşünme alanında çalışmalar yapan araştırmacıların desteklenmesine özen gösterilebilir.

Öğretmenlere yönelik öneriler şunlardır:

Eleştirel düşünme, özgür ve demokratik ortamlarda gelişme imkânı bulmaktadır. Dolayısıyla öğretmenler eğitim-öğretim ortamlarının eleştirel düşünmeyi destekleyecek şekilde düzenlenmesine gayret edebilir.

Öğretmenler eleştirel düşünme becerisine sahip olmalıdır. Bu amaçla öğretmenler, eleştirel düşünür olmak için eğitimler alabilir, çeşitli hizmet içi etkinliklere katılabilir, teknolojiyi ve yenilikleri yakından takip edebilir ve bilgilerini güncelleyebilir.

Öğretmenler öğrencilerinin eleştirel bakış açısını geliştirecek çocuk edebiyatı ürünleriyle tanışmalarını sağlayabilir. Bu amaçla çocuk edebiyatı ürünlerini önceden inceleyebilir, bu doğrultuda kitap listeleri hazırlayabilir ve öğrencilerine iyi bir kılavuz olarak nitelikli eserler tavsiye edebilir.

Öğretmenler öğrencilerini onların eleştirel düşünme becerilerini geliştirecek sosyal etkinliklere yönlendirebilir.

Yazarlara ve yayınevlerine yönelik öneriler şunlardır:

Yazarlar, çocukların eleştirel düşünme becerilerini geliştirecek, onların eleştirel okur olmalarını sağlayacak nitelikte eserler ortaya koyabilir. Bunu yaparken yazınsal nitelikten ödün vermemeye özen gösterebilirler.

Yayınevleri, okurların eleştirel düşünme yetisini besleyecek ve geliştirecek, onları düşünmeye yöneltecek kitaplar basılmasına öncelik verebilir.

Çocuk okurlara ve ebeveynlere yönelik öneriler şunlardır:

Çocuklar, kendi gerçekliklerine seslenen, farklı bakış açılarından bakabilmelerine imkân veren, eleştirel düşünme becerilerini geliştiren kitapları okumaya ağırlık verebilir. Bu amaçla öğretmenlerinden yardım alabilirler.

Ebeveynler, okunan kitapları çocuklarıyla eleştirel bir tutum içerisinde tartışabilir.

Kurum ve kuruluşlara yönelik öneriler şunlardır:

Öğretmen yetiştirme programlarının içerisinde eleştirel düşünme ders olarak okutulabilir.

Millî Eğitim Bakanlığı, eleştirel düşünme dersini tüm ortaokul sınıf kademelerinde geçerli seçmeli bir ders hâline getirebilir.

Türkçe ders kitaplarında seçilen metinlere dikkat edilebilir, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini ve zihinsel süreçlerini harekete geçirebilecek niteliğe sahip metinler tercih edilebilir.

Yazar Hamdullah Köseoğlu'nun eserlerinde yer alan karakterler, eleştirel düşünme becerisine sahip, sorgulayan, araştıran, karşılaştığı sorunları çözebilmek için farklı çözüm yolları geliştiren üretken bireylerdir. Bu sebeple, Köseoğlu'nun kitapları okurların eleştirel düşünme becerisini geliştirmesi bakımından uygundur. Türkçe ders kitaplarında yazarın eserlerine yer verilebilir. Ayrıca yazarın kitapları öğretmenler, öğrenciler ve ebeveynler tarafından okunabilir.

KAYNAKLAR

- Adalı, O. (2004). *Anlamak ve Anlatmak*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Akarsu, B. (1998). *Wilhelm Von Humboldt'da Dil- Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Akarsu, B. (2019). *Eleştirel Düşünme Sanatı*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Akbıyık, C. (2002). *Eleştirel Düşünme Eğilimleri ve Akademik Başarı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Akınoğlu, O. (2001). *Eleştirel Düşünme Becerilerini Temel Alan Fen Bilgisi Öğretiminin Öğrenme Ürünlerine Etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aksan, D. (1999). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akyol, H. (2007). *İlköğretimde Türkçe Öğretimi*. (1.Baskı) Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Akyüz, E. (2018). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Alkın-Şahin, S. ve Gözütok, F. D. (2013). Eleştirel Düşünmeyi Destekleyen Öğretmen Davranışları Envanteri (EDDÖDE): Geliştirilmesi ve Uygulanması [*Critical Thinking Supportive Teacher Behaviors Inventory (CTSTBI): Its Development And Application*]. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 3 (2), 223–254.<http://ebad-jesr.com/>
- Aslan, S. (1992). *Düşünme Kulesi*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Aslan, C. (2013). Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yapıtları Yoluyla Düşünme. *Kum Edebiyat Dergisi*, 72-73, 11-18.
- Aşılıoğlu, B. (2000). *İlköğretim Türkçe Programının Amaçlarının Gerçekleştirilmesinde Çocuk Kitaplarının Yeri*. I. Çocuk Kitapları Sempozyumu Bildiriler. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları.
- Atabek, E. (2000). *Bizim Duygusal Zekâmız* (2. Baskı). İstanbul: Altınkitaplar Yayınevi.

- Aybek, B. (2010). *Örneklerle Düşünme ve Eleştirel Düşünme*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Banarlı, N. S. (2007). *Türkçenin Sırları* (24. baskı). İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Başçam Çelik, İ. (2011). *İlköğretim II. Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Öyküleyici Metinlerin Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırma Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Başoğlu, N. ve Mutlu, B. (2012). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Eleştirel Düşünme Eğitimine Uygunluğu. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20-3, 983-998
- Bayraktar, N. (2014). *Dil Bilimi*. Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Binyazar, A. (2010). *Toplum ve Edebiyat*. İstanbul: Can Yayınları.
- Bökeoğlu, O. Ç. ve Yılmaz, K. (2005). Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünmeye Yönelik Tutumları İle Araştırma Kaygıları Arasındaki İlişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 41, 47-67.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cemiloğlu, M. (2005). *Dil Bilimi Açısından Türkçe Yazılı Anlatım ve Anlatım Teknikleri Öğretimi*. Alfa Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Say Yayınları.
- Chance, P. (1986). *Thinking in the Classroom: A Survey of Programs*. New York. Teacher Collage. Columbia University. ERIC ED269235.
- Chomsky, N. (2002). *Dil ve Zihin*. (Çev:Ahmet Kocaman). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Cihaner, C. (2007). *Eleştirel Düşünme Kazandırma Yönüyle Bilgin Adalı'nın Çocuk Kitapları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, Türkiye.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel Ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (Çev. Ed. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Cüceloğlu, D. (1997). *İyi Düşün Doğru Karar Ver*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Çarkıt, C. (2019). Türkçe Eğitiminde Eleştirel Dinlemenin/İzlemenin Önemi ve Yeri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 180-193.
- Çetişli, İ. (2001). *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çevik, B. (2018). Eleştirel Düşünme Bağlamında Dr. Parkyeri ve Kömür Karası Çocuk Adlı Çocuk Kitaplarının İncelenmesi. *Artıbilim: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2): 56-63.
- Duran, E. (2013). Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Eleştirel Okuma. *International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 2, p. 351-365.
- De Bono, E. (2009). *Altı Şapkalı Düşünme Tekniği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2014). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Demirel, Ö. ve Şahinel, M. (2006). *Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Demirel, Ş. (2010). *Edebî Metinlerle Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dilidüzgün, S. ve Aydın Gönül, D. (2017). *Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazınsal Metinleri Okuma-Anlama Etkinliklerinin Eleştirel Okuma Ölçütlerini Karşılama Yeterliliği*. H. Bağcı (Ed.). *Türkçe Eğitimi Güncel Araştırmaları* (ss.31-54). Ankara: Pegem Akademi.
- Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş Çocuk Yazını: Yazın Eğitime Atılan İlk Adım*. İzmir: Tudem Yayıncılık
- Doğanay, A. (2015). Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Öğretimi. A. Doğanay (Ed). *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (ss.280-333). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2012). Yapılandırmacı Öğrenme Ortamı Özelliklerinin Düşünme Dostu Sınıf Özelliklerini Yordama Düzeyi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (1), 21-36.
- Eflatun. (1977). *Kratylos*. (Çev: Suad Y. Baydur). İstanbul: MEB Yayınları.
- Eğmir, E. ve Ocak, G. (2017). Eleştirel Düşünme Becerisi Öğretim Programı Tasarısının Uygulanmasını Etkileyen Faktörler. *Küreselleşen Dünyada Eğitim*. (Edt: Ö. Demirel ve S. Dinçer). Ankara: Pegem Akademi. ss. 819-831.

- Eğmir, E. (2016). *Eleştirel Düşünme Becerisi Öğretim Programının Hazırlanması, Uygulanması ve Değerlendirilmesi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Eker, S. (2013). *Çağdaş Türk Dili*. (8. baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ennis, R. (1985). *A Logical Basis For Measuring Critical Thinking Skills*. Educational Leadership. c. 43. s. 2: 44-48.
- Erdamar, K. A. ve Alpan, B. G. (2017). Eleştirel Düşünme Algısı: Lise Öğretmenleri Üzerine Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 16 (62), 787 / 800.
- Ergin, M. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım / Yayım / Tanıtım.
- Erol, S. ve Kara, Ö. T. (2020). Çocuk Yazınında Eleştirel Düşünme Becerileri, Yeterlikleri Ve Tutumları Üzerine Bir İnceleme: Küçük Kara Balık Örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(3), 1125-1135.
- Facione, P.(1990). *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction* (The Delphi Report). <https://eric.ed.gov/?id=ED315423>.
- Facione, P.A. (2018). *Critical Thinking: What It Is and Why It Counts*.http://www.insightassessment.com/pdf_files/what&why2007.pdf
- Fisher, R. (1995). *Teaching Children to think UK*. Stonley Thornes. Stonley Thornes (Publisher)Ltd.Erişimadresi:[http://pcrest.com/L2LTI/PLS/july/Thinking About Thinking.pdf](http://pcrest.com/L2LTI/PLS/july/Thinking%20About%20Thinking.pdf)
- Freire, P. (2016). *Ezilenlerin Pedagojisi*. (Dilek Hattatoğlu ve Erol Özbek, Çev.). İstanbul:Ayrıntı Yayınevi.
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Glaser, E. (1941). *An Experiment in the Development of Critical Thinking*. New York: AMS Press.
- Gliner, J.A., Morgan, G.A. and Leech, N.L. (2015). *Uygulamada Araştırma Yöntemleri: Desen Ve Analizi Bütünleştiren Yaklaşım* (Selahattin Turan, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık

- Gökçe, E. (2002). İlköğretim Öğrencilerinin Görüşlerine Göre Öğretmenlerin Etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 1-2, s.111-119.
- Gömleksiz, M. N., Sinan, A. T. ve Demir, S. (2011). İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi öğretim programındaki okuma öğrenme alanına ilişkin kazanımların gerçekleşme düzeyine yönelik öğretmen görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 0-0. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/firatsbed/issue/45187/565829>
- Güleç, H. Ç. ve Geçgel, H. (2005). *Çocuk Edebiyatı* (1. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık
- Gülveren, H. (2007). *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerileri ve Bu Becerileri Etkileyen Eleştirel Düşünme Faktörleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Güneş, F. (2009). Türkçe Öğretiminde Günümüz Gelişmeleri ve Yapılandırıcı Yaklaşım. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 11, 1-21.
- Güneş, F. (2011). Dil Öğretim Yaklaşımları Ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 123-148.
- Gürkaynak, İ., Üstel, F. ve Gülgöz, S. (2008). *Eleştirel Düşünme*. (1. Baskı). İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi Yayını.
- Hançerlioğlu, O. (1996). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hocaoğlu, D. (2007). Dil Üzerine Notlar: İnsan'ın ve Dil'in Sıfır Noktası; İnsan, Dil ve Cemiyet ve Bir Tipoloji Olarak Aveyron'lu Victor. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 5- 36.
- İpşiroğlu, Z. (1996). Okuma Sevgisi Nasıl Kazandırılır? N. İpşiroğlu vd. (Editörler). *Çağdaş Eğitimde Sanat* (ss.127-139). İstanbul: Demet Yayıncılık.
- İpşiroğlu, Z. (1997); *Düşünmeyi Öğrenme ve Öğretme*, Alfa Deney Yayınları, İstanbul.
- İpşiroğlu, Z. (2004). *Eğitimde Yeni Arayışlar*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Kale, N. (2000). *Düşündüren Çocuk Kitapları*. I. Çocuk Kitapları Sempozyumu. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları.

- Kanmaz, F.E. (2019). *Eleştirel Düşünme Becerisi Edindirme Bağlamında Çocuk ve Gençlik Kitaplarının İncelenmesi* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karadağ, Ö. (2013). Türkiye Türkçesi Atasözlerinde Çocuk ve Çocukluk. *Milli Folklor*. 98, 109- 124.
- Karadeniz, A. (2006). *Liselerde Eleştirel Düşünme Eğitimi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karadüz, A. (2010). Dil Becerileri ve Eleştirel Düşünme. *Turkish Studies*, 5(3), 1566-1593.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatay, H. (2015). Eleştirel Düşünme ve Okuma Alışkanlığı Becerilerinin Geliştirilmesi İçin Edebiyat Halkası: Kitap Eleştirisi Modeli. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(208), 6-17.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Kazancı, O. (1989). *Eğitimde Eleştirici Düşünme ve Öğretimi*. Ankara: Kazancı Kitap A.Ş.
- Kemaneci, E. (2019), *Aytül Akal'ın Öykülerinin Çocuklara Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırması Bağlamında İncelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Kemiksiz, Ö. (2015). Türkçe Öğretiminde Eleştirel Dinleme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, II, 299-316.
- Kıran, Z. ve Kıran, A. E. (2018). *Dilbilime Giriş*. (5. baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kökdemir, D. (2012). *Üniversite Eğitimi Ve Eleştirel Düşünme*. PİVOLKA. s.21: 16-19.
- Köseoğlu, H. (2010). *Kardelen*. İstanbul: Bu Yayınevi.
- Köseoğlu, H. (2012). *Bir Yıldız Geçiyor*. İstanbul: Bu Yayınevi.
- Köseoğlu, H. (2012). *Yayla Çiçeği*. İstanbul: Bu Yayınevi.

- Köseoğlu, H. (2017). *Gülşen'in Öyküsü*. Ankara: Maske Kitap.
- Köseoğlu, H. (2017). *Uçurum Kent*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurnaz, A. (2007). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Beceri ve İçerik Temelli Eleştirel Düşünme Öğretiminin Öğrencilerin Eleştirel Düşünme Becerileri, Erişi ve Tutumlarına Etkisi*. (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kurnaz, A. (2013). *Eleştirel Düşünme Öğretimi Etkinlikleri Planlama-Uygulama-Değerlendirme*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- McGuinness, C. (1999). *From Thinking Skills to Thinking Classrooms. Research Report*. Queen's University, School of Psychology, Belfast.
- McPeck, J. E. (2016). *Critical Thinking And Education*. Routledge
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2006). Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu. Ankara: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). İlköğretim Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.
- Nosich, G. (2016). *Eleştirel Düşünme Rehberi* (B. Aybek, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Oğuzkan, F. (2013). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Oktay, A. (1993). *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950)*. Ankara.
- Onan, B. (2011). *Anlama Sürecinde Türkçenin Yapısal İşlevleri*. Ankara: Nobel Yayınları
- Özaltın İnce, B. (2019). *Eleştirel Düşünme Unsurlarını İçermesi Bakımından Zeynep Cemali'nin Çocuk Romanlarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Özcan, O.A. (2000). *Algıdan Yoruma Yaratıcı Düşünce*. 1. Baskı. İstanbul: Avcıol Basın Yayın Dağıtım.
- Özdemir, E. (2005). *Eleştirel Okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, O. (2008). *Eleştirel Düşünme*. İstanbul: Kriter Yayınları.

- Özdemir, O. (2016). Orhan Kemal'in "Oyuncu Kadın" Adlı Öyküsünün Okuyucunun Eleştirel Düşünce Becerilerine Katkısı Açısından Değerlendirilmesi. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2), s. 269-282.
- Özden, Y. (2008). *Öğrenme ve Öğretme* (10. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Paul, R. ve Elder, L. (2016). *Kritik Düşünce* (3.bs) (Çev. E. Arslan & G. Sart). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Pilancı, H. (2008). Anadilinin Bireysel ve Toplumsal İşlevleri: Toplumsal İşlevlerin Soruna Dönüşmesi. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. C.2, s. 201-212.
- Porzig, W. (1995). *Dil Denen Mucize*. (Çev. Vural Ülkü). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ruggiero, V.R. (2016). *Eleştirel Düşünme İçin Bir Rehber*. Çev. Çağdaş Dedeoğlu. İstanbul: Alfa Basım.
- Saban, A. (2005). *Öğrenme ve Öğretme Süreci Yeni Teori Ve Yaklaşımlar* (4. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sağlık, Ş. (2005). Çocuk Romanları. *Hece Dergisi*. Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı. S.104-105.
- Sahil, Ö. (2019). *Muzaffer İzgü'nün Çocuk Kitaplarının Çocukların Eleştirel Düşünme Becerisine Katkısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Sarıgül, G. (2005). *Üniversite Yabancı Dil Hazırlık Okullarının, Öğrencilerin Yabancı Dilde Kritik Düşünme Becerilerine Etkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sapir, E. (1921). *Language*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Seferoğlu, S. ve Akbıyık, C. (2006). Eleştirel Düşünme ve Öğretimi. (30), 193-200, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Ankara.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları

- Sever, S. ve Aslan, C. (2009). Eleştirel Düşünme Becerisini Kazandırma Bağlamında Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının İşlevi Üzerine Bir Çözümleme. M. Artar (Ed.), *Türkiye'de Çocuk Yetiştirme, Yaklaşımlar, Yöntemler, Sorunlar, Çözümler*. VI. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri (ss.231-251). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Sinan, A.T. (2006). Ana Dili Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler. *Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 75-78.
- Şahinel, S. (2002). *Eleştirel Düşünme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Şen, Ü. (2009). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Eleştirel Düşünme Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, *Zeitschrift für die Welt der Türken* (Journal of World of Turks), ZfWT Vol. 1, No. 2, 69-89
- Şirin, M. R. (2014). Çocuk Edebiyatı Okul Türü Öğrenmenin Dışında Düşünülemez. Selahattin Dilidüzgün İle Söyleşi. *Türk Dili Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Özel Sayısı*. (ss.306-311). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekşan, K. (2013). Türkçe Öğretiminde Eleştirel Düşünmeyi Geliştirme Bakımından Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Yeri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(2), 55-74. Tudem Yayıncılık.
- Toklu, M. O. (2013). *Dilbilime Giriş*. (5. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tozduman Yaralı, K. ve Didin, E. (2017). *Çocukların Eleştirel Düşünme Becerilerinin Desteklenmesinde Eğitimde Bir Araç Olarak Fıkralar*. 4. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda sunulan bildiri, İstanbul.
- Tuna, S. (2006). *Vygotsky ve Piaget'de Düşünme/Düşünce-Dil İlişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tutaş, N. (2006). Critical Thinking Through Literature. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46 (1) 93-110.
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (2021). *Hamdullah Köseoğlu*. ([http:// teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/koseoglu-hamdullah](http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/koseoglu-hamdullah) adresinden 17.11.2021 tarihinde erişilmiştir.)

- Türkçe Sözlük, (2009). (hızl.: Şükrü Haluk Aklın ve ark). 10. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uslu, M. (2007). *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Uygur, N. (2001). *Dilin Gücü*. (2. Baskı). İstanbul, YKY.
- Ünlü, M. (1997). *Türkçede Yazınsal Eleştiri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Vygotsky, L. S. (2018). *Düşünce ve Dil*. İstanbul: Roza Yayınevi.
- Whorf, B. L. (1959). Science and Linguistics, *Language, Thought and Reality*, ed. J. B. Carroll, New York – Londra: John Wiley & Sons, Inc.
- Wittgenstein, L. (2006). *Tractatus Logico-Philosophicus* (Çev. O.Aruoba.). İstanbul: Metis Yayıncılık
- Yalçın, A. ve Aytaş G. (2005). *Çocuk Edebiyatı* (3.Baskı). Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Yalçın, S.K. ve Şengül, M. (2007). Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2 Spring 2007, s. 749-769.
- Yaman, E. ve Bacanlı, E. (2010). Dil ve Kültür. Mustafa Durmuş (Editör). *Türk Dili El Kitabı* (2. Baskı) Ankara:Grafiker Yayınları.
- Yeşildağ, Y. (2000). *Türkiye’de Çocuk Edebiyatı*. I. Çocuk Kitapları Sempozyumu. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, R. (1998). *Öğrenmeyi Öğretmek*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Yılmaz. K. (2021). *Eleştirel ve Analitik Düşünme*. Ankara: Pegem Akademi.

EKLER

Ek 1 Yazar Hamdullah Köseoğlu ile Yapılan Söyleşi

Yazmak sizin için ne ifade ediyor, yazma tutkunuz nasıl başladı?

Bir yazar için yazmak; yaşamaktır, soluk almaktır. Gerçek anlamda var olmaktır. Çağına tanık olmak, yaşadığı döneme, geleceğine ışık tutmaktır.

J. J. Rousseau: “Yazar, yaşadıklarını değil, yazdıklarını yaşıyandır,” der. Başka bir deyişle; yazar sözü özüne uyandır, yaşamıyla, tutumuyla örnek olandır. İstenilenleri değil, istediklerini yazandır. Kişisel çıkarlarını değil, toplumun çıkarlarını gözetendir.

Söz düşmüş, yeri gelmişken ilkokul öğretmenimi saygıyla anıyorum. Benim okulumun bir tek öğretmeni vardı. Hem okulu yönetiyor, hem de bizi eğitmeye, yetiştirmeye çalışıyordu. Öğretmenimin okumayı sevdirmesi, özendirmesi, yönlendirmesiyle başladım. Okuyunca bir şeyler öğrendim. Öğrendiklerimi başkalarıyla da paylaşayım, dedim. Biliyorsunuz, ‘söz uçucu, yazı kalıcıdır.’ Söz yazıya dönüşünce yüz binlere, milyonlara ulaşıyor. Çevrilerek kıtaların ötesine kadar gidiyor. Yazının böylesine bir gizil gücü vardır. Ben de yerel gazetelerin sanat sayfalarına şiirler yazarak başladım.

Okumak, yazmak bir yerden sonra tutkuya dönüşüyor. Okumadan, yazmadan edemiyorsunuz. Gördükleriniz, tanık olduklarınız, yaşadıklarınız ağır geliyor. Tedirgin ediyor.

Yüz yıllar önce bay berberin biri, Kral Midas’ı tıraş ederken, kulaklarının eşekkulakları kadar uzun olduğunu görüyor. Ne yapacağını bilemiyor. Söylese kelle gidecek, söylemese karın şişecek. Sonunda gidip bir kör kuyuya bağıyor: “Midas’ın kulakları eşekkulakları!” diye bağıyor. Siz de tanık olduklarınızı, S. F. Abasıyanık’ın dediği gibi: “Yazmasam çatlayacaktım,” diyorsunuz. Her şeyi göze alıp yazıyorsunuz.

Yazarlar, yazarken aynı zamanda yazdıklarını yaşarlar. Uzun süre yaşananların ve yaşadıklarının etkisinden kurtulamazlar. Sözgelimi: Gülünç bir olayı anlatıyorlarsa, deliler gibi kendi kendilerine gülüyorlar. Acılı bir olayı anlatıyorlarsa, acı duyuyorlar. Bir gün, ünlü Fransız yazarı Honore de Balzac’ın ağladığını görürler. Ne var, ne oldu ustam,

derler. “Olay kişilerimden biri öldü de onun için ağlıyorum,” der. Michelangelo, sekiz yıl üstünde çalıştığı heykele kendini unutup çekicini fırlatır: (Perché non parli) “Neden yürümüyor ve konuşmuyorsun,” diye bağırır.

Kitaplarınızda yer alan yaşam öykünüzde yazın hayatınıza şiirle başladığınızdan, ilk öykünüzden sonra yazmaya uzun bir süre ara verdiğinizden bahsediliyor. Şiirden düz yazıya geçmeniz ve yazın hayatınıza on yılı aşkın süre ara vermeniz sebebi nedir?

Bizim gibi anamalcı ülkelerde, çoğu yayıncının öncelikli amacı; çocuklara okuma sevgisi, okuma beğenisi ve dil bilinci aşılacak değil, satmaktır. Çoğu kez, satacağına inandıkları bir eseri bütün sakıncalarına karşın allayıp pullayıp pazarlamaktan çekinmezler/çekinmiyorlar. Ne yazık ki diğer yazınsal ürünler gibi çocuk kitapları da bir alım/satım ürünüdür! Gün neyi gerektiriyorsa, okur neyi istiyorsa, yayın yönetmenleri neyi uygun görüyorsa o kitaplar basılıyor. O kitaplar dolaşıma giriyor, öne çıkıyor/çıkarılıyor.

Yazmayı ilk denediğim yıllardı. Başvurduğum bir basımevinin yayın yönetmeni; “Şu konuları, şu türleri işlerseniz daha çok satar,” dedi. Çok yadırgadım. Denetleyemediğim bir öfkeyle yüzlerce öykümü yırttım, yaktım. Uzunca bir süre yazmaya ara verdim. Sonra dayanamadım, yeniden denedim. Bu süre içinde yazınsal duyarlığımı ve yazma becerimi yitirdiğimi gördüm. Uzun süre yazma alıştırmaları yaptım. Arkadaşların zorlamasıyla yarışmalara katıldım. Sağ olsunlar değerlendirme kurulları birçok çalışmamı ödüle değer gördüler. Öyle olunca da...

Ödüller benim için amaç değil, eserlerimin yayınlanması için birer araçtı.

Yazmaya şiirle başladım. Ortaokulda, lisede, üniversitede şiirler yazdım. Ne yazık ki hiçbirini de saklamadım. Bir tek örnek yok elimde. Benim kuşağım çok tez canlı bir kuşaktı. Biz, tez elden, kısa yoldan ülkemizin kalkınmasını, çağdaş uluslar düzeyine erişmesini istiyorduk. Ben, şiirin bu savaşta yeterli olmadığı yanılgısıyla şiiri bırakıp düz yazıyı denedim. Bugün yanıldığımı anlıyorum. Nerde bir şiir ve şair görsem önümü ilikleyip eğiliyorum.

Şiir, benim ilk göz ağrımdır. Bugün de en çok şiiri seviyor ve okuyorum. Birçok okuyucuya ve eleştirmenlere göre bu ilgimin ve duyarlılığımın düzyazılarıma da yansıdığını söylüyorlar. Çocuklara ve gençlere şiiri sevdirmek için öykü ve romanlarımın bölüm başlarına, konuya uygun gördüğüm şiirler ekliyorum. Çocukların ve gençlerin

yazılı ve sözlü anlatım becerilerinin gelişmesinde şiirin çok önemli bir yeri vardır. Çünkü: Şiir, dil içinde dildir. Damıtılmış sözdür. Sözü özüdür.

Niçin çocuk edebiyatı alanına yöneldiniz, çocuk ve gençlik edebiyatına bakışınızdan bahseder misiniz?

Genel olarak Çocuk Edebiyatının, özel olarak çocuk kitaplarının, çocuklara ilişkin ürünlerin, sorunların, doğru anlaşılması, doğru değerlendirilmesi ve çözülmesi; öncelikle çocuğun, çocukluğun, çocuk gerçekliğinin iyi bilinmesine bağlıdır. Bir İngiliz ozan: “Çocuk insanın atasıdır,” der. Bu bağlamda kimliğimizin, kişiliğimizin temelidir çocukluk.

Benim çocukluğumda; çocuklar için, çocuklara göre, eğitimbilimin verilerine uygun çocuk kitapları yoktu. Çocukların en çok severek, beğenerek okudukları Don Quijote, Gulliver’in Gezileri, Robinson Crosoe, Binbir Gece Masalları aslında çocuklar için yazılmamıştı. Üstelik bu örnekler, çok da kötü çevrilmiş, özetlenmiş ve düzenlenmişti. Bu özetlerin, dil açısından hiçbir yazınsal değerleri yoktu/yoktur.

Anımsadığım kadarıyla 1979 yılı, Unesco tarafından Uluslararası Çocuk Yılı ilan edilmişti. O yıl çocuklar gündeme geldi, konuşuldu, tartışıldı. Uygun örnekler, ürünler yayınlandı. Ben de yazmayı denedim. Çocukların okuduklarını görünce de sevindim ve sürdürdüm.

Çocukluğun Yok Oluşu adlı kitabın yazarı Neil Postman: “Rönesans’ın keşfettiği en önemli, en insancıl buluş çocuklardır,” diyor. Batılı ülkelerin Rönesans ile ayırımına vardıkları, on sekizinci yüzyılda, aydınlanma döneminde, gündemlerine aldıkları çocukları biz bugün de, ne yazık ki yeterince tanımış, anlamış, önemini kavramış değiliz. Onları evcilleştirilmesi gereken yabani varlıklar olarak görüyoruz. Oysa onların da yetişkinlerle aynı haklara sahip bireyler olduklarını unutuyoruz. Altını çizerek söylüyorum: Çocukların en doğal, en tartışmasız hakkı çocuk olma hakkıdır. Bizde, geleneksel anlamda çocuklar ‘adam’ yerine konulmaz. Çocuk kitapları da kitaptan sayılmaz. Çocuk kitapları yazarları da yazar olarak görülmez. Yetişkinler için de yazmayı deneyen biri olarak söylüyorum: Çocuklar için yazmak sanıldığından çok daha zordur. Bir yazar olarak sözcük seçiminiz, söz diziminiz, anlatım biçiminiz ne olursa olsun, çocuk için yazıyorsanız; çocuğun öz dilini, ana dilini, ana dilinin söz değerlerini çok iyi bilmeniz ve kullanmanız gerekir. Çünkü çocuk anadiliyle duyar, düşünür, iletişim kurar. Ana dili, ana sütüdür. O tadı başka hiçbir dilde bulamaz. Ana diline karışan yabancı kökenli

kavramlar, terimler, deyimler süte karışan su gibidir. Bu yabancı öğeler dilin tadını bozar. Tadı bozuk bir dille üretilen ürünleri, örnekleri de sevmez çocuklar. Giderek okumaktan soğur ve uzaklaşırlar.

Çocuk, dilini dille öğrenir. Dilini dille geliştirir. Dil, belleğidir çocuğun. Bir karınca örneği, hiç durmadan dış dünyayı bilinçaltına taşır. Biriktirdiği, geliştirdiği ölçüde de yaşamı algılamaya, anlamaya başlar. Yazarlar da yaşamı dille algılar, dille anlatırlar. Bir yazarın en etkili üretim ve iletişim aracı dilidir. O nedenle dilini sevmesi gerekir. Dilini geliştirmesi gerekir. Dilin gelişimine katkıda bulunması gerekir. Dilini yabancı dillerin etkisinden koruması gerekir. Çünkü dilimiz anayurdumuzdur. Dilimiz, Dağlarca ustanın dediği gibi ‘Ses Bayrağımızdır.’

Sözün özü: M. İzgü öğretmenim, ”Çocuk okuru olmayanın, yetişkin okuru da olmaz,” derdi. Ben de, hem çocuklara okuma sevgisi ve dil bilince aşılacak; hem de geleceğin sağlıklı, sağduyulu okurlarını yetiştirmek için yazmaya başladım/yazıyorum.

İlham kaynaklarınız nelerdir, eserlerinizi kaleme alırken özellikle hangi hususlara dikkat edersiniz?

Yazarların asıl esin kaynakları insandır. Bir yazar; ağacı da anlatsa, taşı da anlatsa, kuşu da anlatsa asıl anlatmak istediği insandır. Sözü insanadır. Ulaşmak istediği çiçekteki, böcekteki insandır. İnsanı çağrıştıran, düşündüren yanındır. Amacı, insanı insana anlatmaktır.

Amacınız çocukları, ilk gençliği ve gençliği anlatmaksa; o zaman onları anlamaya, onların sorunlarını dile getirmeğe, çözüm yollarını sezdirmeğe çalışırız. Onların yaşamlarından, yaşadıklarından kesitler sunarız.

Ben anlatımcı bir yazarım. Öncelikli amacım çocuklara bilgi aktarmak, ders vermek değil; onlara okuma sevgisi, okuma beğenisi ve dil bilinci aşılamaktır. Sözlü ve yazılı anlatım becerilerini, yeteneklerini, geliştirmesine katkıda bulunmaktır.

Biliyorsunuz edebiyat, bugüne kadar bizde ve yeryüzü genelinde; yüzlerce değişik biçimlerde tanımlanmış ya da tanımlanabilir. Sayısal kesinlikte bir tanımlama olanağı yoktur. Bu tanımlamalar, çok değişik yargıları içerse de ortak payda dildir. Buna dayanarak söylüyorum: Edebiyat, bir dil sanatıdır. Doğal olarak yazınsal bir metni diğerlerinden ayıran da dilidir, dil işçiliğidir.

Bir yazar, hangi yaş dilimindeki okur için yazıyorsa o yaş dilimindeki okurun kolayca algılayacağı, anlayacağı bir dil kullanır, kullanmalıdır.

Bildiğiniz gibi on bir/on iki yaş dilimindeki çocukların soyut düşünme yetenekleri hızla gelişmeye başlar. On üç/on dört yaş dilimindeki çocuklar -eğer iyi yetişmişlerse- yetişkinlere ilişkin eserleri de okuyabilirler. Asıl sorun, asıl üstünde durulması gerekenler okul öncesi ve ilköğretimin, ilk sınıfındaki çocuklardır. Bu yaş dilimindeki çocuklar somut düşünürler. Soyut kavramları, deyimleri, uzun söz dizimlerini algılamakta, anlamakta güçlük çekerler. Sözelimi, büyük adam sözünden, adamın bedensel büyüklüğünü anlarlar. Yan tutmak, ışık tutmak, oruç tutmak deyimini yanlış algılarlar.

Ramazanda küçük yeğenim oruç tutmuş. Akşam olmuş, ezan okunmuş, evde herkes sevinçle, coşkuyla sofraya oturunca bizimki ağlamaya başlamış. Ne var oğlum, ne oldu demişler? “Akşam oldu ben orucu yakalayamadım”, demiş.

Sözün özü, bu yaş dilimindeki çocukların:

Somut düşünmek yeteneklerine,

Algılama ve anlama düzeylerine,

Söz değerlerinin yetersizliğine,

Düşünce ve deneyim azlığına,

İlgi ve eğilimlerine,

Özlem ve beklentilerine uygun bir dil kullanmak gerekir. Az yazılı, bol resimli, renkli, albenili ürünler ve örnekler gerekir.

Çocuk Yazınında dil, sanıldığından söylendiğinden çok daha önemlidir. Bundan on beş/yirmi yıl önce, Sayın Gülçin Alpöge’nin bir çalışmasını okumuştum. Bu çalışma, kırk ayrı ülkede, dört yüz denek üstünde çalışılarak; çok sayıda ruhbilimcinin, dilbilimcinin, eğitimbilimcinin yargılarına dayanılarak yazılmış bir doktora teziydi. Anımsadığım kadarıyla bu tezin kanıtlamaya, vurgulamaya çalıştığı temel savlarında biri: 6/7 yaş dilimindeki çocuklar iki temel özeliği birden algılayamazlar, kavrayamazlar. Sözelimi: Bir söz dizimi içindeki iki belirteçten yalnızca birini doğru anlar ve yinelerler.

Teknoloji bağımlılığının arttığı çağımızda çocukların kitap okuma alışkanlığı edinmesine katkı sağlamak için neler yapılabilir?

Ne yazık ki elimizde gizemli bir değnek yok. Bu sorun, bir dokunuşla çözülecek gibi değil. Ayrıca sorunun çözümü açısından ortak bir görüş, ortak bir yangı, ortak bir ölçüt de yoktur. Çok değişik yaklaşımlar ve görüşler vardır. Bu sorun, çok boyutlu, çok yönlü bir sorundur. Ancak yetkililerin, ilgililerin, anne/babaların, eğitimcilerin ortak çabasıyla çözülebilir.

Bence örnek olmak gerekir. Oku demek yerine, okumak gerekir. Yap demek yerine, yapmak gerekir. İlgilerine, eğilimlerine göre kitaplar önermek gerekir. Ya da seçimine yardımcı olmak gerekir.

Anne/babalar, özellikle öğretmenler okuyorsa, okumanın yararına, gereğine inanıyorsa bu sevgi, bu ilgi, bir biçimde çocuklara da yansır. Çünkü çocukların en çok örnek aldığı, öykündüğü kişi öğretmendir.

Bu konuda çok şeyler söylendi ve yazıldı. En son yapılan oylumlu çalışmalardan biri de Tudem Yayınevi'nden çıkan, Ben Kitap adlı çalışmadır. Bu kitap, çok sayıda yazarın ve çizerin görüşlerini içermektedir. Bu çalışmada ben de görüşlerimi ilettim.

Teknikbilimin gelişmesine bağlı olarak, görsel iletişim de etkisini artırmaktadır. Doğal olarak uyarıcılar arttıkça, okumaya duyulan ilgi de azalmaktadır.

Başta boyalı basın olmak üzere diğer iletişim araçları çocukların ve gençlerin ilgilerini, eğilimlerini, beğenilerini yoğun bir biçimde etkileyip yönlendiriyorlar. Neleri okumalarını, neleri dinlemelerini, neleri izlemelerini istiyorlarsa onları okuyor, izliyor ve dinliyorlar. Bu koşullarda yetişen çocuklar ve gençler, okudukları her metne, dinledikleri her söze, ileri sürülen her sava, doğruluğundan kuşku duymadan inanacaklar ve döne döne yanılacaklardır. Onun için soran, sorgulayan eleştirel bir okuma alışkanlığı kazandırmak gerekir. Seçenek sunmak gerekir. Nitelikli, düzeyli, albenili kitaplar önermek gerekir.

Aslında söz konusu uyarıcılar birer araçtır. Araçların niteliği ve işlevi de kullanıcılara bağlıdır. İstersek bu araçların olumsuz etkilerini azaltır, olumlu yönde kullanabiliriz.

Yazar olmak isteyen çocuklara önerileriniz nelerdir?

Ne yazık ki yazarlığın özel bir okulu yoktur. Yeryüzündeki bütün büyük yazı ustalarının dediği gibi ‘Yazmak için, çokça okumak gerekir.’ Neden okumak gerekir: Birincisi, bir bilgi birikimi ve yazınsal duyarlık oluşması için. İkincisi, bizden önce, kimler neler yazmış, onlardan ayrı ve kendimize özgü özel şeyler yazmak için.

“Güneş altında söylenmedik söz yoktur,” denir. Eğer okumazsak, bizden önce yazılanları, söylenenleri yinelemiş oluruz. Sözün özü: Önce yazılanları okuyacağız, sindireceğiz, özümleyeceğiz, sonra yazacağız.

Yıllar önce katıldığımız etkinliklerde birçok çocuk, “yazar amca biz de yazar olmak istiyoruz,” derlerdi. Bugün o çocuklar büyüdüler. Sevinerek ve onur duyarak söylüyorum. Çok iyi şeyler yazıyorlar.

Bizde, yaygınlaşmış, yerleşmiş bin kanı, bir ön yargı vardır. Bu kanı, bir yönüyle doğrudur. Ama başarılı olmak için yetenek, tek başına yeterli değildir. Edison’un dediği gibi: “Yetenek başarının yüzde biridir. Gerisi alın teridir.” Albert Einstein de aynı kanıdadır. Bana göre de çalışan, çabalayan, direnen bütün çocukla, er ya da geç kalıcı şeyler yazabilirler. Genellikle günlük tutmalarını önerirdik. O nedenle birçok günlük örneği yazmıştım: Barış’ın Günlüğü, Karganın Günlüğü, Karabaşın Günlüğü, Kar Günlükleri, Coranavirüs Günlükleri... Eğer günlük tutarlarsa, giderek yazılı anlatım becerileri gelişecektir.

Ek 2 İncelenen Kitapların Kapak Görselleri

İZİN BELGESİ

Ek 3 Etik Kurul Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 31.03.2021-31812

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : E-97132852-302.14.01-31812
Konu : Etik Kurul Değerlendirmesi

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALINA

Anabilim Dalınız Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan SINAN'ın danışmanı olduğu yüksek lisans öğrencisi Elif KAYA'ya ait "**Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırması Bağlamında Hamdullah KÖSEOĞLU'nun Çocuk Romanlarının İncelenmesi**" konulu çalışma ile ilgili Etik Kurul Kararı ekte sunulmuştur.

Gereğini ve bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ
Kurul Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ETİK KURUL KARARI

TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR NO	ÇALIŞMACILARIN ADI SOYADI
31.03.2021	08	6	Sorumlu Araştırmacı : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan SİNAN Yardımcı Araştırmacı: Elif KAYA

KARAR

“Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırması Bağlamında Hamdullah KÖSEOĞLU’ nun Çocuk Romanlarının İncelenmesi” konulu çalışma etik kurulumuzda görüşülmüş olup; çalışmanın etik kurallara uygun olduğuna oybirliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ (Başkan)			
Prof. Dr. Sebahattin DEVECİOĞLU (Üye)	İmza	Doç. Dr. Rıfat BİLGİN (Üye)	İmza
Prof. Dr. Süleyman İLHAN (Üye)	İmza	Doç.Dr. Haki PEŞMAN (Üye)	İmza
Prof. Dr. Erkan Turan DEMİREL (Üye)	İmza	Doç.Dr. Yunus Emre KARAKAYA (Üye)	İmza
Doç. Dr. Taner YILDIRIM (Üye)	İmza	Doç.Dr. Ayşe Ülkü KAN (Üye)	İmza
Doç.Dr. İrfan EMRE (Üye)	İmza	Dr.Öğr. Üyesi Serkan BİÇER (Üye)	İmza
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Sekreteri: Pınar ARSLAN			İmza

Ek 4 Orijinallik Raporu

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ BENZERLİK RAPORU

FORM
20

I - ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı ve Soyadı	Elif KAYA	Öğrenci No:192404103
Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi	
Programı	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora	

II - TEZ BİLGİLERİ

Tez Başlığı (Enstitü Tescilli)	Eleştirel Düşünme Becerisi Kazandırması Bağlamında Hamdullah Köseoglu'nun Çocuk Romanlarının İncelenmesi
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan SİNAN
II. Danışman	

III - ENSTİTÜ BENZERLİK RAPORU

Yukarıda bilgileri verilen öğrencimizin tezi, CD ortamında MSWORD ve PDF formatında vermiş olduğu kopyaları kullanılarak aşağıda belirtilen filtreler uygulanmak suretiyle TURNİTİN intihal tespit programında analiz edilmiştir:

1. Kaynaklar bölümü hariç
2. Özet ve Abstract dâhil, diğer ön bölümler hariç
3. Alıntılar dâhil
4. Benzerlik oranı %1 ve üzeri ise dâhil

İntihal tespit programının üretmiş olduğu rapora göre ilgili tezin benzerlik oranı

Tez savunma sınavından önce
taranan sayfa sayısı (123)

%06

Tez Savunma Sınavından sonra
taranan sayfa sayısı (123)

%06

değerlerine sahip olup Enstitümüzce uygulanan kabul edilebilir üst sınır %25'dir.

Kontrol Personeli Celal YILMAZ Bilgisayar İşletmeni	Tez, veri tabanına saklanmıştır. ☐ Saklanmamıştır. ☐	
Sınav Jüri Üyesi (Unvanı, Adı ve Soyadı)	<u>Düşünce:</u>	İmza

AÇIKLAMA

1. Form öğrenci tarafından bilgisayar ortamında doldurulur ve üst yazı ekinde savunma sınavı jüri üyelerine gönderilir.
2. Her bir jüri üyesi bu raporu dikkate alarak Tez Bireysel Değerlendirme Formu'nda ve bu formda ilgili alanları doldurmalıdır.

Firat Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
23119 - Elazığ / TÜRKİYE

<http://ebe.firat.edu.tr/>

Telefon : +90 424 237 0086
Fax: +90 424 237 0087
e-posta: egtbilens@firat.edu.tr

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı

E-Posta Adresi

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Yüksek Lisans			2022-2023
Lisans			

İŞ DENEYİMLERİ

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen		
Öğretmen		

YABANCI DİL

İngilizce